

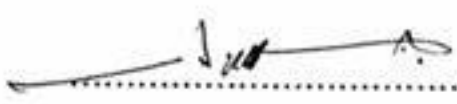
ฐานข้อมูล และรูปแบบการแสดงผลประวัติเหตุการณ์เครื่องจักรกลของศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น
อำเภอพนัสนิคม

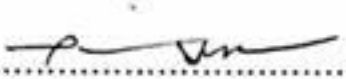
ประสิทธิ์ นิกธิพัฒน์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
เมษายน 2554
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์
ของ ประสิทธิ์ นิกฤทธิ์พัฒน์ ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

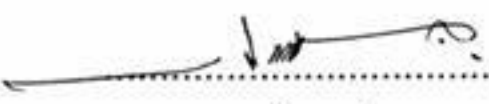
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

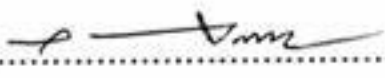
..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ศาสตราจารย์ สุชาติ เดาทอง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ สุวิทย์ จิระมณี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

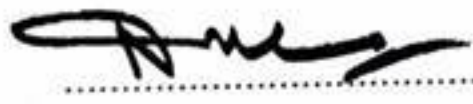
..... ประธาน
(ดร.มนัส แก้วบุชา)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ สุชาติ เดาทอง)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุวิทย์ จิระมณี)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด หนูอ้อม)

คณะศิลปกรรมศาสตร์อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(อาจารย์สมาน สรรพศรี)

วันที่ 30 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2554

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ได้ด้วยความอนุเคราะห์จากหลายฝ่าย เช่น คณะกรรมการบริหารหลักสูตรศิลปะและวัฒนธรรมที่ให้ความรู้ ข้อเสนอแนะต่อการศึกษา ค้นคว้า ตลอดจนคณาจารย์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสตราจารย์สุชาติ เกาทอง ประธานกรรมการ ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์สุวิทย์ จิระมณี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เลิศศิริ บวรกิตติ และอาจารย์ สมดุล ทำเนาว่า ที่ให้ความรู้ที่ถูกต้องและให้ความสะดวกในการศึกษาค้นคว้า และแก้ไขข้อบกพร่อง ต่าง ๆ

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาให้ความรู้ ให้คำปรึกษา ตรวจสอบ และ วิจารณ์ผลงาน ทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังได้รับความอนุเคราะห์ จาก บุคลากรผู้ชำนาญการในท้องถิ่น ด้านประวัติศาสตร์ และด้านงานจักสานทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ เป็นอย่างดีในการให้คำสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จ ลุล่วงได้ด้วยดี

ขอขอบคุณ คุณนพดล ใจเจริญ ที่คอยช่วยเหลือให้คำปรึกษา และเจ้าหน้าที่คณะ ศิลปกรรมศาสตร์ทุกท่าน ที่ช่วยประสานงาน และอำนวยความสะดวกในทุก ๆ ด้าน ทำให้ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง และขอขอบคุณสมาชิกนิสิตรุ่น 1 ทุกคน ที่ให้กำลังใจมาโดยตลอด

ขอขอบคุณ คุณเบญจวรรณ นิกรพิพัฒน์ ที่คอยช่วยเหลือตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จการศึกษา และลูกที่ให้กำลังใจตลอดมา

คุณค่า และประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญู กตเวทิต์ แก่บุพการี บิดา มารดา ที่เคารพรัก คุณปราณี บริบูรณ์ และครอบครัวที่ให้กำลังใจ จนประสบความสำเร็จอย่าง สมบูรณ์

ประสิทธิ์ นิกรพิพัฒน์

48922786: สาขาวิชา: การบริหารศิลปะและวัฒนธรรม; ศศ.ม. (การบริหารศิลปะและวัฒนธรรม)

คำสำคัญ: เครื่องจักสาน/ ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ ศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น

ประสิทธิ์ นิกรพิพัฒน์: ฐานข้อมูล และรูปแบบการแสดงผลประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานของศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นอำเภอพนัสนิคม (THE DATABASE AND THE DISPLAY OF THE HISTORY OF WICKERWORKS HANDICRAF AT THE LOCAL LEARNING CENTRE IN PHANAT NIKHOM) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์: สุชาติ เกาทอง, M.F.A., เลิศศิริ บวรกิตติ, D.ca., สุวิทย์ จิระมณี. ศศ.ม. 140. หน้า ปี พ.ศ. 2554.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาฐานข้อมูล และรูปแบบการแสดงผลประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานของศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นอำเภอพนัสนิคม ที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาจักสานของท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น ผลผลิตกันที่มีวัตถุดิบเป็นไม้ไผ่ มาสู่กระบวนการการผลิตเริ่มจากคัดเลือกไม้ไผ่ตามขนาด ฝ่าไม้ไผ่ลอกดอก การอบให้ได้ตามอุณหภูมิ การย้อมสีที่มีคุณภาพ การออกแบบลายสานที่มาจากลายสานที่ง่าย และหายาก พัฒนาลายสานที่มีความสลับซับซ้อน การสอดสีที่ตัดกัน และเป็น โทนสีมีความสวยงามประณีต มีคุณค่าของงานหัตถศิลป์ การถนอมชิ้นงานด้วยน้ำยาเคลือบเนื้อไม้ทำให้สามารถยืดอายุการใช้งาน

โดยเริ่มต้นการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ และจากบทสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญทางด้านงานหัตถกรรมเครื่องจักสานในท้องถิ่น ในเรื่องประวัติความเป็นมา ประวัติหัตถกรรม เครื่องจักสานกับวิถีชีวิตชุมชนอำเภอพนัสนิคม แหล่งวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน ลายสาน รูปแบบประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน และการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการจัดการแสดงศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น อำเภอพนัสนิคม

ผลการศึกษาพบว่า เครื่องจักสานท้องถิ่นอำเภอพนัสนิคมยังมีปัญหาเรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐานดั้งเดิมที่ยังขาดช่วงไปบ้าง ผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความสำคัญของฐานข้อมูลเพื่อเป็นการนำไปเผยแพร่ จึงต้องค้นคว้าหาตำราพื้นบ้านจากผู้มีความชำนาญในเรื่องจักสานในแต่ละตำบลของอำเภอพนัสนิคม เป็นรูปแบบการเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านงานหัตถกรรมเครื่องจักสานแต่ละประเภทของงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน เป็นเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ผู้ผลิต ผู้ใช้หัตถกรรมเครื่องจักสาน ปัญหาต่อมาคือผู้สืบทอดในงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน อำเภอพนัสนิคม เริ่มลดน้อยลง บางครัวเรือนลูกหลานก็ห่างเหินไปบ้างไม่ให้ความสำคัญต่องานหัตถกรรมเครื่องจักสาน ซึ่งอาจเป็นปัญหาในอนาคตได้ ผู้วิจัยจึงตระหนักถึงปัญหาข้อนี้มาก และอีกปัญหาหนึ่งคือ วัตถุดิบที่นำมาทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน เริ่มหาได้ยากมากขึ้น ต้องนำวัตถุดิบจากแหล่งอื่นมาใช้แทนวัตถุดิบในท้องถิ่น ซึ่งปัญหาเหล่านี้ต้องได้รับ

การแก้ไขอย่างเร่งด่วน อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ และสืบทอดงานหัตถกรรมเครื่องจักสานภูมิปัญญา
ท้องถิ่น เพื่อเป็นฐานข้อมูล และรูปแบบการแสดงประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานของ
ศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นอำเภอพนัสนิคมสืบต่อไป

48922786: MAJOR: ART AND CULTURAL ADMINISTRATION; M.A.
(ART AND CULTURAL ADMINISTRATION)

KEYWORDS: WICKERWORKS/ INHERITED/ KNOWLEDGE/ LOCAL LEARNING
CENTRE

PRASIT NIKORNPHIPHAT: THE DATABASE AND THE DISPLAY OF
THE HISTORY OF WICKERWORKS HANDICRAFT AT THE LOCAL LEARNING
CENTRE IN PHANAT NIKHOM. ADVISORY COMMITTEE: SUCHART THOATHONG,
M.F.A., LERTSIRI BORWORNKITTI, D.CA, SUVIT JIRAMANEE, M.ED. 140 P. 2011.

The purpose of this study is to examine the database and the display of the history of wickerworks handicraft at the local learning centre in Phanat Nikhom which the inherited knowledge has been transferred from generation to generation. Products are made from raw materials such as bamboo. The production starts from selecting the size of cut wood, bamboo stamping, drying with temperature and tinting with high quality. The weaving designs from simple and coarse pattern to the development of a weaving pattern more complexity, inserting the color with contrast and exquisitely beautiful for the valuable art work of handicraf. Preservation of work with wood coating can prolong the lifespan.

The research started from the collection of information from various documents and interviews from experts in the local crafts and basketry about history of crafts, wickerwork and the way of lives of Phanat Nikhom community, source materials used in making crafts wicker woven, pattern styles, type of wicker products, as well as data collection of wicker exhibition showing in local learning centers in Phanat Nikhom district.

The result of research showed that the local wicker in Phanat Nikhom still had problem of losing some original information. The researcher recognized the importance of the database to be published that required the need of collecting books from the local experts in each district of wicker in Phanat Nikhom. Data were collected by interviewing experts in wickerworks crafting , as well as its manufacturers and users.

The problem was that the successors of Wickerworks in Phanat Nikhom began to reduce and some households descendants did not realize the importance of the wickerworks. This, probably, caused the problem in the following live. The researcher was very aware of this

problem. Another problem is the raw material used to make wickerworks began to be difficult to find the material from other sources must instead of the local raw one. These issues must be resolved urgently. Besides, it was the way to conserve and sustain wicker handicrafts traditional knowledge, to further become the database and format for a historical display of wicker exhibition showing at the local learning center in Phanat Nikhom.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญภาพ	ญ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
ขอบเขตการวิจัย	3
วิธีการวิจัย	4
เครื่องมือวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติเหตุการณ์ เครื่องจักรสานกับวิถีชีวิตชุมชน	
ชาวอำเภอพนัสนิคม	7
แนวคิดการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น	11
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
3 วิธีดำเนินการวิจัย	14
4 ผลการวิจัย	17
บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของอำเภอพนัสนิคม	17
แหล่งวัสดุอุปกรณ์	25
ข้อมูลเกี่ยวกับลายสาน รูปแบบ และประเพณีการผลิตภัณฑ์	40
ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองพนัสนิคม คือ ลายดอกพิกุลที่นิยมสานและ	
เป็นเอกลักษณ์ของเมืองพนัสนิคม	56
ฐานข้อมูลประกอบรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม	95

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ตัวอย่างกิจกรรมสาธิตหัตถกรรมเครื่องจักสาน	106
5 อภิปรายผล สรุปผล และข้อเสนอแนะ	119
อภิปรายผล	119
สรุปผลการวิจัย	120
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	125
บรรณานุกรม	126
นามานุกรม	128
ภาคผนวก	133
ภาคผนวก ก	134
ภาคผนวก ข	136
ประวัติย่อของผู้วิจัย	140

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
4-1	ไผ่สีสุก	27
4-2	ไผ่ป่า	28
4-3	ไผ่ซาง	29
4-4	ไม้ไผ่ท่อนที่ลอกผิวแล้วพร้อมผ่าซีก เพื่อจักเป็นเส้นตอ	30
4-5	ดินสอดำสำหรับขีดเขียนหรือทำเครื่องหมายตำแหน่งจุดไม่ให้คลาดเคลื่อน	31
4-6	สายวัดขนาดสัดส่วนความกว้างยาวเส้นรอบวงของผลิตภัณฑ์ให้คงที่ตามแบบที่กำหนดไว้ให้ได้มาตรฐาน	31
4-7	มีดอีโต้ สำหรับผ่าไม้ไผ่เป็นซีกก่อนที่จะนำไปจักตอก หรือสำหรับตัดข้อไม้	32
4-8	มีดบาง สำหรับเหลาไม้ไผ่หรือไว้ลอกตอก	32
4-9	เลื่อย สำหรับตัดไม้ไผ่เป็นเครื่องมือที่สะดวกในการทำงาน	33
4-10	เครื่องตัดไม้ไผ่สำหรับตัดไม้ไผ่ในปริมาณมาก และเป็นการประหยัดเวลาในการทำงานและไม่ทำให้เสียเนื้อไม้	33
4-11	กรรไกร สำหรับตัดแต่งชิ้นงาน	34
4-12	ฝากระป๋องเจาะรู เพื่อรูด กลา เส้นตอกให้ได้ขนาดตามต้องการ	34
4-13	เหล็กแหลม สำหรับนำและจัดเรียงเส้นตอกให้เป็นระเบียบสวยงาม	35
4-14	คีมปากจิ้งจก สำหรับจิกดึงเส้นตอกให้รัดแน่นเป็นระเบียบ สวยงาม	35
4-15	กาวลาเท็กซ์ สำหรับทาสีติดชิ้นงานให้แน่น	36
4-16	คลิปหนีบ สำหรับเข้ารูปผลิตภัณฑ์	36
4-17	เส้นตอกสำหรับที่จะนำไปสานผลิตภัณฑ์ต่างๆ	37
4-18	สีสำหรับย้อมเส้นตอกให้เส้นตอกมีความสวยงามและมีความคงทน	37
4-19	อ่างน้ำสำหรับแช่ตอกให้ตอกมีความเหนียวนุ่มไม่ขาดง่าย	38
4-20	ตะแกรงสำหรับตากเส้นตอกให้แห้งสนิทเพื่อไม่ให้เกิดเชื้อรา หรือมีกลิ่น	38
4-21	อ่างสำหรับย้อมสีชิ้นงานในปริมาณมากๆ เพื่อเป็นการประหยัดเวลาในการทำงาน ..	39
4-22	เตาพ่นน้ำยาเคลือบชิ้นงานที่ทำเสร็จแล้ว เพื่อรักษาเนื้อ ไม้ให้แข็งมากขึ้น และให้มี ความเงางามขึ้น	39
4-23	ลายแม่บท ชัดชัด	42
4-24	ลายพัฒนา ชัดตาโปร่ง	43

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
4-25	ลายพัฒนา ขัดข้าวหลามตัด	43
4-26	ลายประดิษฐ์ ขัดตาโปรง 1	43
4-27	ลายประดิษฐ์ ขัดตาโปรง 2	44
4-28	ลายพัฒนา ขัดเตะ	44
4-29	ลายพัฒนา ขัดเตะเอียง 1	44
4-30	ลายพัฒนา ขัดเตะเอียง 2	44
4-31	ลายพัฒนา ขัดเตะสลับ 1	45
4-32	ลายพัฒนา ขัดเตะสลับ 2	45
4-33	ลายพัฒนา ขัดเตะยกคอก	45
4-34	ลายประดิษฐ์ ขัดเตะยกคอก 1	45
4-35	ลายประดิษฐ์ ขัดเตะยกคอก 2	46
4-36	ลายประดิษฐ์ ขัดเตะหางธนู	46
4-37	ลายพัฒนา ขัดทะแยงมุม	46
4-38	ลายประดิษฐ์ ขัดทะแยงมุม 1	46
4-39	ลายประดิษฐ์ ขัดทะแยงมุม 2	47
4-40	ลายประดิษฐ์ ขัดทะแยงมุม 3	47
4-41	ลายประดิษฐ์ ขัดทะแยงมุม 4	47
4-42	ลายพัฒนา ขัดขึ้นตัน	47
4-43	ลายพัฒนา ขัดขึ้นตัน	47
4-44	เฉลวลายแม่บท ตาชะลอม	48
4-45	ลายพัฒนา ตาชะลอมคู่	48
4-46	ลายพัฒนา เฉลวจัสตุรัส	48
4-47	ลายพัฒนา เฉลวพื้นผ้า	49
4-48	ลายพัฒนา เฉลวแปดเหลี่ยม	49
4-49	ลายประดิษฐ์ เฉลวยอนดอก	49
4-50	ลายประดิษฐ์ ดอกพิกุล	49

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
4-51	ลายประดิษฐ์ หนามทุเรียน	50
4-52	ลายประดิษฐ์ ดอกแหวน	50
4-53	ลายประดิษฐ์ แวมมูรา	50
4-54	ลายประดิษฐ์ ดอกจอก	50
4-55	ลายพัฒนา เฉลวเปลง	51
4-56	ลายพัฒนา เฉลวเปลง	51
4-57	ลายพัฒนา เฉลวดอกพิกุล	51
4-58	ลายพัฒนา เฉลวเปลง	51
4-59	ลายพัฒนา เฉลวเปลง	51
4-60	ลายแม่บท เฉลวเกล็ดเต่า	52
4-61	ลายประดิษฐ์ เฉลวข้อ 1	52
4-62	ลายประดิษฐ์ เฉลวข้อ 2	52
4-63	ลายประดิษฐ์ เฉลวเกล็ดเต่า 1	52
4-64	ลายประดิษฐ์ เฉลวเกล็ดเต่า 2	52
4-65	ลายพัฒนา เฉลวขึ้นต้น 1	53
4-66	ลายพัฒนา เฉลวขึ้นต้น 2	53
4-67	ลายพัฒนา เฉลวขึ้นต้น 3	53
4-68	ลายพัฒนา เฉลวดาว 1	54
4-69	ลายพัฒนา เฉลวดาว 2	54
4-70	ลายพัฒนา เฉลวดาว 3	54
4-71	ลายพัฒนา เฉลวดาว 4	54
4-72	ลายพัฒนา เฉลวดาว 5	55
4-73	ลายพัฒนา เฉลวดาว 6	55
4-74	ลายพัฒนา เฉลวดาว 7	55
4-75	พิกุล ลายพิกุลร่วง	56
4-76	พิกุล ลายไทย	57

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
4-77	พิกุล ทยดอกแหน	58
4-78	พิกุล ทยดาวล้อมเดือน	59
4-79	พิกุล ทยดอกบัว	60
4-80	ตะกร้าลักษณะแบบหกเหลี่ยม	63
4-81	ตะกร้าลักษณะแบบสี่เหลี่ยม	63
4-82	ฝาชีกรวย	64
4-83	กระเป๋าลักษณะแบบสามเหลี่ยม	64
4-84	กระเป๋าลักษณะแบบวงรี	65
4-85	กระเป๋าลักษณะแบบทรงแบน	65
4-86	กระบุงดวงข้าว	67
4-87	กระจาดหาบ	68
4-88	กระจาด	68
4-89	กระด้ง	69
4-90	กะโล่	69
4-91	ตะกร้า 1	70
4-92	ตะแกรงล้างปลาผัก	70
4-93	ตะแกรง	71
4-94	ตะแกรงร้อนข้าว	71
4-95	ชะลอม	72
4-96	ฝาชีกรวย	72
4-97	ฝาชีตระแกรง	73
4-98	ฝาชีกรวยดอกพิกุลดาว	73
4-99	กระซอนคั้นมะพร้าว	74
4-100	กระซอนกรองน้ำปลาร้า	74
4-101	พัดใบโพธิ์	75
4-102	หวดนั่งข้าวเหนียว	76

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
4-103	เปลนอน	76
4-104	กระดืบใส่ข้าว	77
4-105	ปิ่นโตใส่ข้าว	78
4-106	หมวกจีน	78
4-107	งอบ	79
4-108	หมวก	79
4-109	หมวกโบราณ	80
4-110	ไซ	81
4-111	ข้องกลม	81
4-112	อีจู้	82
4-113	ตะแกรง	83
4-114	ลุ่มปลา	83
4-115	ลอบ	84
4-116	ลุ่มไก่	85
4-117	เข่งใส่ไก่	85
4-118	ตะกร้าใส่ไก่ชน	86
4-119	หลัว	86
4-120	พ้อม	87
4-121	ที่ใส่ข้าว	87
4-122	ตะกร้า แบบที่ 1	88
4-123	ตะกร้า แบบที่ 2 ตะกร้าหกเหลี่ยมลายพิกุล	88
4-124	ตะกร้า พักทอง แบบที่ 3	89
4-125	ตะกร้าไวน์	89
4-126	กระเป่าถั่ว	90
4-127	กระเป่าลายไฟลนุผ้า แบบที่ 1	90
4-128	กระเป่าลายขัณฑุเดียว แบบที่ 2	91

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4-129	91
4-130	92
4-131	92
4-132	93
4-133	93
4-134	94
4-135	94
4-136	
แปลงห้องจัดแสดงหัตถกรรมเครื่องจักสานศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น	
อำเภอพนัสนิคม	99
4-137	100
4-138	101
4-139	
ห้องจัดแสดงเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสาน	
กับวิถีชีวิตชุมชนอำเภอพนัสนิคม	101
4-140	
จัดแสดงเกี่ยวกับแหล่งที่มาของวัสดุในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน และอุปกรณ์	
เครื่องมือในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน	102
4-141	103
4-142	
ห้องจัดแสดงเกี่ยวกับประเภทของผลิตภัณฑ์ เช่น เครื่องใช้ในบ้าน เครื่องมือในการ	
จับสัตว์น้ำ และประกอบอาชีพกสิกรรม และสิ่งของเบ็ดเตล็ด	104
4-143	105

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ท้องถิ่นพนัสนิคมนับว่าเป็นดินแดนที่มีความเป็นมาอันยาวนาน ทุกยุคทุกสมัย ทั้งในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ มีประวัติศาสตร์และอารยธรรมโบราณมานับเป็นพัน ๆ ปี มีร่องรอยของชุมชนในยุคโบราณปรากฏให้เห็นจากการสำรวจของนักโบราณคดีมากมายหลายแห่งด้วยกัน ไม่ต่ำกว่า 30 แห่ง เคยมีผู้ค้นพบอารยธรรมโบราณก่อนประวัติศาสตร์ ที่ถ้ำเขาชะอาง ซึ่งเคยอยู่ในเขตอำเภอพนัสนิคมมาก่อน พบความเป็นอยู่ของมนุษย์ถ้ำ มีภาชนะดินเผา ขวานหิน พร้อมด้วยโครงกระดูกมนุษย์ก่อนสมัยประวัติศาสตร์ หลังจากนั้นได้มีการขุดค้นทางโบราณคดี อีกหลายแห่งเช่น โศกพนมดี โศกพุทธา บ้านบนเนิน และหน้าพระธาตุ (เรียกกันตามตำนานว่า เมืองพระรถ) จากการขุดค้นต่าง ๆ ของนักโบราณคดี เป็นแหล่งการศึกษา อันเป็นเรื่องราวของมนุษย์ในอดีต ที่มีการสืบทอดกันจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (สมดุศลย์ ทำเนาว์, 2533)

เมื่อมีชาวลาวอพยพมาจากเมืองนครพนมด้วยความสมัครใจ มาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2352 ซึ่ง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่คลองมหานาค เมืองสมุทรปราการ และทรงโปรดให้เรียกลาวอาสาปากน้ำ

ในปี พ.ศ. 2371 ชาวลาวอาสาปากน้ำว่าอยู่ที่เดิมไม่สบาย จึงขอย้ายไปอยู่ที่เมืองพระรถ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯ ให้ตัดเอาแขวงเมืองเมืองชลบุรีและเมืองฉะเชิงเทรามาตั้งเป็นเมืองขึ้น ชื่อเมืองพนัสนิคม มีเจ้าเมืองเป็นคนลาว ชื่อ พระอินทอาษา ต่อมา พ.ศ. 2372 หลังจากปราบกบฏ เจ้าอนุวงศ์ได้แล้ว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ท้าวทุม (พระอินทอาษา) ซึ่งเป็นผู้นำชาวลาวได้เข้ามาสวามิภักดิ์ และได้รับพระราชทานให้ตั้งเมืองพนัสนิคมขึ้น (พระอริการพรหมมาศ ชีรกทุโท, 2531) จึงทำให้เกิดเครื่องจักสานพื้นบ้านที่มีมานานกว่าร้อยปี โดยชาวลาวที่อพยพเข้ามานั้นมีฝีมือทางด้านเครื่องจักสานอยู่แล้ว จึงนำไม้ไผ่ ที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ในเมืองพนัสนิคมมาสร้างสรรค์เป็นงานจักสานนานาชนิดและได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา จนกลายเป็นวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่นของพนัสนิคมขึ้น ชาวลาวเหล่านี้ซึ่งมีพื้นฐานเดิมของการดำรงชีวิตและมีศิลปหัตถกรรมติดตัวมาอยู่บ้างแล้ว เมื่อได้เข้ามาอยู่ในแหล่งที่มีทรัพยากรพันธุ์ไม้ นานาชนิด โดยเฉพาะไม้ไผ่และหวายที่มีอย่างอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ของพนัสนิคม จึงทำให้ชาวลาวเหล่านี้ได้นำไม้ไผ่และหวายที่มี

อยู่มาจกสถานเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในครัวเรือน จากการดำเนินวิถีชีวิตของชาวลาวเช่นนี้จึงทำให้ชาวไทย และคนจีนแผ่นดินใหญ่ที่ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่พนัสนิคมสามารถสานผลิตภัณฑ์จกสถานไว้ใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้ ชุมชนทั้ง 3 เชื้อชาติ ได้แก่ ชาวลาว ไทย และชาวจีนได้ร่วมกันสืบทอดงานจกสถานจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของเมืองพนัสนิคม

ในปี พ.ศ. 2521 สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของเครื่องจกสถานไม้ไผ่เมืองพนัสนิคม จึงได้มีพระราชประสงค์ให้มีการพัฒนาฝีมือของงานจกสถานไม้ไผ่ให้มีความละเอียดอ่อนและประณีตสวยงามมากยิ่งขึ้น จึงได้มอบหมายให้ นายวิญญู อังคนารักษ์ อธิบดีกรมการปกครองในสมัยนั้น เริ่มสืบค้นหาผู้ที่มีฝีมือด้านจกสถาน ขณะนั้น นายจรวาย บริบูรณ์ นายกเทศมนตรีพนัสนิคมและ คุณปราณี บริบูรณ์ ภรรยา เป็นผู้รับดำเนินงานตามโครงการ ตามวัตถุประสงค์หลักของโครงการที่ต้องการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรม พื้นบ้าน ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยได้พบนางกิมย้ง คำแพง เป็นชาวตำบลทุ่งขวาง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี มีความสามารถในการทำกระเป๋าลายดอกพิกุลซึ่งมีความละเอียดและประณีตมาก จึงได้มีการจัดฝึกอบรมให้กับชาวบ้านที่สนใจ โดยให้นางกิมย้ง คำแพง เป็นผู้สอนและใช้บ้านพักเป็นสถานที่ฝึกอบรม (หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพภริณีพิเศษนางปราณี บริบูรณ์, 2544)

พนัสนิคมมีเครื่องจกสถานหลายประเภทที่มีลักษณะสวยงาม แสดงถึงภูมิรัฐภูมิปัญญาของแหล่งผลิต เช่นกระเป๋าดึง เครื่องแต่งบ้านและเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับอาหาร เช่น ฝาชีลายพิกุล กระจาด ชุดเขียนหมาก กล่องใส่หมากพลูจิบที่ปัจจุบันประยุกต์เป็นกระเป๋าดึงสุภาพสตรีลายพิกุล ผลิตภัณฑ์เหล่านี้เป็นเครื่องใช้ถึงจิตใจ และความฉลาดหลักแหลมของบุคคลตลอดจนแสดงถึงวิถี การดำเนินชีวิตซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นได้เป็นอย่างดี

พนัสนิคมจึงมีรากเหง้าภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบฉบับชาวบ้านและมีกลุ่มชาติพันธุ์ มาอยู่รวมกัน ทำให้เกิดศิลปะและวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดกันมา ได้มีการปรับเปลี่ยนพัฒนารูปแบบใหม่ ๆ เพื่อให้อยู่ได้ตามวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของสังคมสมัยใหม่ และด้วยความเจริญต่าง ๆ ที่เข้ามาในสังคมปัจจุบัน ทำให้เกิดเครื่องใช้ไม้สอยแบบสมัยใหม่ เด็กรุ่นใหม่จึงนิยมใช้ของสมัยใหม่กันมากขึ้น ทำให้งานหัตถกรรมเครื่องจกสถานเริ่มลดความสำคัญลงไป หากไม่มีการจัดเก็บข้อมูลที่เป็นระบบในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เพื่อให้สะดวกแก่การศึกษาค้นคว้า ทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นอำเภอพนัสนิคม และเพื่อนำข้อมูลต่าง ๆ ที่มีการจัดระบบเรียบร้อยแล้ว ไปจัดแสดงหัตถกรรมเครื่องจกสถานตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน และเพื่อให้ชาวอำเภอพนัสนิคมเกิดความภาคภูมิใจในงานหัตถกรรมเครื่องจกสถานอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประวัติเหตุการณ์ เครื่องจักสานกับวิถีชีวิตชุมชนอำเภอพนัสนิคม
2. เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวัสดุอุปกรณ์
3. เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลายสาน รูปแบบ และประเภทของผลิตภัณฑ์
4. เพื่อนำฐานข้อมูลประกอบรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษครั้งนี้คาดว่าจะได้รับประโยชน์ ดังนี้

1. ทราบประวัติความเป็นมา ประวัติเหตุการณ์ เครื่องจักสานกับวิถีชีวิตชุมชน อำเภอพนัสนิคม
2. ทราบข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวัสดุอุปกรณ์
3. สามารถจำแนกลายสาน รูปแบบ และประเภทของผลิตภัณฑ์
4. ได้ฐานข้อมูลประกอบรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษา ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 1.1 ศึกษาประวัติความเป็นมา ประวัติเหตุการณ์ เครื่องจักสาน กับวิถีชีวิตชุมชนอำเภอพนัสนิคม
 - 1.2 ศึกษาแหล่งวัสดุอุปกรณ์
 - 1.3 ศึกษาลายสาน รูปแบบ และประเภทของผลิตภัณฑ์
 - 1.4 รวบรวมฐานข้อมูลประกอบรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม
2. ขอบเขตด้านพื้นที่
 - ตำบลต่างๆ ในอำเภอพนัสนิคม

วิธีการวิจัย

ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประวัติหัตถกรรม แหล่งวัสดุอุปกรณ์ ลายสาน รูปแบบของผลิตภัณฑ์ เครื่องจักสานกับวิถีชีวิตชุมชนเมืองพนัสนิคม

เครื่องมือวิจัย

1. ข้อมูลการสัมภาษณ์จากแบบสัมภาษณ์ที่กำหนดขึ้น
 - 1.1 แบบสัมภาษณ์
 - 1.2 การสังเกต

นิยามศัพท์เฉพาะ

ฐานข้อมูล หมายถึง การเก็บรวบรวมข้อมูล หรือข้อมูลของเรื่องต่าง ๆ ไว้ในรูปแบบที่เรียกใช้ได้ตามที่ที่ต้องการ ในการเรียกใช้ข้อมูลอาจเรียกเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งมาใช้ประโยชน์เป็นครั้งคราวก็ได้ ฐานข้อมูลที่ดีควรได้รับการปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ (NECTE'S Lexition Dictionary, 2541)

ศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น หมายถึง สถานที่รวบรวมสะสมวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุของมนุษย์ในแต่ละท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า และเพื่อแสดงออกถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น (คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมไทย กระทรวงอุตสาหกรรม)

หัตถกรรม ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ให้ความหมายร่วมกับคำหัตถการ หัตถกิจ ว่า “การทำด้วยฝีมือ การช่าง” การทำในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นความหมายที่กว้างขึ้น

สินค้าหัตถกรรม หมายถึง สิ่งที่ต้องใช้ฝีมือในการประดิษฐ์และมีความงามด้านศิลปะแฝงอยู่โดยอาจจะใช้เครื่องจักร เครื่องมือ เครื่องทุ่นแรง ช่วยในการผลิตด้วยก็ได้ (มูลนิธิช่างหัตถศิลป์ไทย, 2538)

เครื่องจักสาน คำว่า “จัก” หมายถึง การนำวัสดุมาทำให้เป็นเส้น เป็นแฉก หรือริ้ว ถือว่าเป็นขั้นตอนในการเตรียมวัสดุในการทำเครื่องจักสานขั้นแรก ส่วนการ “สาน” นั้นถือว่าเป็นกระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ คือนำเอาวัสดุที่เตรียมแล้วมาสานประดิษฐ์ให้เป็นรูปร่างและลวดลายต่าง ๆ (วิบูลย์ ธีสุวรรณ, 2532)

ศิลปหัตถกรรม หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์ แสดงออกซึ่งความชำนาญของผู้ผลิต ตอบสนองประโยชน์ใช้สอยและมีคุณค่าความงามจนแยกกันไม่ออก (เอกสารการสอนชุดวิชาศิลปกับสังคมไทย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นเพ รากฐาน ของความรู้ของชาวบ้าน หรือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม (มูลนิธิช่างหัตถศิลป์ไทย, 2538)

ผลิตภัณฑ์ หมายถึง สิ่งที่ทำขึ้น สิ่งที่ผลิตขึ้น (เชิรชัย เอี่ยมวรเมธ, 2552)

กลุ่มชุมชนจักสาน หมายถึง กลุ่มชุมชนผลิตเครื่องจักสาน หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เช่น บ้านคุณปรานี บริบูรณ์ บ้านคุณปรานี มูลผลา และตามชุมชนหมู่บ้านในอำเภอพนัสนิคม (อัญชลีชนะคำ และสราวุธ อิศรานุวัฒน์, 2547)

ลายแม่บท หมายถึง ลายที่มีลักษณะประจำตัวเด่นชัด มีกฎเกณฑ์การสานแน่นอน เช่น ลายขัด ยกหนึ่งข่มหนึ่ง หรือลายสอง ยกสองข่มสอง ฯลฯ เป็นต้น

ลายแม่บทต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นต้นกำเนิดทำให้มนุษย์รู้จักนำวัสดุในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ ไบลาน กระจูด คล้า ผักตบ ฯลฯ มาสานเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน (นิกร นุชเจริญผล, 2525)

ลายพัฒนา หมายถึง ลายที่พัฒนามาจากลายแม่ กฎเกณฑ์การสานแน่นอนอยู่ แต่มีรายละเอียดเพิ่มขึ้น ลักษณะเด่นของลายแม่ยังปรากฏชัด ส่วนลายจะเปลี่ยนแปลงเป็นรูปร่างง่าย ๆ ขึ้น ลายดังกล่าวแสดงให้เห็นความเฉลียวฉลาดของช่างสาน ที่รู้จักคัดแปลงและพัฒนาลายสานต่าง ๆ เหล่านี้ ให้มีรูปแบบที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมและสวยงาม เช่น ลายดอกพิกุล ลายดีหล่ม ลายลมน้ำ ลายดาวล้อมเดือน (นิกร นุชเจริญผล, 2525)

ลายประดิษฐ์ หมายถึง ลายสานที่ช่างสานประดิษฐ์ขึ้นให้เป็นลวดลายต่าง ๆ ตามความรู้ ประสบการณ์ การคิดคัดแปลงต่อยอดของช่างสาน โดยอาศัยลายแม่บทและลายพัฒนาเป็นหลัก ในการสาน กฎเกณฑ์ของลายแม่บทลายพัฒนายังคงอยู่บ้าง แต่ไม่แน่นอน คงที่เสมอไปการใช้ ดอกสีขนาด ต่าง ๆ สานและประดิษฐ์ให้เป็นดอก ดวง และลวดลาย เป็นความสามารถของช่างสาน ที่จะแสดงออกถึง ศิลปะและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ตลอดจนอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดไว้ใน ลายสาน ได้อย่างงดงาม เช่นลายขัดตาแมว ขัดดอกจัน จิตขอ สายพัด ลายเสือกระจูด ฯลฯ เป็นต้น (นิกร นุชเจริญผล, 2525)

ฟ้อม หมายถึง ภาชนะสานขนาดใหญ่สำหรับบรรจุข้าวเปลือก

ผ่า หมายถึง การใช้มีดที่มีความแข็งแรงกดลงไปบนหน้าตัดของกระบอกไม้ไผ่

กระบอก หมายถึง ลำไม้ไผ่ถูกตัดมาเป็นท่อนเล็ก ๆ

ซี่ หมายถึง ไม้ไผ่ที่ถูกผ่าเป็นท่อนเล็ก ๆ

จัก หมายถึง การใช้คมมีดแบ่งส่วนไม้ไผ่ออกเป็นแผ่นบาง ๆ

ตอก หมายถึง ไม้ไผ่แผ่นบาง ๆ ที่ถูกจักออกแล้ว หรือหมายถึงวัสดุธรรมชาติ เช่น

กระจุค คล้า และอื่นๆ ที่ใช้สาน

เรียด หมายถึง การใช้ของมีคมขูดดอกให้ได้ขนาด

ตอกปิ่น หมายถึง ดอกที่ถูกจักทางเบนขนานไปกับหลังผิวไม้ไผ่

ตอกตะแคง หมายถึง ดอกที่ถูกจักทางเบนทำมุมฉากกับหลังผิวไม้ไผ่

เหลา หมายถึง การใช้คมมีดตบแต่งซี่ไม้ไผ่ให้เรียบร้อย

ตอกซัง หมายถึง เส้นตอกที่ยื่นอยู่ในทางดิ่ง

ตอกสาน หมายถึง เส้นตอกที่นำมาสานขัด สอด หรือร้อยกับเส้นตอกซัง

จ้งม้ง หมายถึง ซี่ไม้ไผ่เป็นรูปตัวยูเสียบคาดไว้ที่ก้นกระบุงทั้ง 4 ด้าน

ดี หมายถึง ศูนย์กลางของแผ่นสาน ศูนย์กลางของลายสาน หรือศูนย์กลางของดอก

ข้ม หมายถึง การใช้ตอกสานทับลงบนเส้นตอกซัง

ขัดดีเข้าใน หมายถึง ลายดีหล่มกว่า ดีกา

ขัดดีออกนอก หมายถึง ลายดีหล่มหงาย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ฐานข้อมูล และรูปแบบการแสดงประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสาน ของศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประวัติหัตถกรรม แหล่งวัสดุอุปกรณ์ ลายสาน รูปแบบ และประเภท ของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กับวิถีชีวิตชุมชนเมืองพนัสนิคม เพื่อเป็นข้อมูลประกอบ ใช้เป็น แนวทางในการจัดเผยแพร่วิถีชีวิต ภูมิปัญญาหรืออาจจัดเผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบต่างๆ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น หรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น สำหรับวิธีการศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. ขั้นสำรวจ และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยการสำรวจ และศึกษาเอกสารที่ให้ความรู้ เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาจากแหล่งเอกสารต่างๆ เพื่อใช้เป็นความรู้พื้นฐานในการเขียนเค้าโครงวิจัย และ ประกอบในการศึกษาค้นคว้า

1.1 ประวัติความเป็นมา ประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสาน กับวิถีชุมชน

1.2 แหล่งวัสดุอุปกรณ์

1.3 ลายสาน รูปแบบ และประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน

2. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และด้วยการ ไปสำรวจพื้นที่ ที่ศึกษาโดยใช้ภาพถ่ายประกอบ และการใช้แบบสัมภาษณ์ (Open-end Questionnaire) ในการเก็บ รวบรวมข้อมูลเพื่อสรุปผลการวิเคราะห์

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ ข้อมูลจากกลุ่มผู้นำชุมชน และผู้เชี่ยวชาญด้านงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน ในพื้นที่อำเภอพนัสนิคม โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการใช้แบบสัมภาษณ์ (Open-end Questionnaire) ผู้วิจัยได้กำหนด กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

2.1.1 ผู้นำชุมชน และผู้เชี่ยวชาญด้านงานหัตถกรรมเครื่องจักสานในพื้นที่อำเภอ พนัสนิคม

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลผลิตภัณฑ์เด่นของแต่ละตำบล ในอำเภอพนัสนิคม

2.2.1 ตำบลกุฎโง้ง เช่น จักสานทับเซรามิก

2.2.2 ตำบลบ้านเข็ด เช่น จักสานไม้ไผ่

2.2.3 ตำบลทุ่งขวาง เช่น จักสานไม้ไผ่

2.2.4 ตำบลหนองขาด เช่น จักสานไม้ไผ่

2.2.5 ตำบลนามะตูม เช่น จักสานไม้ไผ่

- 2.2.6 ตำบลหน้าพระธาตุ เช่น สานตะกร้าจิว ตะแกรงซ้อนปลา
- 2.2.7 ตำบลวัดโบสถ์ เช่น ตะกร้าจิวหลายแบบหลายขนาด
- 2.2.8 ตำบลวัดหลวง เช่น ตะกร้าจิวหลายแบบหลายขนาด
- 2.2.9 ตำบลไร่หลักทอง เช่น สานกระจาด ตะกร้า
- 2.2.10 ตำบลโคกเพลาะ เช่น สานกึ่งกลาคำ
- 2.2.11 ตำบลท่าข้าม เช่น สานกึ่งกลาคำ
- 2.2.12 ตำบลบ้านช้าง เช่น จักสานไม้ไผ่
- 2.2.13 ตำบลหมอนนาง เช่น จักสานไม้ไผ่ และผลไม้ดินปั้น
- 2.2.14 ตำบลนาเริก เช่น จักสานไม้ไผ่
- 2.2.15 ตำบลนาวังหิน เช่น สานฝาชีดาว
- 2.2.16 ตำบลหนองเหียง เช่น สานฝาชีดาว ถาด ถังขยะ
- 2.2.17 ตำบลหนองปรือ เช่น จักสานไม้ไผ่
- 2.2.18 ตำบลสระสี่เหลี่ยม เช่น ตะกร้าทางมะพร้าว
- 2.2.19 ตำบลหัวถนน เช่น กระบุง สุ่ม ไช ลอบดักปลา
- 2.2.20 ในเขตเทศบาลเมืองพนัสนิคม เช่น กระบุง กะโล่ ตะแกรง หมวก ตะกร้า

และปั้นปักผม

ทุกหมู่บ้านสามารถทำงานหัตถกรรมเครื่องจักสานเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความประณีตและสวยงาม มีคุณค่าได้ เนื่องจากแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้ผู้เชี่ยวชาญ เป็นวิทยากรประจำหมู่บ้านเพื่อบำเพ็ญการอบรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับผลงานหัตถกรรมเครื่องจักสานต่างๆ ระหว่างตำบล

3. ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาค้นคว้า และเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และพื้นที่ที่ศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2548 - พ.ศ. 2553 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การใช้แบบสัมภาษณ์ มีวิธีดำเนินการดังนี้

3.1 การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย คำถามที่ใช้ครอบคลุมเนื้อหาในขอบเขตของงานวิจัย เช่น ประวัติความเป็นมาของอำเภอพนัสนิคม และประวัติของหัตถกรรมเครื่องจักสานกับวิถีชีวิตชุมชนของชาวพนัสนิคม แหล่งวัสดุอุปกรณ์ในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน ลายสาน รูปแบบและประเภทของหัตถกรรมเครื่องจักสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น รวมถึงรูปแบบ ขนาดของศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น และผู้ดูแลศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาได้สรุปข้อมูลจากเอกสาร เพื่อกำหนดแนวทาง และประเมินผล โดยอธิบายผลการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์และอภิปราย และมีการประกอบ

4.1 นำข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบสัมภาษณ์ ซึ่งบันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียง
ถอดข้อความโดยสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตของการศึกษา

4.2 นำข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกในการใช้แบบสัมภาษณ์ มาสรุปสาระสำคัญตาม
ประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตของการศึกษา

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการศึกษาฐานข้อมูล และรูปแบบการแสดงผลประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานของ ศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารต่างๆ การสัมภาษณ์บุคคลกลุ่มเป้าหมาย การออกแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด และการสังเกตในพื้นที่ ศึกษาจากผลการศึกษาวิจัยพบว่าฐานข้อมูล และรูปแบบการแสดงผลประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสาน ของศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม แบ่งเป็นประเด็นสำคัญได้ 4 ประเด็น ได้แก่

1. ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประวัติหัตถกรรม เครื่องจักสานกับวิถีชีวิตชุมชน อำเภอพนัสนิคม
2. ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวัสดุอุปกรณ์
3. ข้อมูลเกี่ยวกับลายสาน รูปแบบ และประเภทของผลิตภัณฑ์
4. เพื่อนำฐานข้อมูลประกอบรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม

บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของอำเภอพนัสนิคม

1. ประวัติความเป็นมาของอำเภอพนัสนิคม

1.1 อาจารย์สมดุลย์ ทำเนา

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมดุลย์ ทำเนา ข้าราชการบำนาญ ได้กล่าวว่า พนัสนิคม เดิมเป็นพื้นที่ป่าใหญ่ โดยได้แบ่งออกเป็นช่วง ดังนี้

ระยะเริ่มแรกอยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 ปีพุทธศักราช 2352 ลาวเวียงจันทน์อพยพมา ตั้งถิ่นฐาน เรียกว่าบ้านแดนป่าพระรถ

ระยะที่ 2 อยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 ปีพุทธศักราช 2368 ท้าวทุม หรือ พระอินทอาษา ต้นตระกูล ทุมมานนท์ เป็นผู้สำเร็จราชการเมือง เรียกว่า เมืองพนัสนิคม

ระยะที่ 3 อยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ปีพุทธศักราช 2447 (ยุบเมืองพนัสนิคมเป็นอำเภอ อยู่ในความปกครองของจังหวัดชลบุรี) เรียกว่า อำเภอพนัสนิคม

ระยะที่ 4 อยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6-ปัจจุบัน ปีพุทธศักราช 2456-ปัจจุบัน และได้สรุปว่าชาวลาวเมื่อจะอพยพไปตั้งถิ่นฐานที่ใดก็จะพิจารณาถึงปัจจัยหลัก 3 ปัจจัย คือ

1. แหล่งน้ำ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง บ่อน้ำต่างๆ
2. ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน ไม้ หวายและอื่นๆ ที่สามารถนำมาจักสานได้

3. พื้นที่สำหรับทำการเกษตร เช่น พื้นที่สำหรับทำนา ทำสวน และ อื่นๆ

1.2 นายศุภฤกษ์ มูลผลา รองนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองพนัสนิคม

จากการสัมภาษณ์นายศุภฤกษ์ มูลผลา รองนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองพนัสนิคม อยู่บ้านเลขที่ 2/1 ถนนศรีจารุสัมพันธ์ ตำบลพนัสนิคม เกิดที่พนัสนิคม เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจาก ตันตระกูลทุมมานนท์คนหนึ่ง ก็ได้ให้สัมภาษณ์ซึ่งมีความสอดคล้องกันกับอาจารย์สมดุลย์ ทำเนาว่า

1.3 อาจารย์วันเพ็ญ ปู่ผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์วันเพ็ญ ปู่ผ้า ได้กล่าวว่า พนัสนิคม หมายความว่า “ป่า” ซึ่งแต่เดิมมีป่าไผ่ขึ้นอยู่มากมาย ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีชาวลาวอพยพมาอยู่อาศัยที่อำเภอนี้ และในอำเภอนี้มีประชากรอยู่ 3 เชื้อชาติ คือคนไทย คนลาว และคนจีน ซึ่งมาตั้งถิ่นฐานอยู่ และแต่ละคนก็มีฝีมือทางด้านงานจักสานอยู่แล้ว เช่น คนไทยสานของใช้ในครัวเรือน คนลาวสานของใช้ในการดำรงชีวิต คนจีนสานโคมตะเกียง ซึ่งทั้ง 3 เผ่าพันธุ์เมื่อมาอยู่แห่งเดียวกันก็จึงทำให้เกิดมีวัฒนธรรมด้านเดียวกัน และนำความสามารถด้านงานจักสานเฉพาะตนมาผสมผสานสร้างสรรค์เป็นชิ้นงานใช้ในชีวิตประจำวัน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี

1.4 อาจารย์จรัญ ปู่ผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จรัญ ปู่ผ้า เป็นวิทยากรประจักษ์จักษาน ได้กล่าวว่า ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระอินทราชา ต้นสกุลทุมมานนท์ เป็นชาวนครเวียงจันทน์ไม่เข้าพวกกับพระเจ้าอนุที่คิดกบฏกรุงเทพฯ ได้พาพรรคพวกเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารที่กรุงเทพฯ สมเด็จพระนั่งเกล้าโปรดให้ออกไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ระหว่างชายเมืองชลบุรีกับทะเลสาบเมืองนครราชสีมา พระอินทราชา และพวกจะมกเขม้นก่อสร้าง ทำมาหากิน จนตั้งเป็นปึกแผ่นสมควรเป็นเมืองในสมัยนั้น จึงโปรดให้ตั้งเป็นเมืองขึ้น เรียกว่า เมืองพนัสนิคม โปรดเกล้าฯ ให้พระอินทราชาเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองพนัสนิคม ต่อๆ กันมาจนถึงรัชกาลที่ 5 ได้ยุบเมืองพนัสนิคมลงเป็นอำเภอ เช่นเดียวกับอำเภอบางละมุงขึ้นกับจังหวัดชลบุรี

1.5 อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติข้าราชการบำนาญที่สอนเกี่ยวกับงานจักสานได้กล่าวว่า เมืองพนัสนิคม หรือเมืองพระรถมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ตั้งแต่สมัยทวารวดี แต่มีปรากฏชัดในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อลาวอาสาปากน้ำมาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย และมีผู้อพยพจากนครพนมมาสมทบในภายหลัง พื้นที่เมืองพระรถเป็นป่าสมบูรณ์ ประกอบด้วย ไม้ไผ่ หวาย และไม้นานาชนิด ประชาชนจึงนิยมนำไม้ไผ่ และหวายมาทำเป็นงานหัตถกรรมประเภทเครื่องจักสานอย่างหลากหลายมาจนถึงปัจจุบัน

1.6 คุณวิไล ศุภศิริลักษณ์

จากการสัมภาษณ์คุณวิไล ศุภศิริลักษณ์ ได้กล่าวว่า พนัสนิคมเป็นเมืองโบราณ ปรากฏหลักฐานกำแพงเมืองพระที่ตำบลหน้าพระธาตุ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการตั้งเมืองพนัสนิคมโดยชาวลาวอาสาปากน้ำที่ป่าไผ่เมืองพระรถ ต่อมาได้ยุบเป็นอำเภอพนัสนิคมในจังหวัดชลบุรีจนถึงปัจจุบัน

1.7 คุณปราณี มุลผลา

จากการสัมภาษณ์คุณปราณี มุลผลา ได้กล่าวว่า ในสมัยก่อนชาวพนัสนิคมส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา หาปู หาปลา เอามาเป็นอาหารในแต่ละวัน จนกระทั่งได้มีการนำไม้ไผ่ที่หามาได้ในละแวกที่อยู่อาศัยนำมาตัดทำเป็นอุปกรณ์เครื่องมือต่างๆ ในการจับสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ตามหนองน้ำ ต่อมาได้มีการพัฒนาเป็นฝาชีกรอบกับข้าว เพื่อป้องกันแมลงต่างๆ เข้ามาตอมอาหารจนถึงปัจจุบัน

1.8 คุณมะลิ จำรัส

จากการสัมภาษณ์คุณมะลิ จำรัส ได้กล่าวว่า ชาวพนัสนิคมในอดีตมีประชาชนอยู่รวมกันสามเชื้อชาติ มีไทย ลาว จีน ซึ่งอยู่รวมกันจนถึงปัจจุบัน

2. บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของงานหัตถกรรมเครื่องจักสานกับวิถีชีวิตชุมชนอำเภอพนัสนิคม

2.1 อาจารย์สำคูลย์ ทำเนา

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สำคูลย์ ทำเนา ได้กล่าวว่า เครื่องจักสาน คือเครื่องมือประกอบอาชีพของชาวลาวอพยพอยู่แล้ว ครั้นบ้านเมืองเจริญขึ้นก็นำมาประดิษฐ์เป็นของใช้ในสังคมจนเป็นสินค้าที่มีค่า และเป็นสินค้าประจำท้องถิ่นมาจนทุกวันนี้

2.2 อาจารย์วันเพ็ญ ปูผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์วันเพ็ญ ปูผ้า ได้กล่าวว่า เมื่อสิ้นฤดูการทำนา ชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นคนไทย คนลาว หรือคนจีน ก็นำไม้ไผ่ที่มีมากอยู่แล้ว มาทำประโยชน์ เช่น นำไม้ไผ่มาสานขัด เป็นที่อยู่อาศัย สานเป็นของใช้ ใส่ข้าว ใส่ผัก ใส่ปลา สานส้ม ลอบ ไซ จับสัตว์น้ำเป็นอาหาร และต่อมาก็พัฒนารูปแบบให้สวยงาม เป็นของใช้ เช่น ฝาชีกรอบอาหาร ไปวัด กระจาด กระจ้าถือเขียนหมาก เป็นต้น

2.3 อาจารย์จรัญ ฟูผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จรัญ ฟูผ้า เป็นวิทยากรประจำศูนย์จักสาน ได้กล่าวว่า ในอดีตงานจักสาน จะเป็นส่วนในการดำรงชีวิต คือการทำเครื่องมือในการหาเลี้ยงชีพ เช่น การสาน สุ่ม ลอบ ไซใช้ในการจับปลา ส่วนผู้ที่มีฝีมือในการทำตะกร้า ฯลฯ ก็จะนำมาแลกอาหาร เพราะสมัยนั้นยังไม่ค่อยมีการซื้อขายกัน ส่วนในสมัยปัจจุบันมีผู้ประกอบการหัตถกรรมจักสานกันอย่างแพร่หลาย และผู้ขายเปิดร้านค้าขายเป็นจำนวนมาก

2.4 อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ ได้กล่าวว่า เครื่องจักสานมีมาช้านาน จากการนำไม้ไผ่มาสร้างเป็นที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้ในครัวเรือน ในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยท้าวทุม (พระอินทอาษา) เป็นผู้นำชาวลาวกับการตั้งชุมชน และชาวลาวมีฝีมือจักสานอยู่แล้วจึงนำไม้ไผ่ที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในเมืองพนัสนิคมมาสร้างสรรค์เป็นงานจักสานนานาชาติ เป็นของใช้ ของตกแต่ง และสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

2.5 คุณวิไล ศุภศิริลักษณ์

จากการสัมภาษณ์คุณวิไล ศุภศิริลักษณ์ ได้กล่าวว่า ชาวบ้านดั้งเดิมเมื่อตั้งเมืองพนัสนิคมเป็นชาวลาวจึงมีความรู้ด้านงานหัตถกรรมจักสาน จึงทำงานจักสานเพื่อใช้ประกอบในชีวิตประจำวัน เช่น กระบุง กระจาด กะโล่ ใช้ประกอบการทำงาน ทำสวน ทำไร่ ใช้ประกอบการประมง เช่น สุ่ม ไซ ลอบ ต่อมาทำขาย เมื่อมีคนซื้อมากๆ ก็พัฒนาเป็นอาชีพหลัก อาชีพรอง

2.6 คุณปราณี มุลผลา

จากการสัมภาษณ์คุณปราณี มุลผลา ได้กล่าวว่า หัตถกรรมงานจักสาน เป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ชาวลาวอพยพเข้ามานั้นมีฝีมือทางด้านจักสานอยู่แล้วจึงได้นำไม้ไผ่ที่มีอยู่มาสร้างสรรค์เป็นงานจักสานนานาชาติ และได้สืบทอดกันมาจนกลายเป็นงานหัตถกรรมไม้ไผ่ประจำท้องถิ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

2.7 คุณมะลิ จำรัส

จากการสัมภาษณ์คุณมะลิ จำรัส ได้กล่าวว่า เมื่ออดีตของจักสานเป็นของใช้ภายในครอบครัว เช่น กระบุง ตะกร้า ไซ สุ่ม ตะแกรง กระจาด แต่ในปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงรูปทรงเป็นกระเป่า ของใช้ ของตกแต่งบ้าน และสามารถเป็นอาชีพหลัก อาชีพเสริมได้

จากบทสัมภาษณ์ได้สรุปแบ่งประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานออกเป็น 2 ช่วง คือ

1. ประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานก่อนได้รับการส่งเสริม

พนัสนิคม เป็นอำเภอเล็กๆ แห่งหนึ่งของจังหวัดชลบุรี มีพื้นที่เป็นป่าใหญ่ มีประชากรถึง 3 เชื้อสาย ได้แก่ ชาวไทย ชาวลาว และชาวจีน มาตั้งถิ่นฐานอยู่ และแต่ละเชื้อชาติต่างก็มีฝีมือทางด้านงานจักสาน เมื่อสิ้นฤดูกาลทำนา ชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นชาวไทย ชาวลาว หรือชาวจีน ต่างก็นำไม้ไผ่ ที่มีอยู่ มาทำประโยชน์ เช่น นำไม้ไผ่มาสาน จัดเป็นที่อยู่อาศัย สานเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ หรือภาชนะใส่ของใช้ภายในครัวเรือน เช่น ตะแกรง พัด ที่ใส่ของจดหมาย กระจาด กระเป่า ตะกร้า กระโล่ กระจาด ตุ่ม ลอบ ไช อีจู้ ข้อง และอื่นๆ เป็นต้น ซึ่งมีรูปแบบที่เรียบง่าย ใช้วัสดุที่มีความละเอียดอ่อนข้างน้อย ซึ่งส่วนใหญ่ทำขึ้นเพื่อการดำรงชีวิต ส่วนผู้ที่ฝีมือดี ก็จะสานเก็บเป็นของโชว์ เมื่อมีเทศกาล เช่น ทำบุญต่างๆ ก็จะนำมาใช้เป็นภาชนะใส่อาหาร เช่น กระจาด ตะกร้า ฝาชีครอบ และนำมาขายหรือแลกอาหารในละแวกใกล้เคียง เมื่อมีการซื้อขายกันมากขึ้นจึงทำให้มีการพัฒนารูปแบบ และลวดลายให้มีความประณีต และงดงามมากขึ้น ซึ่งต่อมางานหัตถกรรมเครื่องจักสานได้กลายมาสินค้าที่ขึ้นหน้าขึ้นตาเป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไปในเรื่องความประณีตสวยงามเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

2. ประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานหลังได้รับการส่งเสริม

ในปัจจุบันเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้มีพระประสงค์เห็นงานจักสานด้วยไม้ไผ่ของชาวพนัสนิคมนี้ เป็นงานที่มีความละเอียดอ่อน ประณีต และงดงาม ซึ่งโครงการนี้ได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน โดยมีคุณปรานี บริบูรณ์ เป็นหัวเรี่ยว หัวแรงคนสำคัญ โดยเปิดสอนการจักสานขึ้นที่บ้านพัก และเสาะหาช่างฝีมือมาช่วยสอนงานเพื่อเป็นการอนุรักษ์งานอันทรงคุณค่าเหล่านี้ให้คงอยู่ตลอดไป ซึ่งก็ได้คุณประดับ สุกใส ช่วยงานคุณปรานี บริบูรณ์ในช่วงแรกๆ และคุณวาสนา ประพันธ์ ซึ่งช่วยดูแลในการออกแบบลวดลายสานต่างๆ และในปัจจุบันคุณคมกฤษ บริบูรณ์ บุตรชายผู้สืบทอดมรดกทางภูมิปัญญา ผู้ซึ่งเติบโตมาพร้อมกับช่างฝีมือจักสานของคุณปรานี บริบูรณ์ที่รวมกลุ่มทำงานในบริเวณบ้านพักมาโดยตลอด จนกระทั่งจบการศึกษาระดับปริญญาโทด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์จากประเทศสหรัฐอเมริกา จึงเข้ามาทำงานส่งเสริม และพัฒนางานจักสานไม้ไผ่อย่างเต็มตัวกับช่างชาวบ้าน 150 คน เพื่อมุ่งมั่นอนุรักษ์ฝีมือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และช่างฝีมือจักสานไม้ไผ่ชั้นครูให้คงอยู่

สำหรับจุดเริ่มต้นของงานหัตถกรรมเครื่องจักสานที่มีความละเอียดอ่อน ประณีตสวยงามนี้ คุณปรานี เล่าให้ฟังว่า “เราเริ่มมาจากสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้นว่า ฝาชี ซึ่งทำเป็นลายดอกพิกุล ก็เอาลายดอกพิกุลนั้นมาสานเป็นกระเป่าถือ ซึ่งมีความงดงาม เพราะในเวลานี้ที่ทำได้สวยที่สุดเหลือเพียงพนัสนิคมแห่งเดียวเท่านั้น” และกว่าที่จะมาเป็นงานต้นแบบเพื่อจะสอน

นั่น มักมีข้อบกพร่องหรือความไม่สมบูรณ์ในบางจุด ก็ต้องแก้ไขให้เรียบร้อย เป็นต้นว่า หูตะกร้า ไม่สวย หรืองานจุงนาง (มัดหวาย) ละเอียดแล้วแต่ลายสานยังหยابไป ก็ต้องแก้ไขงานชิ้นนั้น จนกว่าจะสมบูรณ์ เมื่อทุกอย่างสมบูรณ์แล้ว ก็จะนำงานนั้นมาเป็นงานต้นแบบและให้คนทำงาน ชิ้นนั้นเป็นผู้สอนให้คนอื่น ๆ อีกต่อไป ซึ่งในการสอนจะต้องดูแลอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ได้งาน มาตรฐานเดียวกัน “งานฝีมือเป็นงานที่ไม่ยากนัก ถ้าได้มาเรียนรู้ แต่การทำของให้งามจริงๆ นั้น ต้องมีความอดทนสูง ไม่ว่าจะเป็นการเลือกชนิดของไม้ การคัดเส้นตอก หรือการเลือกใช้เนื้อไม้ได้อย่างถูกต้อง เพราะที่บ้านคุณปรานี จะเลือกใช้ผิวไม้ และชั้นเนื้อไม้ที่ได้ผิวเท่านั้น หากถ้าเป็นงาน ที่อื่นทั่วๆ ไป เขาจะใช้เนื้อไม้หมดทั้งปล้อง แต่งานของเราเป็นงานฝีมือ ถ้าเลือกไม้ไม่สวยมาทำ ถึงแม้จะสานจนเสร็จก็ดูไม่สวย ดังนั้นเราจึงใช้ไม้ที่ไม่อ่อนนัก ซึ่งการคัดไม้ในลักษณะนี้ทำให้งาน ออกมาดูได้อย่างที่ตั้งใจ”

แต่เดิมหัตถกรรมเครื่องจักสานของชาวพวนสันนิคมนี้อาจพูดได้ว่า วัสดุที่ใช้นั้นจะเป็น ไม้ไผ่ของอำเภอพวนสันนิคมเองทั้งหมด เพราะพวนสันนิคมเป็นป่าสักและมีภูเขา ซึ่งไม้ไผ่พวกนี้จะ ขึ้นอยู่ตามภูเขาทั่วไป และอาชีพดั้งเดิมอีกอย่างหนึ่งของชาวอำเภอพวนสันนิคมที่มีมานานตั้งแต่สมัย ปู่ ย่า ตา ยาย ก็คืออาชีพตัดไม้ไผ่ขาย โดยจะตัดไม้ไผ่มาส่งตลาดให้ชาวบ้านมาเลือกซื้อกัน ซึ่งเป็น อย่างนี้เรื่อยมา แต่ในระยะหลังมานี้ จะเป็นไม้ในละแวกใกล้เคียง เช่น จันทบุรี ตราด หรือระยอง ซึ่งมีพื้นที่ใกล้เคียงกับอำเภอพวนสันนิคม ก็สามารถนำไม้ไผ่มาใช้ได้ แต่ถ้าเป็นไม้จากพื้นที่ห่างไกล จะไม่นิยมใช้ เพราะเนื้อไม้เหล่านี้จะนำมาใช้งานเพื่อความสวยงามได้ไม่ดีเท่าใดนัก

สำหรับการรณรงค์วันพวงวันนั้นอาจกล่าวได้ว่า ทำเพื่อรักษาเนื้อไม้หรือทำเพื่อประโยชน์ ทางด้านการค้าด้วยเช่นกัน เพราะนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศนิยมชมชอบของเก่า ฉะนั้นการนำ ไป รณรงค์วันพวงวันทำให้ดูเหมือนของเก่าจึงขายดี และถ้าไม่นำไปรณรงค์วันพวงวัน วัฏจักรเป่าจะออกสีขาวเห็น ได้ชัด แต่ก็สวยงามอีกแบบ

เดิมทีเราจะสอนคนเดียวจนทำเสร็จ ซึ่งต้องใช้เวลาแรมเดือน ปัจจุบันคนกลุ่มนี้ได้เลิกทำ กันไปหมด เราก็เลยต้องนำคนที่เป็นอย่างยังหลงเหลืออยู่บ้างมาแบ่งงานอย่างทีกล่าวมาข้างต้น พวกเขาจึงทำกัน เพราะว่าทำน้อยวัน แต่ได้ราคามากขึ้น

ส่วนสาเหตุที่ทำให้การสืบทอดงานจักสานเหล่านี้ขาดช่วงไป ก็เนื่องจากว่าประมาณ 10 ปี ที่แล้ว ในยุคที่เศรษฐกิจกำลังรุ่งโรจน์ มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากมายชาวบ้านหันไป ทำงาน โรงงานกันหมด แม้จะมีรายได้ไม่น้อยกว่าจากที่เคยได้รับจากงานจักสานก็ตาม เพราะเป็นงาน ง่ายๆ และสบายกว่างานจักสาน ซึ่งต้องอาศัยความอดทนสูง และที่สำคัญต้องมีใจรักในงานที่ทำ ด้วย ทุกวันนี้นักจักสานจึงเหมือนกับมีตัวตาย แต่ไม่มีตัวแทนหรือตัวเกิด เพราะไม่มีการสอนอย่าง

ต่อเนื่อง และต่อไปเราจะหางานดีๆ แบบนี้ได้จากไหน ฉะนั้นควรตระหนักถึงข้อนี้ด้วยว่าเมื่อหมดคนรุ่นนี้แล้วในอนาคตงานหัตถกรรมเครื่องจักสานจะเป็นอย่างไร

ความจริงแล้ว งานสวยงามเหล่านี้ต้องอาศัยความชำนาญและประสบการณ์ หากทอดทิ้งก่อนที่จะชำนาญก็จะทำได้ไม่สวย คุณปราณี บริบูรณ์ กล่าวถึงงานจักสานที่ต้องการระยะเวลาในการทำงานอย่างต่อเนื่อง จึงจะได้ผลงานที่มีความละเอียด ประณีต และสวยงาม

งานส่งเสริมฝีมือการจักสานของชาวอำเภอพนัสนิคมได้ดำเนินงานมาด้วยเจตนารมณ์ที่อนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน อันเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นแต่เดิมมา และได้จัดแข่งขันผลิตภัณฑ์ระดับอำเภอ รวม 20 ตำบล เฉพาะกลุ่มสินค้าที่ผลิตโดยชุมชนเมื่อหลายสิบปีมาแล้ว จึงทราบว่าชุมชนในอำเภอพนัสนิคมทำอาชีพจักสานกันมากทีเดียว แต่มิได้มีอาชีพอื่นๆ ที่เคยทำอยู่แล้ว และนำมาดำเนินการเป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัว แต่ละตำบลที่ส่งผลิตภัณฑ์เข้าประกวดในปี 2545 ซึ่งผลปรากฏว่าตำบลไร่หลักทอง และตำบลพนัสนิคมได้รับคะแนนสูงสุดระดับ 5 ดาว จากนั้นก็ได้พัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกับความต้องการ เพื่อประโยชน์ใช้สอยอย่างต่อเนื่องตลอดมา และได้มีส่วนช่วยเหลือชาวบ้านในเรื่องของรายได้ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตและยังเป็นการอนุรักษ์ช่างฝีมือให้ยึดอาชีพงานจักสานเหล่านี้ไว้ เพื่อไม่ให้สูญหายไปจากท้องถิ่นเดิม

ซึ่งเดิมทีชาวบ้านเมืองพนัสนิคมมีความรู้ทางงานจักสานรูปแบบเดิมๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาเพียงไม่กี่รูปแบบเท่านั้น ยังขาดความรู้ในการจัดการ การตลาด ขาดเงินทุน วัสดุ อุปกรณ์การผลิต และการพัฒนารูปแบบ ลาย สี ความประณีตของเส้นตอก การเลือกไม้ไฟ คุณปราณี บริบูรณ์ ซึ่งเป็นผู้ให้ความสนับสนุน ช่วยเหลือในทุกด้าน กระทั่งปัจจุบันชาวบ้านมีความรู้กระบวนการทำงานครบวงจร และสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง โดยมีการจัดการดังนี้

2.1 การจัดการ

ในลักษณะงานที่มีต้องฝีมือ และต้องการคุณภาพให้ต่อเนื่องนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาการจัดการให้มีระบบการจัดการที่ถูกต้อง ตรงกับความต้องการของผู้ผลิต คือ ช่างฝีมือ เพราะปกติแล้วตามความเป็นจริงงานฝีมือทั่วไปจะมีรายได้น้อย ซึ่งเมื่อก่อนไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมมาก ชาวบ้านส่วนมากไม่มีค่าแรงงานรายวันประจำมาเปรียบเทียบให้เห็นว่าค่าแรงที่ทำงานฝีมือนั้น รายได้มักจะไม่คุ้มกับงานที่ทำซึ่งต้องเลิก ไปทำงาน โรงงานอุตสาหกรรมกันเกือบหมด คุณปราณี บริบูรณ์ จึงได้มีแนวคิดในการจัดเพื่อพัฒนารายได้ของช่างฝีมือเหล่านี้คือ

- 2.1.1 รวมกลุ่มกันทำงาน (การรวมกลุ่มเพื่อสร้างคุณภาพ)
- 2.1.2 มีค่างานประจำวัน ให้ดีกว่าโรงงาน
- 2.1.3 มีหัวหน้ากลุ่มงาน เพื่อจัดการ รับรู้ รายรับรายจ่าย ด้วยตนเอง

2.1.4 รายรับ คือผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ พิจารณาตั้งราคาให้สูงขึ้น เพื่อรายได้สูงกว่ารายจ่าย

2.1.5 เมื่อสิ้นปี นำบัญชีรายรับรายจ่าย มาหักลบ เมื่อมีรายรับที่เหลือจากการจ่าย แล้วถึว่ามีกำไร ผลกำไรส่วนนี้จะนำแรงงานทั้งหมดของทุกคนทั้งปีมาแบ่งให้ทุกคนเท่ากัน ตามจำนวนแรงงานที่ทุกคนทำไว้ ซึ่งคนใดทำงานไว้จำนวนวันมากก็จะมีส่วนแบ่งมากตามจำนวนวันนั้นๆ คนใดทำงานไว้จำนวนวันน้อยส่วนแบ่งก็จะได้น้อยกว่ากัน

2.1.6 เมื่อมีผลกำไร ก็ถือได้ว่าจำนวนการผลิตได้สูงขึ้น ควรจะเอาตัวเลขของผลกำไรแต่ละวันนั้นมาเพิ่มเป็นค่างานรายรับได้อีกในปีต่อไป เพื่อรายได้รายวันจะสูงขึ้นอีกจึงจะทำให้ปลายปีมีผลกำไรได้เหมือนเดิม แต่ถ้าทุกคนไม่ขยันเร่งรัดตนแล้วก็หมายถึงว่า ทุกวันที่เราได้เพิ่มค่างานกันวันนี้ เราได้ใช้หมดไปแล้วตลอดปี

ซึ่งวิธีการจัดการรายได้อย่างยุติธรรมและกระจ่างชัดในวิธีนี้ได้ทำให้ผลผลิตสูงขึ้นทุกปีคุณภาพดีขึ้นมากเนื่องทุกคนมีกำลังใจทำงานเพิ่มขึ้น และเข้าใจในวิธีการว่า ได้ทำงานเพื่อตนเองแล้วอย่างแท้จริง

ผลดียิ่งที่ไ้รับในกลุ่มงานนี้ก็คือ คุณภาพของงานและรายได้ที่เพิ่มขึ้นทุกปีทั้งค่างานรายวันและผลกำไรที่เหลือในปลายปีทุกปี จำนวนผลผลิตที่มีคุณภาพ จึงเป็นชื่อเสียง ได้ทำให้การตลาด การจัดจำหน่ายไม่มีปัญหาใดๆ ทั้งสิ้นตลอดมา (การร่วมกลุ่มเป็นการสร้างคุณภาพคุณภาพจะสร้างตลาด)

2.2 การผลิต บทบาทในการผลิตของกลุ่มสามารถแยกเป็นบทบาทย่อยได้ 5 ประเภทคือ

2.2.1 การหาวัตถุดิบ

2.2.2 การหาทุน

2.2.3 การวางแผนในการผลิต

2.2.4 การควบคุมการผลิต

2.2.5 การถ่ายทอดเทคนิคในการผลิต

การผลิตงานจักสานของอำเภอพนัสนิคมนั้น โดยทั่วไปชาวบ้านจะผลิตกันเองบ้างและส่วนมากทางร้านค้าจักสานในตลาดจะรับงานสั่งที่มีจำนวนมากๆ ไปให้ชาวบ้านรับทำอยู่เป็นประจำ ส่วนมากจะเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นรูปแบบง่ายๆ เพราะต้องการจำนวนมาก ราคาถูกซึ่งเป็งานหลักของชาวบ้านทั่วไปทำกันมานานแล้ว ส่วนรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ นั้นคุณปรานี บริบูรณ์จะเป็นผู้ออกแบบพัฒนาลายสาน และพัฒนารูปแบบให้แปลกไปจากเดิม ใช้ฝีมือประณีตมากขึ้น รูปแบบใหม่ๆ จะเริ่มจากกลุ่มงานส่งเสริมฝีมือนี้ก่อน เมื่อสินค้าออกจำหน่ายแล้วชาวบ้านก็จะทำ

รูปแบบใหม่ๆ เหล่านี้ ทางกลุ่มงานส่งเสริมนี้ก็จะเป็นผู้พัฒนารูปแบบใหม่ต่อไปอีก เพื่อการตลาดในปีต่อไป

2.3 การจำหน่าย ชาวบ้านจะนำผลผลิตจำหน่ายเองในหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านจะมีตัวแทนของร้านค้าในตลาด คอยเก็บงานจากชาวบ้าน รวบรวมเพื่อให้ได้จำนวนมากตามที่ร้านค้าสั่งทำ โดยมีรายได้เป็นรายชิ้น เมื่อได้จำนวนนี้แล้วก็จัดนำส่งให้ร้านค้าในตลาดอีกทอดหนึ่ง และหมู่บ้านก็นำมาส่งขายในตลาดด้วยตนเอง ส่วนผลผลิตของกลุ่มงานส่งเสริมนี้จะนำผลผลิตที่คัดเลือกแล้วทั้งคุณภาพและรูปแบบใหม่ๆ จัดนำส่งจำหน่าย รับผิดชอบต่อ รับส่งสินค้า ที่บ้าน และศูนย์ศิลปาชีพ และที่ร้านจิตรลดา (ซึ่งมีสาขาอยู่ 10 แห่ง) ที่กรมส่งเสริม handicraft ก็เป็นผู้ดูแลให้ความช่วยเหลือในกลุ่มงานนี้เป็นอย่างดีมาตลอด โดยช่วยจัดจำหน่ายในงานแสดงศิลป handicraft ต่างๆ อีกส่วนหนึ่งทางกลุ่มจะจัดจำหน่ายเองทั้งหมด (สินค้าที่มีคุณภาพจะสร้างตลาด)

แหล่งวัสดุอุปกรณ์

1. บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับวัสดุ ที่ใช้ในการทำ handicraft เครื่องจักสาน

1.1 อาจารย์สมคุณย์ ทำเนา

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคุณย์ ทำเนาข้าราชการบำนาญ ได้กล่าวว่า เดิมทีเคยไม่มีไฟ และหาขายได้มาจากป่าในพนัสนิคม และชลบุรี แต่ปัจจุบันป่าใหญ่หมดไป จึงต้องหาซื้อจากจังหวัดระยองบ้าง นครนายกบ้าง ปัจจุบันรับซื้อจากจังหวัดกาญจนบุรี และมีผู้มาส่งจากจังหวัดไกลๆ ทั้งนี้

1.2 อาจารย์วันเพ็ญ ปุผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์วันเพ็ญ ปุผ้า ได้กล่าวว่า วัสดุอุปกรณ์ มีในท้องถิ่นอยู่แล้ว อุปกรณ์ก็ใช้ในครัวเรือน เช่น มิด ได้ มิดบาง มิดจักตอก เหล็กหมาด จากนั้นก็ได้ดัดแปลงจากวัสดุที่มีอยู่แล้ว

1.3 อาจารย์จรัญ ปุผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จรัญ ปุผ้า ได้กล่าวว่า วัสดุในอดีตจะใช้ไม้ไผ่สีสุก ซึ่งมีมากในหลายตำบล แต่ถ้าไม้ไผ่ขนาดของจังหวัดจันทบุรี ตราด ระยอง อุปกรณ์ที่นิยมใช้ในอดีตก็คือ มิด ได้ และมิดเจียนหมาก ปัจจุบัน มีเครื่องมือเพิ่มขึ้นมาหลายอย่าง เช่น แผ่นซักเรียก เหล็กหมาด

1.4 อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ ได้กล่าวว่า ปัจจุบันในท้องถิ่นไม่มีไฟเหลือน้อยมาก จึงต้องอาศัยไม้ไผ่จากจังหวัดใกล้เคียง คือ จันทบุรี ระยอง ตราด เป็นต้น

1.5 คุณวิไล ศุภศิริลักษณ์

จากการสัมภาษณ์คุณวิไล ศุภศิริลักษณ์ ได้กล่าวว่า วัสดุคือไม้ไผ่ริมรั้ว หรือ ไม้ไผ่ไร่จากป่าใกล้ๆ แต่ปัจจุบันกอไผ่ลดน้อยลง ไม้ไผ่ก็หมดไป จึงมีการสั่งซื้อจากจังหวัดจันทบุรี และปราจีนบุรี เพราะเป็นไม้ปล้องยาวเหมาะแก่งานจักสาน

1.6 คุณปราณี มุลผลา

จากการสัมภาษณ์คุณปราณี มุลผลา ได้กล่าวว่า วัสดุอุปกรณ์ในอดีตได้มาจากในพื้นที่ของพนักนิคมเอง สมัยก่อน ไม้ไผ่ในพื้นที่มีมากมาย แต่ในปัจจุบันวัสดุต้องซื้อในต่างจังหวัดเป็นส่วนใหญ่

1.7 คุณมะลิ จำรัส

จากการสัมภาษณ์คุณมะลิ จำรัส ได้กล่าวว่า อุปกรณ์ในอดีตใช้มีด ขวาน แต่ในปัจจุบันเราใช้มีด กรรไกร สายวัด เข็มคัท คีม ฝาซักเลียด วัสดุที่ใช้เราใช้ไม้ไผ่สีสุกที่หาได้ในท้องถิ่น และ ไม้ไผ่ที่เกิดอยู่ตามท้องถิ่นทางจันทบุรี

จากบทสัมภาษณ์ ไม้ไผ่ที่นิยมใช้ในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน ส่วนใหญ่จะใช้ ไม้ไผ่สีสุก ไม้ไผ่รวล ไม้ไผ่ไร่ สำหรับไม้ไผ่ซึ่งแต่เดิมสามารถหาได้ในพื้นที่อำเภอพนักนิคมเอง ต่อมาไม่มีการปลูกทดแทน และประกอบกับโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามามีบทบาทมากขึ้นทำให้ป่าไผ่หมดไป จึงต้องสั่งไม้ไผ่จากจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดระยอง จันทบุรี ตราด ปราจีนบุรี นครนายก และกาญจนบุรี สำหรับอุปกรณ์ที่ใช้ในการจักสานเป็นอุปกรณ์ง่ายๆ เช่น มีด ตัด มีดจักดอก เหล็กแหลม คีม และได้มีการคิดแปลงอุปกรณ์ที่มีอยู่เพื่อให้สะดวกและ มีความเหมาะสมต่อการใช้งานนั้นๆ

2. วัสดุที่ใช้ในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน

2.1 ไม้ไผ่ที่ใช้ในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน

(1) ไผ่สีสุก (*Bambusa Blumeana* Schultes)

ภาพที่ 4-1 ไผ่สีสุก (*Bambusa Blumeana* Schultes)

ขึ้นอยู่ทั่วไปตามหัวไร่ปลายนาทุกภาคของประเทศ แต่พบมากในภาคกลางและภาคใต้ ชอบขึ้นในลักษณะดินเหนียวปนทรายหรือดินร่วนในพื้นที่ราบต่ำๆ ริมแม่น้ำลำคลอง ในป่าธรรมชาตินั้น ไม่พบว่าขึ้นปะปนไผ่ชนิดอื่นเชื่อว่าไผ่สีสุกไม่ใช่ไผ่พื้นเมืองของไทย แต่เป็นไผ่พื้นเมืองของหมู่เกาะซามูอาตราและบอเนียว ลำมีสีออกเหลืองซึ่งทำให้มีชื่อเรียกว่า ไผ่สีสุก

จัดว่าเป็นไม้ไผ่ที่มีลำสูงใหญ่ ความยาวของลำ 10-28 เมตร ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 8-12 เซนติเมตร ลำต้นตรง ผิวของลำแข็งเรียบเป็นมัน ปล้องยาวประมาณ 30 เซนติเมตร โดยธรรมชาติแล้วไผ่สีสุกจะขึ้นเป็นกอแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณโคนกอ และในแต่ละลำจะมีการแตกกิ่งจำนวนมากตั้งแต่โคนลำขึ้นไป ที่สังเกตได้คือตรงบริเวณข้อของกิ่งจะมีหนามงอโค้งแตกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 3 อัน อันกลางจะมีขนาดยาวกว่าอันข้างๆ 2 อัน ปลายใบเรียวยาวแหลมโคนใบรูปลิ้ม ใบมักจะมียางจำนวน 5-6 ใบที่ปลายกิ่ง หน่อใหญ่มีน้ำหนักประมาณ 3-5 กิโลกรัม ขนที่หน่อไม้

สีน้ำตาล ไม้ชนิดนี้ปลูกขึ้นง่าย ชาวบ้านรู้จักกันดีและใช้ประโยชน์นานาประการ ลำต้นใช้ในการก่อสร้างทำส่วนต่างๆ ของบ้านเรือน ทำเฟอร์นิเจอร์และงานหัตถกรรมต่างๆ โคนไม้ไผ่นิยมใช้ทำคานคั่นหาบกันมากเพราะเนื้อไม้แข็งแรงทนทาน บางครั้งก็ใช้ทำเสากระทุ้ง ทำกระดาษได้ปริมาณเยื่อสูง หน่อมีรสดี เนื้อไม้เปรี้ยวมีสีขาวและเก็บได้นาน ไม่ค่อยเปื่อยง่าย กล่าวได้ว่าชาวบ้านนำไม้ชนิดนี้ใช้ประโยชน์มากที่สุด ดังนั้นตามชนบทจึงนิยมปลูกไม้สีสุกไว้รอบๆ บ้าน เพื่อใช้สอยอย่างเอนกประสงค์ดังกล่าว

(2) ไผ่ป่า (*Bambusa arundinacea* Wild)

ภาพที่ 4-2 ไผ่ป่า (*Bambusa arundinacea* Wild)

มีอยู่ทุกภาคของประเทศ ทั้งในป่าธรรมชาติและในเขตชุมชน หรือตามหัวไร่ปลายนา มักพบขึ้นอยู่หนาแน่นตามริมฝั่งแม่น้ำ ลำห้วย หนอง ริมคลอง และที่ชุ่มชื้นตามที่ราบลุ่มต่างๆ ไปภาคกลางและภาคเหนือจะเรียกว่าไผ่หนาม ภาคอีสานเรียก ซารองหรือซาเรียง

ลักษณะเป็น ไม้ขนาดใหญ่ มีเส้นผ่านศูนย์กลางโตถึง 20 เซนติเมตร โดยเฉพาะในป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์แต่โดยทั่วไปจะมีขนาดโตปานกลาง 10-15 เซนติเมตร มีความยาวของลำ

แตกต่างกันอยู่บ้าง ที่งามๆ จะสูงราว 10–24 เมตร ลำปล้องยาว 15–50 เซนติเมตร ขึ้นเป็นกอแน่น และมีการแตกกิ่งย่อยเป็นจำนวนมากบริเวณ โคนของกอ ตามข้อของกิ่งย่อยจะมีหนามเล็กๆ งอแงม แทบทุกข้อแต่บริเวณส่วนของลำเหนือโคนจะไม่มีการแตกกิ่ง จะมีบ้างที่เป็นกิ่งย่อยที่มีขนาดเล็ก ไปจนถึงปลายยอด สีของลำต้นอ่อนสีเขียว ลำต้นแก่สีเหลือง ใบเล็ก หน่อใหญ่ ก้านหุ้มลำหนา แข็ง และหลุดร่วงเมื่อลำแก่ ออกดอกเกือบทุกปี

ไผ่ป่าเป็นไม้ที่ใช้ประโยชน์ได้ดีของชาวชนบทมานาน โดยทั่วไปนิยมใช้ในการก่อสร้าง ทำนั้งร้าน ใช้ในการสร้างบ้านเรือน ทำฟากปูพื้นทำรั้ว ทำลูกบวบแพ พะอง ทำเครื่องใช้ไม้สอย ในครัวเรือน และที่ขึ้นหน้าขึ้นตามากที่สุดก็คือ การทำข้าวหลามของชาวหนองมน จังหวัดชลบุรี ก็ใช้ไม้ไผ่นี้ นอกจากนั้นหน่อไผ่กินได้เหมือนไม้ซาง หน่อที่ขึ้นมาพื้นดินนิยมทำหน่อไม้ดอง กันมาก

(3) ไผ่ซาง (*Dendrocalamus Strictus* Needs)

ภาพที่ 4-3 ไผ่ซาง (*Dendrocalamus Strictus* Needs)

ไผ่ชางมีอยู่ทั่วไปในประเทศไทยแถบกาญจนบุรีอาจเรียกต่างออกไปเป็น ไผ่वल ไผ่ตง คำแต่ชื่อทางการเรียกไผ่ชาง ประเทศเพื่อนบ้านของไทยไม่ว่า อินเดีย พม่า สิงคโปร์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ก็มีไผ่ชนิดนี้ขึ้นอยู่

เป็นไผ่ขนาดกลาง ขนาดลำมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 3-8 เซนติเมตร สูง 6-18 เซนติเมตร หรือ สูงกว่าขึ้นเป็นกอแต่จะไม่แน่น ในท้องที่สมบูรณ์ ดินดี น้ำดี ไผ่ชางจะมีลำใหญ่สูง ใบก็ยาวใหญ่ ด้วย ถ้าท้องที่แห้งแล้งลำก็จะลดขนาดลงทั้งขนาดความยาวของปล้องและขนาดของใบ บริเวณโคนของลำจะมีการแตกกิ่งและในการแตกกิ่ง กิ่งตรงกลางจะมีขนาดใหญ่กว่ากิ่งอื่นและตั้งฉากกับลำ เมื่อยังอ่อนมีสีเขียวवल แก่ขึ้นมีสีเขียวอมเหลืองข้อจะพองเล็กน้อยไผ่ชางที่ขึ้นกลางแจ้งจึงมักมีใบมากย่อยลงและกิ่งอาจจะเริ่มมีตั้งแต่โคน ข้อของลำต่างๆ มักจะมีรากโผล่ ดอกไผ่ชางจะเป็นกระจุกกลมเป็นหนามคมเมื่อแก่

ไผ่ชางใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางทั้งนี้เพราะเป็นไม้ขนาดกลางๆ ไม้หนา ไม้บาง ผ่าง่าย ตรง ไม่มีหนาม ทนถาวร ไม้คายมือเวลาใช้งาน ลำใช้ทำเครื่องมือ เครื่องเรือน เครื่องจักสาน ใบเป็นอาหารวัว ควาย หน่อเป็นอาหารได้ดีและรสดีกว่าไผ่ตง แต่มีขนาดเล็กกว่า นิยมใช้หน่อได้ดินเพราะเมื่อฟันดินแล้ว ต้มแล้วก็ยังมิรสขมและเป็นสีออกแดง

3. อุปกรณ์ในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน

ภาพที่ 4-4 ไม้ไผ่वलที่ลอกผิวแล้วพร้อมผ่าซีก เพื่อจักเป็นเส้นตอ

ภาพที่ 4-5 ดินสอสำหรับขีดเขียนหรือทำเครื่องหมายตำแหน่งจุดไม่ให้คลาดเคลื่อน

ภาพที่ 4-6 สายวัดขนาดสัดส่วนความกว้างยาวเส้นรอบวงของผลิตภัณฑ์ให้คงที่ตามแบบที่กำหนดไว้ให้ได้มาตรฐาน

ภาพที่ 4-7 มีดีโต้ สำหรับผ่าไม้ไฟเป็นซีกก่อนที่จะนำไปจักตอก หรือสำหรับตัดข้อไม้

ภาพที่ 4-8 มีดบาง สำหรับเหลาไม้ไฟหรือไว้ลอกตอก

ภาพที่ 4-9 เลื่อย สำหรับตัดไม้ไผ่เป็นเครื่องมือที่สะดวกในการทำงาน

ภาพที่ 4-10 เครื่องตัดไม้ไผ่สำหรับตัดไม้ไผ่ในปริมาณมาก และเป็นการประหยัดเวลาในการทำงาน และไม่ทำให้เสียเนื้อไม้

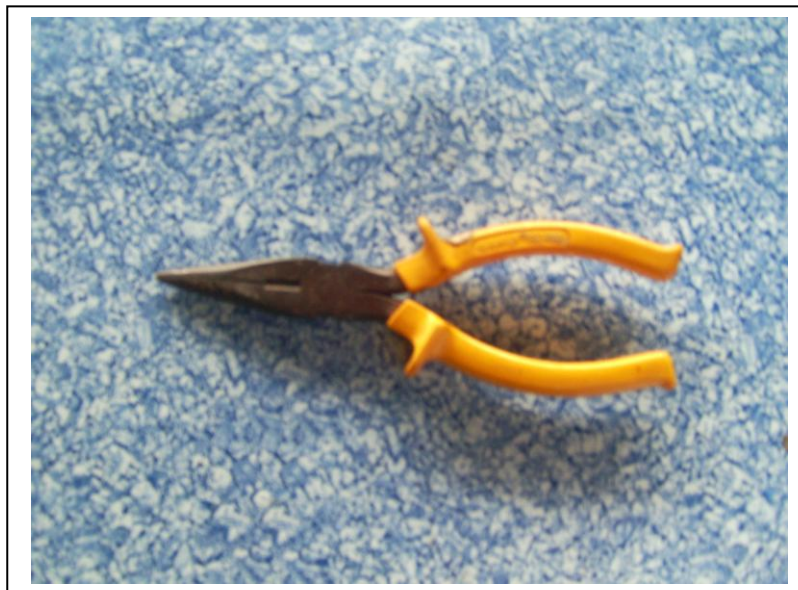
ภาพที่ 4-11 กรรไกร สำหรับตัดแต่งชิ้นงาน

ภาพที่ 4-12 ฝากระป๋องเจาะรู เพื่อรูด กลลา เส้นตอกให้ได้ขนาดตามต้องการ

ภาพที่ 4-13 เหล็กแหลม สำหรับนำและจัดเรียงเส้นตอกให้เป็นระเบียบสวยงาม

ภาพที่ 4-14 คีมปากจิ้งจก สำหรับจิกดึงเส้นตอกให้รัดแน่นเป็นระเบียบ สวยงาม

ภาพที่ 4-15 กาวลาเท็กซ์ สำหรับทำยี่ดัดชิ้นงานให้แน่น

ภาพที่ 4-16 คลิปหนีบ สำหรับเข้ารูปผลิตภัณฑ์

ภาพที่ 4-17 เส้นตอกสำหรับที่จะนำไปสานผลิตภัณฑ์ต่างๆ

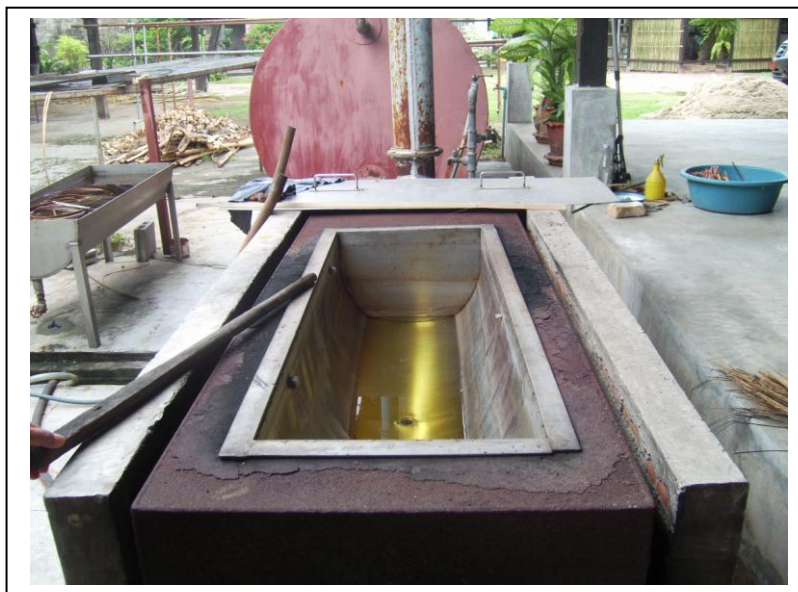
ภาพที่ 4-18 สีสำหรับย้อมเส้นตอกให้เส้นตอกมีความสวยงามและมีความคงทน

ภาพที่ 4-19 อ่างน้ำสำหรับแช่ดอกไม้ให้ดอกมีความเหนียวนุ่มไม่ขาดง่าย

ภาพที่ 4-20 ตะแกรงสำหรับตากเส้นดอกไม้แห้งสนิทเพื่อไม่ให้เกิดเชื้อรา หรือมีกลิ่น

ภาพที่ 4-21 อ่างสำหรับย้อมสีชิ้นงานในปริมาณมากๆ เพื่อเป็นการประหยัดเวลาในการทำงาน

ภาพที่ 4-22 เตาพ่นน้ำยาเคลือบชิ้นงานที่ทำสำเร็จแล้ว เพื่อรักษาเนื้อไม้ให้แข็งแรงมากขึ้น และให้ความเงางามขึ้น

ข้อมูลเกี่ยวกับลายสาน รูปแบบ และประเภทของผลิตภัณฑ์

1. บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับลายสาน รูปแบบ และประเภทของผลิตภัณฑ์

1.1 อาจารย์สมคุณย์ ทำเนา

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคุณย์ ทำเนา ข้าราชการบำนาญ ได้กล่าวว่า เริ่มจากลายขัด หรือลาย 1 ทับ 1 ก่อนจะเป็นลาย 2 และลาย 3 ปัจจุบันมีการพัฒนาเป็นรูปดอกไม้ และตัวหนังสือขึ้นอยู่กับประเภทเครื่องจักสานชนิดนั้นๆ

1.2 อาจารย์วันเพ็ญ ปูผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์วันเพ็ญ ปูผ้า ได้กล่าวว่า ในอดีตใช้ลายขัด ลายสอง ลายดอกลายชะลอม ลายพิกุล สานเป็นของใช้ ต่อมามีการพัฒนารูปแบบลาย เช่น ลายพิกุล ซึ่งคุณปราณี บริบูรณ์ ได้คิดไว้ เช่น ลายพิกุลร่วง ลายพิกุลดอกแหวน พิกุลไทย พิกุลดาวล้อมเดือน จากลายชะลอมก็พัฒนาเป็นลายดาว ลายเฉลวตากลม ฯลฯ

1.3 อาจารย์จรัญ ปูผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จรัญ ปูผ้า ได้กล่าวว่า ลายสานในอดีต ลายตาชะลอม เฉลวเกล็ดเต่า ลายสอง ลายสาม การมัดหวาย มัดเวียน มัดหวายเดี่ยว ในปัจจุบันลายพัฒนา ลายสองเวียน ลายดีหล่มคว่ำ ดีหล่มหงาย ลายตะแครง ลายลบน้ำ ลายประดิษฐ์ ลายขึ้นต้น ลายบ้านใหญ่ ลายห้องนก ลายวงแหวน คีตะแครง จิตขอ จิตตาแมว

1.4 อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ ได้กล่าวว่า ในอดีตเครื่องจักสานส่วนมากทำเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน และเครื่องมือประกอบอาชีพ จึงเป็นลายสานง่ายๆ เช่น ลาย 1 (ลายขัด) ลาย 2 ลาย 3 แต่ปัจจุบัน มีลายสานที่สวยงาม และประณีตมากขึ้น

1.5 คุณวิไล สุภศิริลักษณ์

จากการสัมภาษณ์คุณวิไล สุภศิริลักษณ์ ได้กล่าวว่า ลายสานดั้งเดิมจะเป็นลายขัด ลายสอง ลายสาม ลายไทยเล็ก ลายพิกุล แต่มีการแลกเปลี่ยนจักสานกันกับจังหวัดอื่น จึงนำลายสานจากจังหวัดอื่น เช่น อุดรยามาถอดแบบ จึงมีการพัฒนาลายสานเป็นลายไทยประยุกต์ ลายพยัคฆ์ ลายใบไม้ ลายหัวใจ ลายนก ลายช้างจากผ้าไทย

1.6 คุณปราณี มูลผลา

จากการสัมภาษณ์คุณปราณี มูลผลา ได้กล่าวว่า ลายสานในอดีตจะสานกันแบบง่ายๆ เน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก ลายสานได้พัฒนารูปแบบให้ทันสมัยขึ้นมีความสวยงาม เช่น ลายสานดาวกระจาย ลายพิกุล ลายขัด ลายน้ำไหล

1.7 คุณมะลิ จำรัส

จากการสัมภาษณ์คุณมะลิ จำรัส ได้กล่าวว่า ลายสานของงานจักสานเราเอาลายสานของประชาชนที่อยู่รวมกันที่พหุวัฒนธรรมมาประยุกต์รวมกัน เช่น คนจีนเขาทำลายตั้งลั้งที่ทำโคมไฟ คนลาวเขาก็ทำผ้าหรือหมอนลายขิด คนไทย เขามีลายดอกพิกุลอยู่แต่เดิม เราจึงนำลายต่างๆ มาขึ้นรูปแบบต่างๆ กัน เช่น ของใช้ ของตกแต่งบ้าน กระเป๋าถือสตรี

จากบทสัมภาษณ์สรุปได้ว่า ลายสานที่ใช้ในระยะแรกจะเริ่มจากลายขิด หรือลาย 1 ลาย 2 และลาย 3 ลายดอก ลายตาชะลอม ลายพิกุล ลายเฉลวเกล็ดเต่า เป็นต้น ต่อมาได้มีการพัฒนาลายเพื่อให้ประณีต และสวยงามมากขึ้น เช่น ลายพิกุลร่วง ลายพิกุลดอกแหวน พิกุลไทย พิกุลดาว ล้อมเดือน จากลายชะลอมก็พัฒนาเป็นลายดาว ลายเฉลวตากลม ลายสองเวียน ลายดีหล่มคว่ำ ดีหล่มหงาย ลายตะแกรง ลายประดิษฐ์ ลายขิดขอ เป็นต้น

2. ลายสาน และการพัฒนาลายสานในขั้นตอนต่างๆ ที่นิยมใช้ในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน

ขั้นตอนการพัฒนาลายสาน แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. ลายแม่บท

ลายแม่บท เป็นลายที่มีลักษณะประจำตัวเด่นชัด มีกฎเกณฑ์การสานแน่นอน เช่น ลายขิด ยกหนึ่งข่มหนึ่ง หรือลายสอง ยกสองข่มสอง ฯลฯ เป็นต้น

ลายแม่บทต่างๆ เหล่านี้ เป็นต้นกำเนิดทำให้มนุษย์รู้จักนำวัสดุในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ ไบลาน กระจูด คล้า ผักตบ ฯลฯ มาสานเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

2. ลายพัฒนา

เป็นลายที่พัฒนามาจากลายแม่ กฎเกณฑ์การสานแน่นอนอยู่แต่มีรายละเอียดเพิ่มขึ้น ลักษณะเด่นของลายแม่ยังปรากฏชัด ส่วนลายจะเปลี่ยนแปลงเป็นรูปร่างต่างๆ ขึ้น ลายดังกล่าวแสดงให้เห็นความเฉลียวฉลาดของช่างสาน ที่รู้จักคิดแปลงและพัฒนาลายสานต่างๆ เหล่านี้ ให้มีรูปแบบที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมและสวยงาม เช่น ลายดอกพิกุล ลายดีหล่ม ลายลบน้ำ ลายดาวล้อมเดือน

3. ลายประดิษฐ์

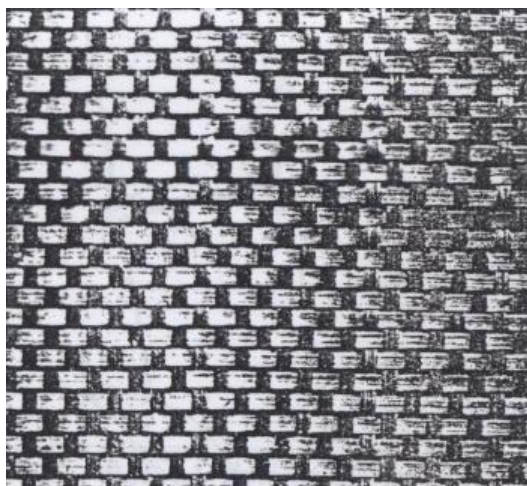
เป็นลายสานที่ช่างสานประดิษฐ์ขึ้นให้เป็นลวดลายต่างๆ ตามความรู้ ประสบการณ์ การคิดดัดแปลงต่อยอดของช่างสาน โดยอาศัยลายแม่บทและลายพัฒนาเป็นหลักในการสาน กฎเกณฑ์ของลายแม่บทลายพัฒนายังคงอยู่บ้าง แต่ไม่แน่นอน คงที่เสมอไป การใช้ดอกสีขนาดต่างๆ สานและประดิษฐ์ให้เป็นดอก ดวง และลวดลาย เป็นความสามารถของช่างสานที่จะ

แสดงออกถึง ศิลปะและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ตลอดจนอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดไว้ในลายสาน
ได้อย่างงดงาม เช่นลายขัดตาแมว ขัดดอกจัน ขัดขอ สายพัด ลายเสือกระจุด ฯลฯ เป็นต้น

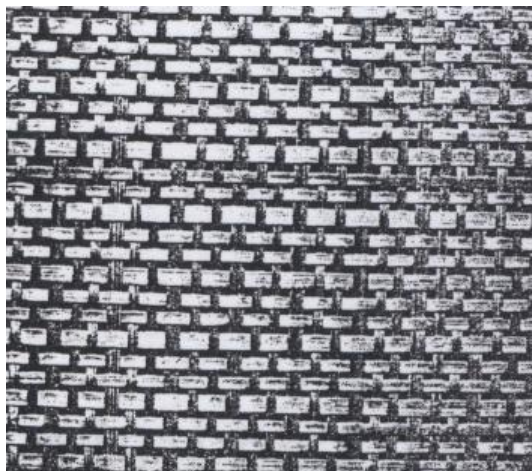
**ตัวอย่างลายสาน และการพัฒนาลายสานในขั้นตอนต่างๆ ที่นิยมใช้ในการทำหัตถกรรม
เครื่องจักสาน**

1. ลายขัด

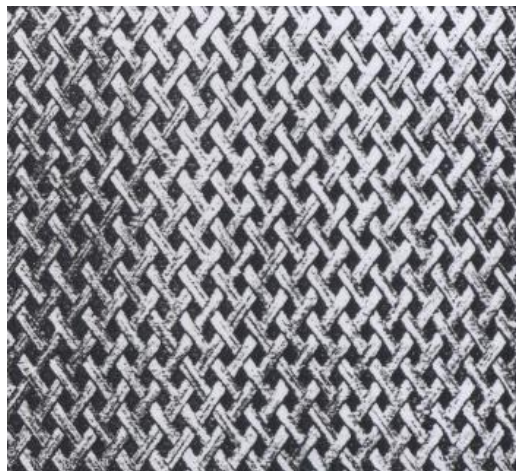
เป็นลายที่ความละเอียดค่อนข้างน้อย จึงนิยมใช้สานเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการ
ประกอบอาชีพ หรือภาชนะใส่ของใช้ภายในครัวเรือน เช่น ตะแกรง พัด ที่ใส่ของจดหมาย กระจาด
กระเป๋าทะกร้า กระจาด สุ่ม ลอบ ไซ อีจู้ ข้อง และอื่นๆ เป็นต้น

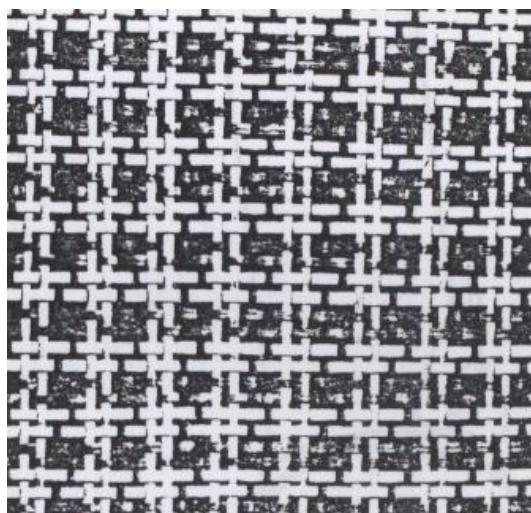
ภาพที่ 4-23 ลายแม่บท ขัดซิด

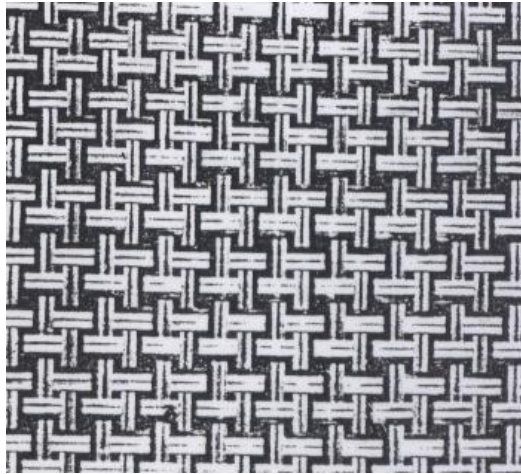
ภาพที่ 4-24 ลายพัฒนา ขัดตาโปรง

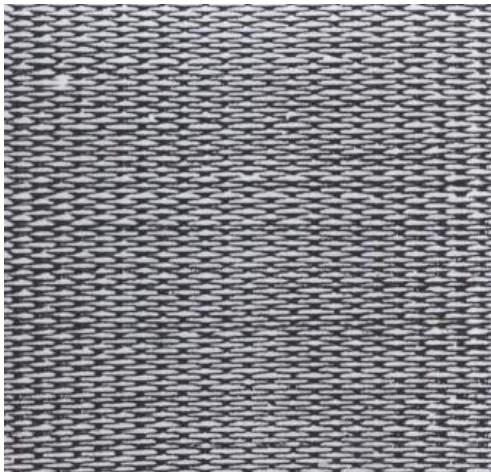
ภาพที่ 4-25 ลายพัฒนา ขัดข้าวหลามตัด

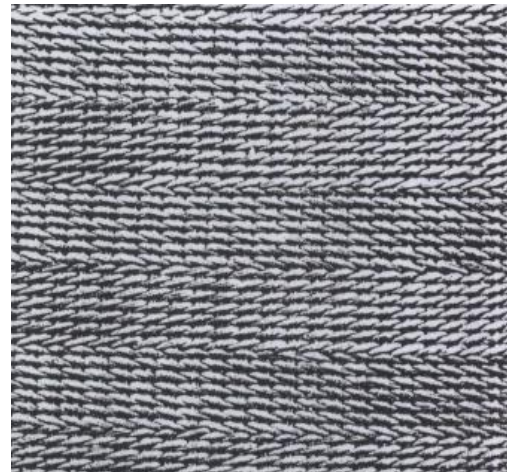
ภาพที่ 4-26 ลายประดิษฐ์ ขัดตาโปรง 1

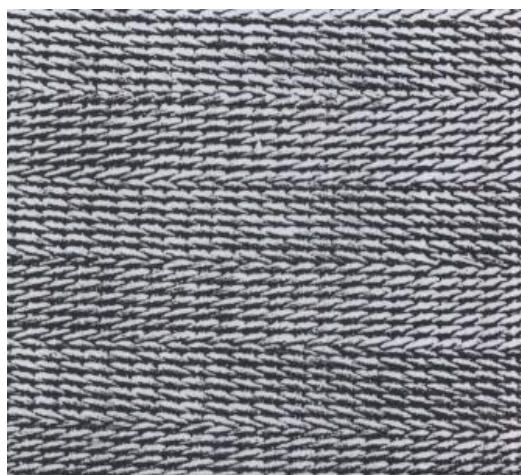
ภาพที่ 4-27 ลายประดิษฐ์ ชัดตาโปร่ง 2

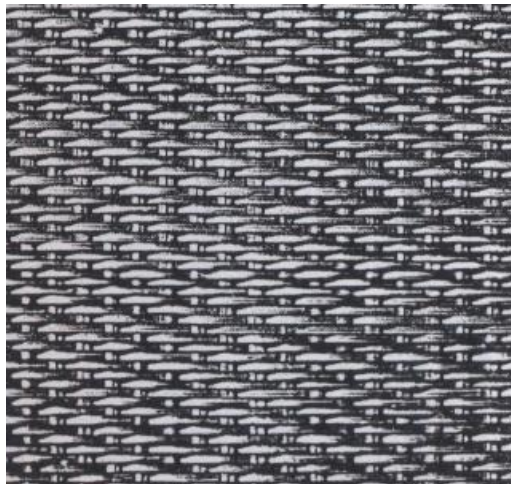
ภาพที่ 4-28 ลายพัฒนา ชัดแตะ

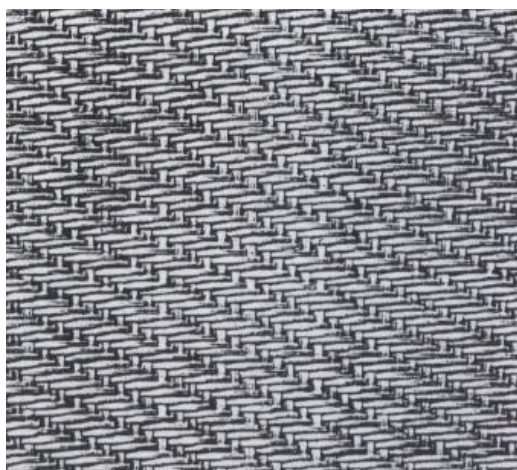
ภาพที่ 4-29 ลายพัฒนา ชัดแตะเอียง 1

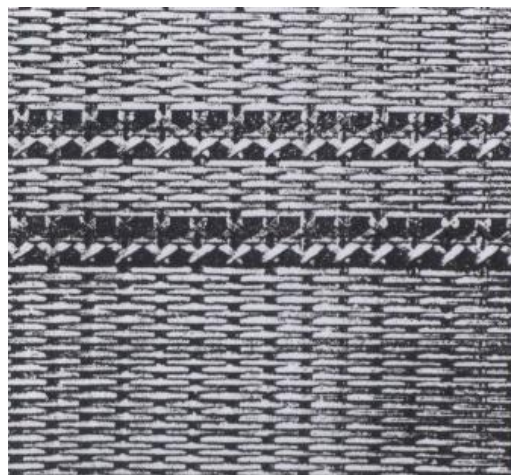
ภาพที่ 4-30 ลายพัฒนา ชัดแตะเอียง 2

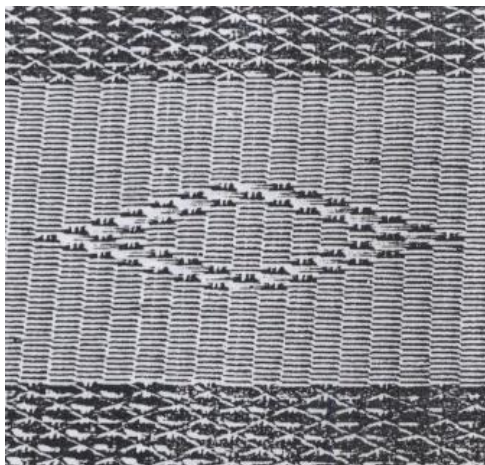
ภาพที่ 4-31 ลายพัฒนา ขัดตะสลับ 1

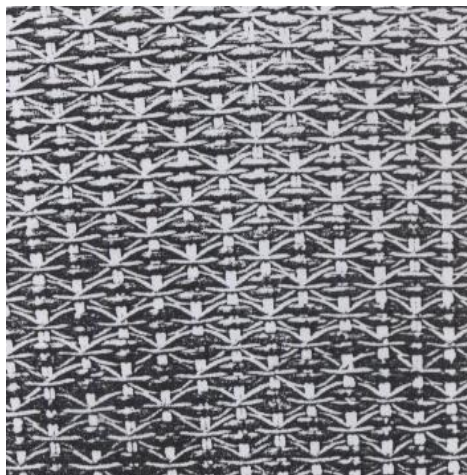
ภาพที่ 4-32 ลายพัฒนา ขัดตะสลับ 2

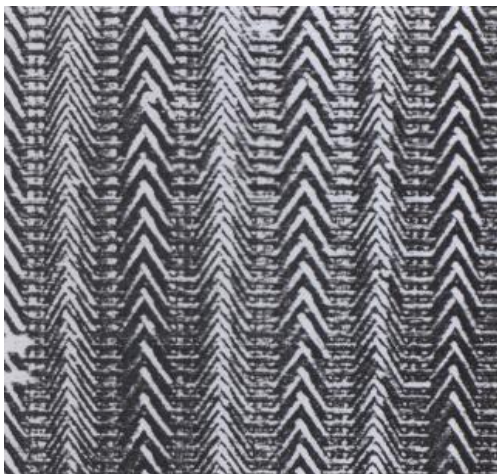
ภาพที่ 4-33 ลายพัฒนา ขัดตะยกคอก

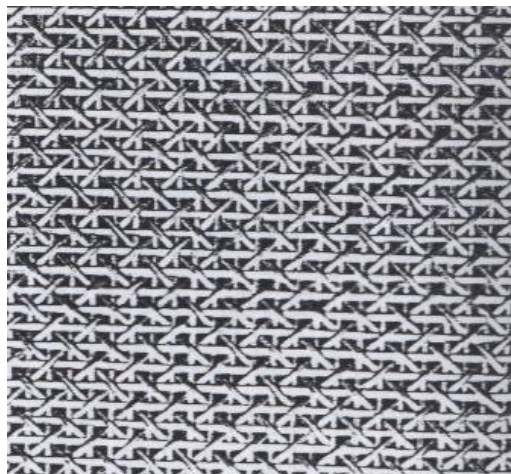
ภาพที่ 4-34 ลายประดิษฐ์ ขัดตะยกคอก 1

ภาพที่ 4-35 ลายประดิษฐ์ ชัดเตะยกดอก 2

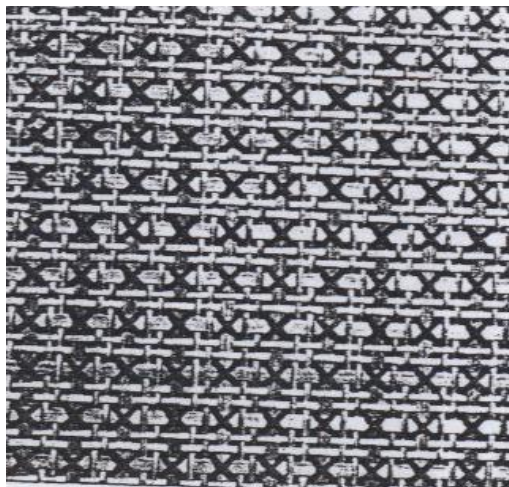
ภาพที่ 4-36 ลายประดิษฐ์ ชัดเตะทางธนู

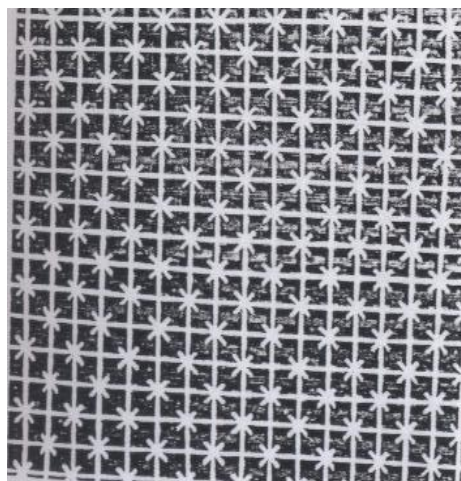
ภาพที่ 4-37 ลายพัฒนา ชัดทะแยงมุม

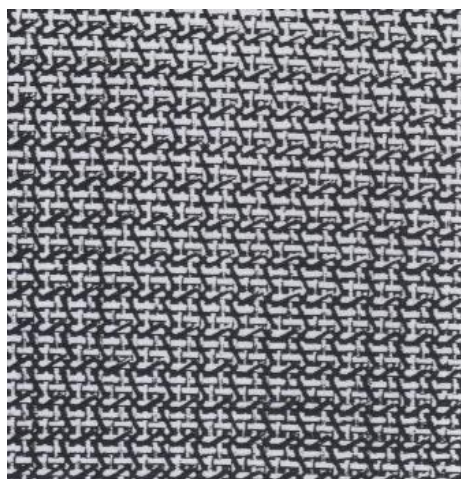
ภาพที่ 4-38 ลายประดิษฐ์ ชัดทะแยงมุม 1

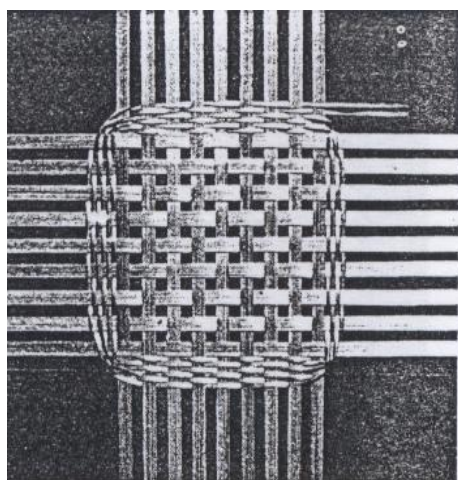
ภาพที่ 4-39 ลายประดิษฐ์ ชัดทะแยงมุม 2

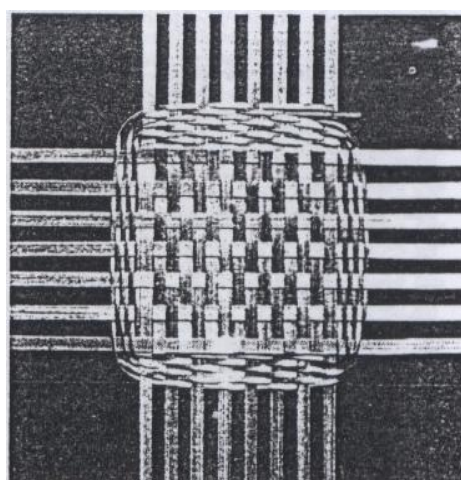
ภาพที่ 4-40 ลายประดิษฐ์ ชัดทะแยงมุม 3

ภาพที่ 4-41 ลายประดิษฐ์ ชัดทะแยงมุม 4

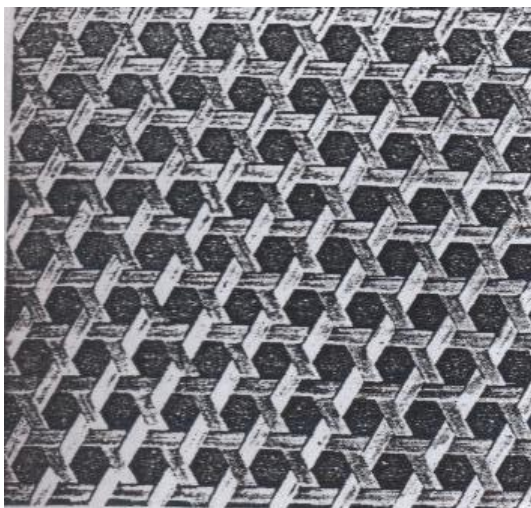
ภาพที่ 4-42 ลายพัฒนา ชัดขึ้นต้น

ภาพที่ 4-43 ลายพัฒนา ชัดขึ้นต้น

2. ลายเคลว

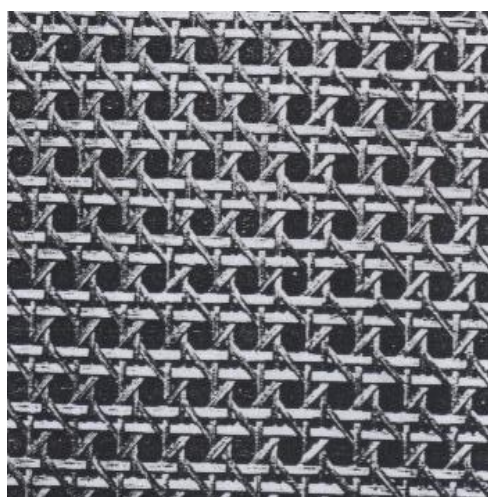
เป็นลายที่มีความละเอียดมากขึ้น จึงนิยมใช้สานตะกร้า หรือกระเป๋าสำหรับสุภาพสตรี หรือสำหรับงานจัดแสดงต่างๆ เช่น สร้างหุ้มเซรามิก ซึ่งผลงานที่ได้จะมีความประณีตมาก และมีราคาค่อนข้างแพง

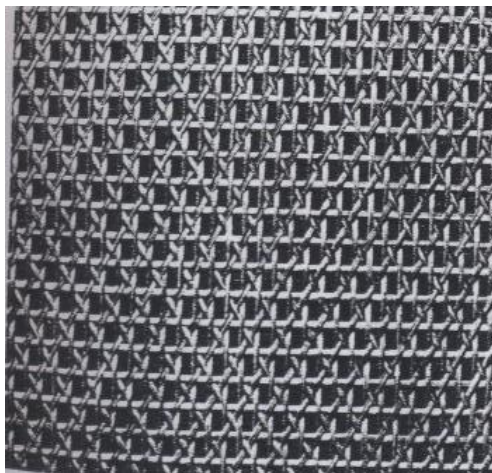
ภาพที่ 4-44 เคลวลายแม่บท ตาชะลอม

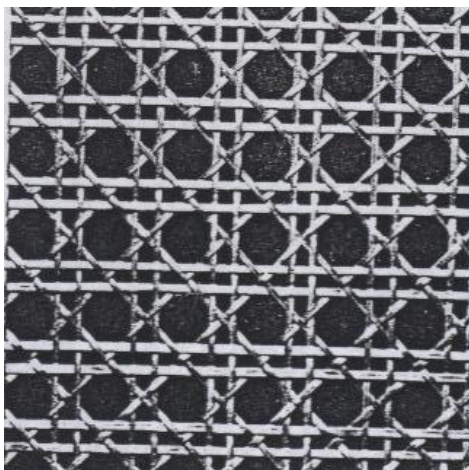
ภาพที่ 4-45 ลายพัฒนา ตาชะลอมคู่

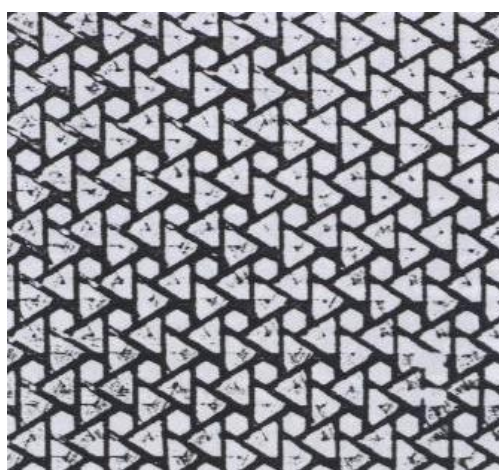
ภาพที่ 4-46 ลายพัฒนา เคลวจัตุรัส

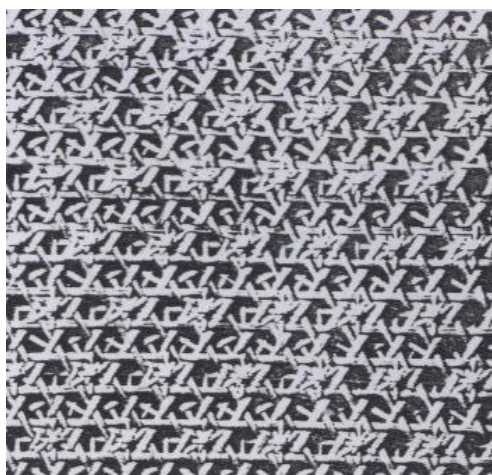
ภาพที่ 4-47 ลายพัฒนา เฉลวตีนผ้า

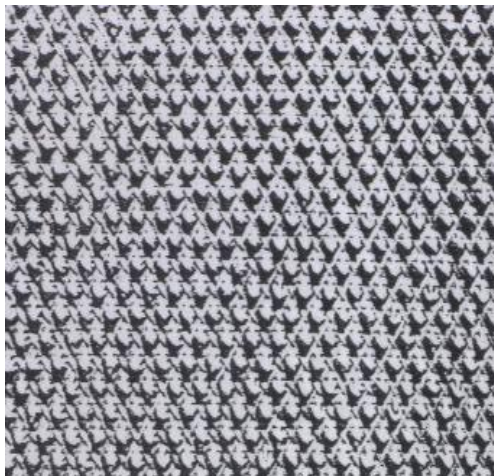
ภาพที่ 4-48 ลายพัฒนา เฉลวแปดเหลี่ยม

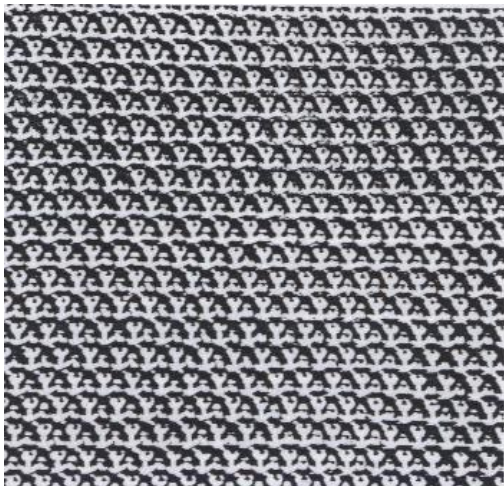
ภาพที่ 4-49 ลายประดิษฐ์ เฉลวยอนดอก

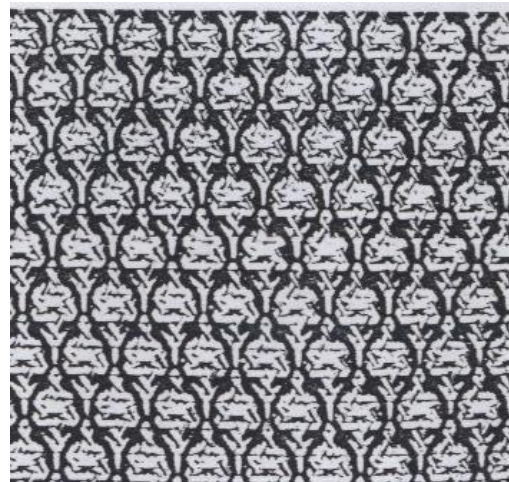
ภาพที่ 4-50 ลายประดิษฐ์ ดอกพิกุล

ภาพที่ 4-51 ลายประดิษฐ์ หนามทุเรียน

ภาพที่ 4-52 ลายประดิษฐ์ ดอกแหวน

ภาพที่ 4-53 ลายประดิษฐ์ แววมยุรา

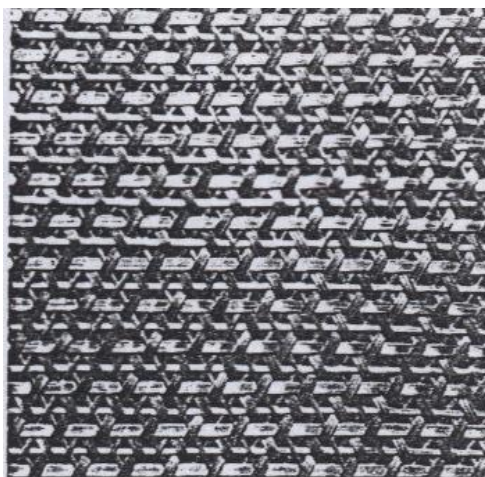
ภาพที่ 4-54 ลายประดิษฐ์ ดอกจอก

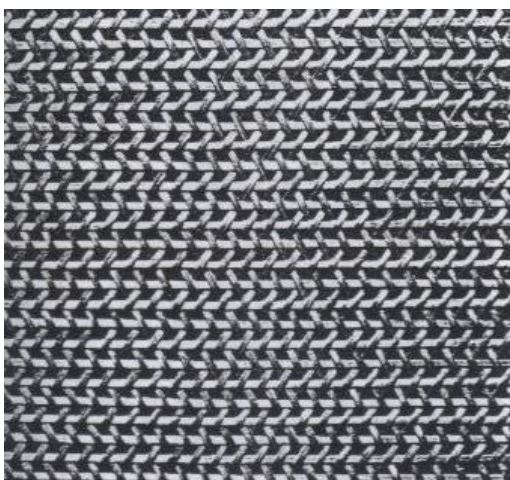
ภาพที่ 4-55 ลายพัฒนา เฉลวเปลง

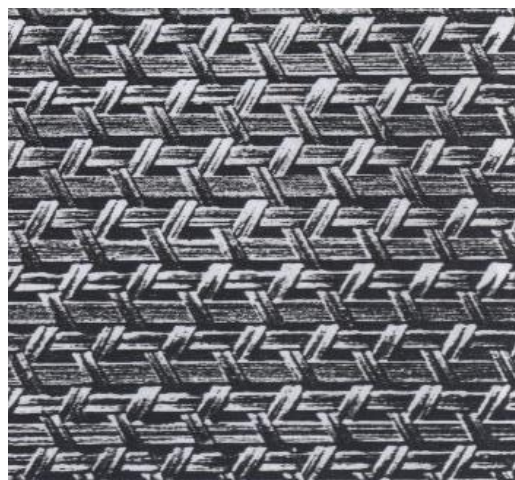
ภาพที่ 4-56 ลายพัฒนา เฉลวเปลง

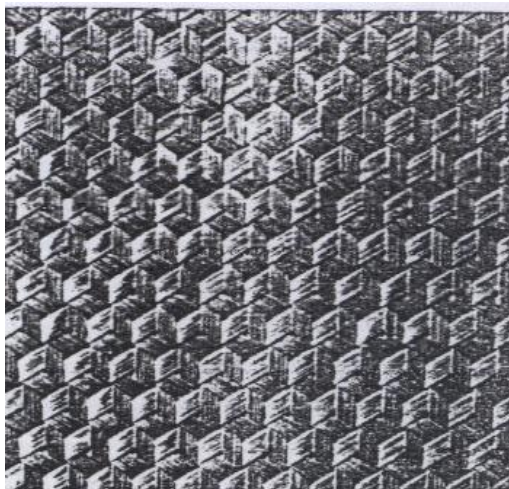
ภาพที่ 4-57 ลายพัฒนา เฉลวดอกพิกุล

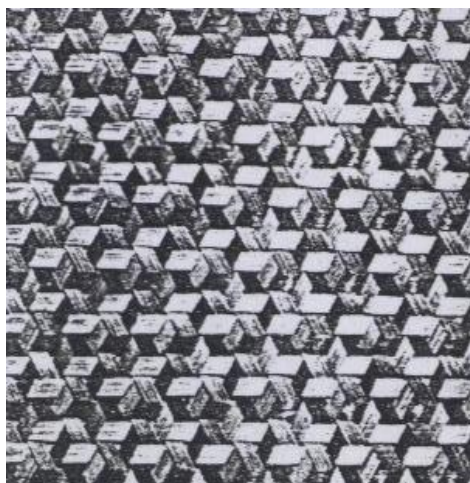
ภาพที่ 4-58 ลายพัฒนา เฉลวเปลง

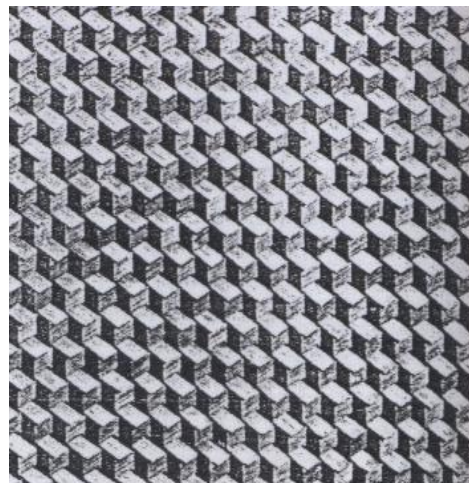
ภาพที่ 4-59 ลายพัฒนา เฉลวเปลง

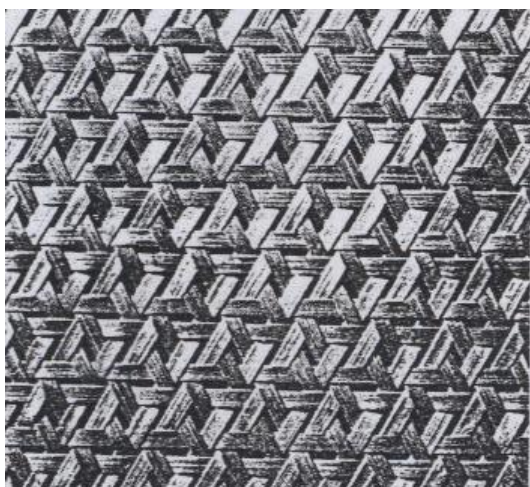
ภาพที่ 4-60 ลายแม่บท เฉลวเกล็ดเต่า

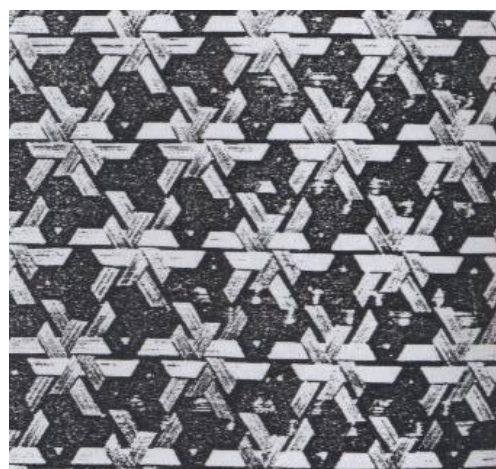
ภาพที่ 4-61 ลายประดิษฐ์ เฉลวข้อ 1

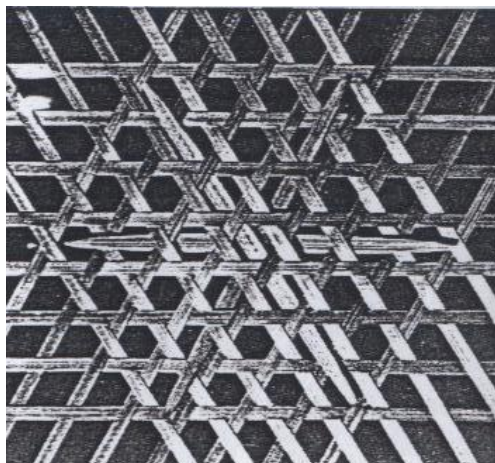
ภาพที่ 4-62 ลายประดิษฐ์ เฉลวข้อ 2

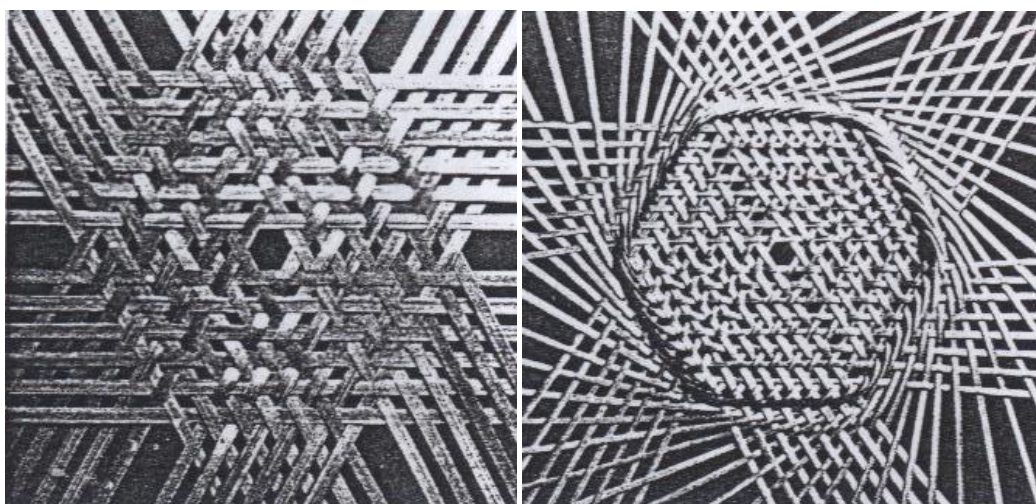
ภาพที่ 4-63 ลายแประดิษฐ์ เฉลวเกล็ดเต่า 1

ภาพที่ 4-64 ลายประดิษฐ์ เฉลวเกล็ดเต่า 2

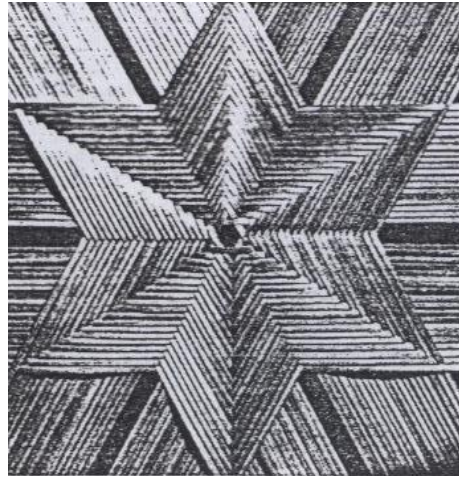

ภาพที่ 4-65 ลายพัฒนา เฉลวจีนต้น 1

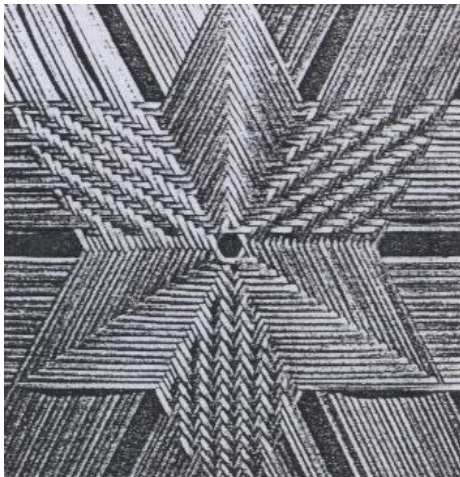

ภาพที่ 4-66 ลายพัฒนา เฉลวจีนต้น 2

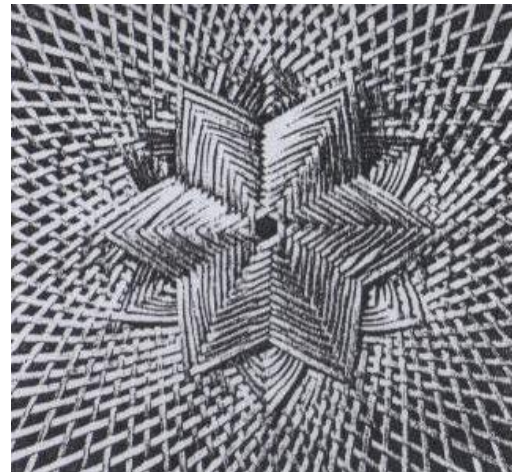
ภาพที่ 4-67 ลายพัฒนา เฉลวจีนต้น 3

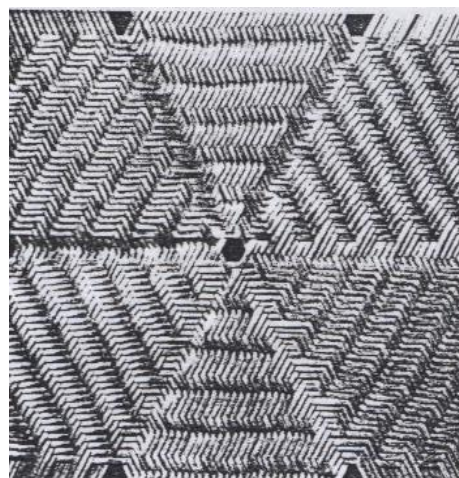
ภาพที่ 4-68 ลายพัฒนา เกลวดาว 1

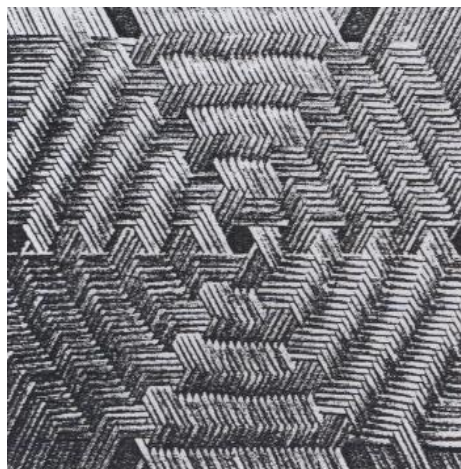
ภาพที่ 4-69 ลายพัฒนา เกลวดาว 2

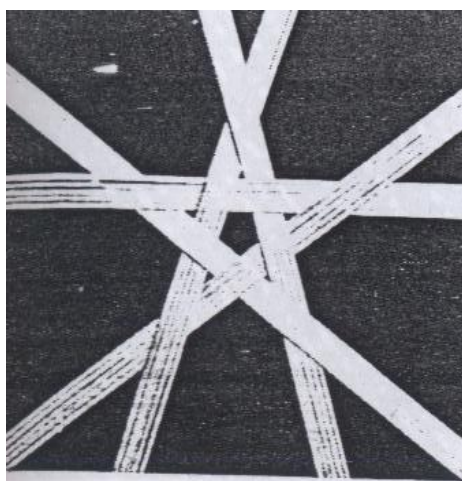
ภาพที่ 4-70 ลายพัฒนา เกลวดาว 3

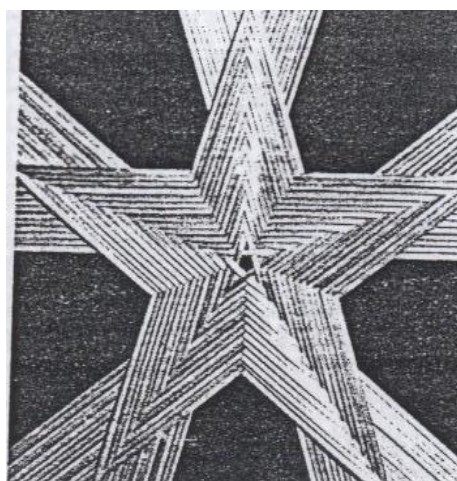
ภาพที่ 4-71 ลายพัฒนา เกลวดาว 4

ภาพที่ 4-72 ลายพัฒนา เกลวดาว 5

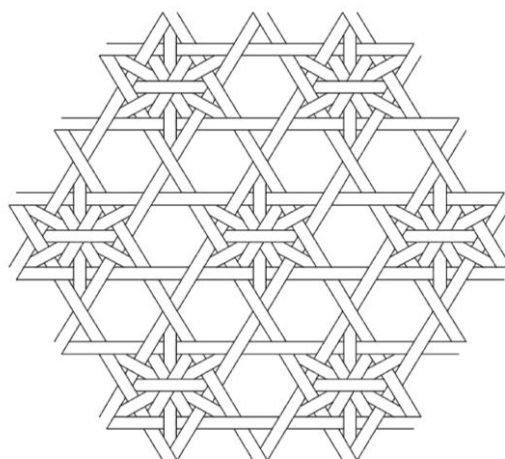
ภาพที่ 4-73 ลายพัฒนา เกลวดาว 6

ภาพที่ 4-74 ลายพัฒนา เกลวดาว 7

ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองพหุธานีคม คือ ลายดอกพิกุลที่นิยมสานและเป็นเอกลักษณ์ของเมืองพหุธานีคม แบ่งออกเป็น 5 ลาย ดังนี้

1. พิกุล ลายพิกุลร่วง

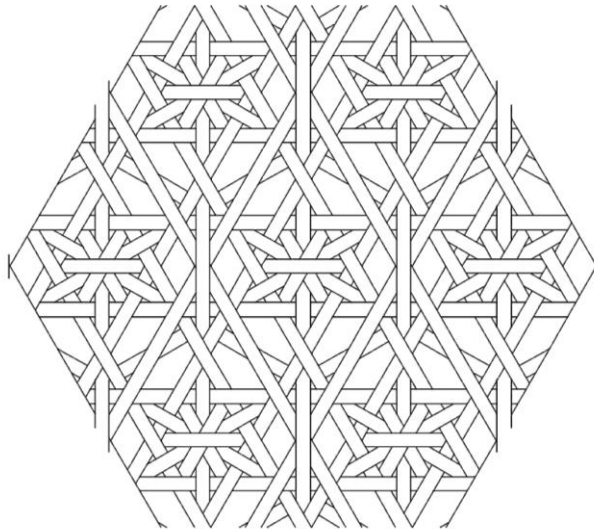

พิกุล ลายพิกุลร่วง

ภาพที่ 4-75 พิกุล ลายพิกุลร่วง

2. พิกุล ลายไทย

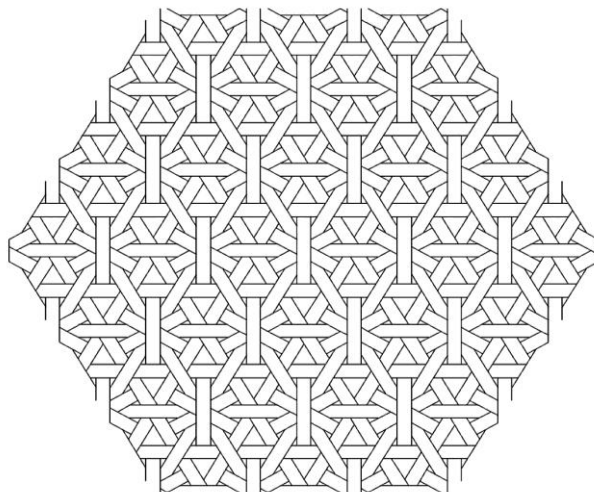

พิกุล ลายไทย

ภาพที่ 4-76 พิกุล ลายไทย

3. พิกุล ลายดอกแหวน

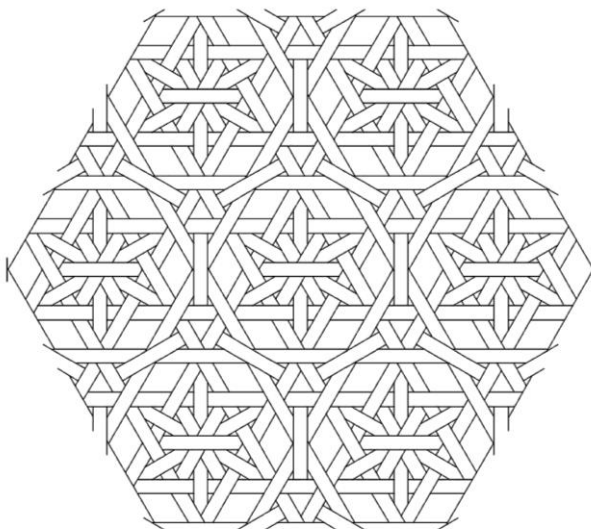

พิกุล ลายดอกแหวน

ภาพที่ 4-77 พิกุล ลายดอกแหวน

4. พิกุล ลายดาวล้อมเดือน

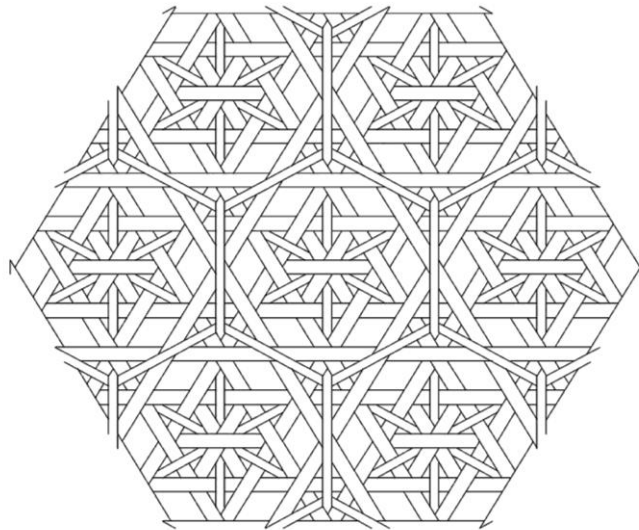

พิกุล ลายดาวล้อมเดือน

ภาพที่ 4-78 พิกุล ลายดาวล้อมเดือน

5. พิกุล ลายดอกบัว

พิกุล ลายดอกบัว

ภาพที่ 4-79 พิกุล ลายดอกบัว

3. รูปแบบของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน

3.1 บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบ ของผลิตภัณฑ์

3.1.1 อาจารย์สมคุณย์ ทำเนา

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคุณย์ ทำเนา ได้กล่าวว่า เริ่มต้นด้วยเครื่องมือเครื่องใช้ในบ้าน เช่น กระจาด กระจบุง กระจดั่ง ตะแกรง และ ไซดักปลา สุ่มจับปลา เป็นต้น ปัจจุบันเครื่องใช้เหล่านั้นนำมาพัฒนาให้สวยงามและขนาดพอเหมาะกับสังคม ยิ่งเพิ่มลวดลายและสีสันก็ยิ่งเป็นสินค้าสร้างรายได้

3.1.2 อาจารย์วันเพ็ญ ฟูผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์วันเพ็ญ ฟูผ้า ได้กล่าวว่า ในอดีตจักสานเป็นของใช้ในการดำรงชีวิต เช่น กระจาด กระจบุง ตะกร้า สุ่ม ลอบ ไซ ซึ่งสานหยาบแต่คงทนเพราะไม้ที่ใช้จะมีข้อติดอยู่ ส่วนปัจจุบันจะเน้นความละเอียด ประณีตสวยงาม เพราะของใช้บางอย่างนิยมใช้พลาสติกเกือบหมด งานจักสานไม้ไผ่จึงสานพวกประเป้า ตะกร้า ของชำร่วยที่ละเอียด

3.1.3 อาจารย์จรรย์ ฟูผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จรรย์ ฟูผ้า ได้กล่าวว่า ในอดีตส่วนมากจะใช้รูปแบบของเครื่องจักสานในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตประจำวัน ใช้ทำเครื่องดักสัตว์น้ำ และสัตว์บก สัตว์น้ำเช่น สุ่ม ลอบ ไซ สัตว์บก เช่นเครื่องจับหนูนา ส่วนในปัจจุบันจะนำมาจักสาน ตะกร้า ของที่ระลึก ฯลฯ

3.1.4 อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ ได้กล่าวว่า รูปแบบซึ่งสานหยาบๆ ในอดีต ก็ได้พัฒนาฝีมือให้ลวดลายสวยงาม ประณีตยิ่งขึ้น เช่น จากเมื่อก่อนสานแต่เครื่องจับสัตว์น้ำ หรือที่ใส่ของก็พัฒนาเป็นของที่ระลึก ของประดับตกแต่งมากขึ้น เช่น การสานหุ้มเซรามิก เป็นรูปภาชนะต่างๆ การย่อส่วนเป็นของจิ๋ว เป็นของชำร่วย เป็นต้น

3.1.5 คุณวิไล สุภศิริลักษณ์

จากการสัมภาษณ์คุณวิไล สุภศิริลักษณ์ ได้กล่าวว่า เดิมจะสานเครื่องจักสานแบบพื้นเมืองเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวัน เพื่อใช้ประกอบอาชีพ เช่น กระจบุง กระจาด กะโล่ หลัว สุ่ม ไซ ลอบ ข้อง เขียนหมาก ตะกร้า ต่อมาในปี พ.ศ. 2521 ได้มีการพัฒนารูปแบบแปลงดอกสานเพิ่มลายสีสันให้แปลกตา มีการนำรูปแบบจากประเทศจีน ญี่ปุ่น เกาหลี มาออกแบบ และพัฒนาจนผลิตภัณฑ์ก็ยิ่งขึ้นจนปัจจุบันจักสานมีรูปแบบมากมายหลายร้อยชนิด

3.1.6 คุณปราชญ์ มูลผลา

จากการสัมภาษณ์คุณปราชญ์ มูลผลา ได้กล่าวว่าเครื่องจักสานในสมัยอดีตเป็นรูปแบบง่ายๆ ที่นิยมใช้ในครัวเรือน ปัจจุบันรูปแบบเครื่องจักสานได้พัฒนาจากรูปแบบง่ายๆ เป็นงานหยาบ เป็นลวดลายสวยงาม รูปทรงทันสมัยขึ้น สีสันทสวยงาม

3.1.7 คุณมะลิ จำรัส

จากการสัมภาษณ์คุณมะลิ จำรัส ได้กล่าวว่า เมื่ออดีตเป็นของใช้ในบ้าน ปัจจุบันเป็นของใช้ของตกแต่งบ้าน กระเป๋าถือสตรี

จากบทสัมภาษณ์สรุปได้ว่า รูปแบบของผลิตภัณฑ์เป็นไปในลักษณะที่หยาบ และเรียบง่ายเหมาะแก่การใช้สอย เน้นเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน ต่อมาได้มีการพัฒนารูปแบบให้สวยงาม มีการนำรูปแบบจากประเทศญี่ปุ่น เกาหลี มาถอดแบบ และพัฒนาจนผลิตภัณฑ์เป็นที่ยอมรับ ทันสมัยมากขึ้นในยุคปัจจุบัน

รูปแบบผลิตภัณฑ์ มีลักษณะ 2 ลักษณะ คือ

1. เป็นแบบโบราณ
2. เป็นแบบสมัยใหม่

1. ลักษณะเป็นแบบโบราณ มี 3 แบบ ดังนี้

1.1 ลักษณะแบบหกเหลี่ยม

ภาพที่ 4-80 ตะกร้าลักษณะแบบหกเหลี่ยม

1.2 ลักษณะแบบสี่เหลี่ยม

ภาพที่ 4-81 ตะกร้าลักษณะแบบสี่เหลี่ยม

1.3 ฟาชีกรวย

ภาพที่ 4-82 ฟาชีกรวย

2 ลักษณะเป็นแบบสมัยใหม่ มี 3 แบบ ดังนี้

2.1 ลักษณะแบบสามเหลี่ยม

ภาพที่ 4-83 กระเป๋าลักษณะแบบสามเหลี่ยม

2.2 ลักษณะแบบวงรี

ภาพที่ 4-84 กระเป๋าลักษณะแบบวงรี

2.3 ลักษณะแบบทรงแบน

ภาพที่ 4-85 กระเป๋าลักษณะแบบทรงแบน

4. บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน

4.1 อาจารย์สมคุณย์ ทำเนาวิ

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคุณย์ ทำเนาวิ ได้กล่าวว่า ประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานแบ่งได้ดังนี้ ผลิตภัณฑ์ที่เป็นเครื่องมือหาอาหาร เช่น ไช ข้อง กระจาด กระจุง ตะกร้า ผลิตภัณฑ์ที่ดัดแปลงเป็นของใช้ในสังคม เช่น กระเป๋าถือสตรี ตะกร้าบุแพร

4.2 อาจารย์วันเพ็ญ ปูผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์วันเพ็ญ ปูผ้า ได้กล่าวว่า ประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานแบ่งได้ดังนี้ (1) ของใช้ในการดำรงชีวิต เช่น สุ่ม ลอบ ไช กระจาด กระจุง ตะกร้า กะโล่ กระจัง ฝาชี รูปทรงต่างๆ ฝาชีดาว ฝาชีลายไทย (2) ของชำระvey เช่น กุ้ง กบ ถาด ตะกร้าเล็ก ตะกรียง โม่บาย พัด (3) ของตกแต่ง เช่น แจกกันสานหุ้ม มู่ลี่ พัด และ (4) ของใช้ เช่น ตะกร้า กระเป๋า

4.3 อาจารย์จรรย์ ปูผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จรรย์ ปูผ้า ได้กล่าวว่า ประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานแบ่งได้ดังนี้ (1) ของใช้ในครัวเรือน กระชอน กระจัง กระจาด ตะกร้า กระจุง (2) ของใช้ในการดำรงชีวิต สุ่ม ลอบ ไช (3) ของชำระvey ของจิว ตะกร้า กบ กุ้ง พัดใบตำลึง (4) ของประดับ โคมไฟ มู่ลี่ และ (5) ของใช้ ตะกร้าลายพิกุล กระเป๋าลายปลา ลายคลื่น ลายไทย

4.4 อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ ได้กล่าวว่า (1) ประเภทเครื่องใช้ในบ้าน (2) เครื่องมือประกอบอาชีพ (3) พัฒนาให้เป็นของดีมีค่าขึ้น ตะกร้าแบบใหม่ๆ สานหุ้มเซรามิก จักสานตะกร้าไก่ ฝาชีดาว กระเป๋าถือสุภาพสตรี และย่เป็นส่วนเป็นของจิว

4.5 คุณวิไล สุทธิศิริลักษณ์

จากการสัมภาษณ์คุณวิไล สุทธิศิริลักษณ์ ได้กล่าวว่า ประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานแบ่งได้ดังนี้ (1) ประเภทของใช้ เช่น กระเป๋า ถาด พัด กระจาด กระจุง แจกกัน ฯลฯ (2) ประเภทของที่ระลึก เช่น พวงกุญแจ กระต่าย เต่า กุ้ง กบ ลูกอิน ฯลฯ (3) ประเภทเครื่องประมง เช่น สุ่ม ไช ลอบ อีตุก ข้องกลม ข้องเปิด ฯลฯ (4) ประเภทบรรจุภัณฑ์ เช่น ชะลอม ตลับชะลอม ก่ออง ตะกร้า ฯลฯ

4.6 คุณปราณี มูลผลา

จากการสัมภาษณ์คุณปราณี มูลผลา ได้กล่าวว่า ประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานแบ่งได้ดังนี้ ฝาชีดาว ฝาชีตะแครง กระเป๋าลายไทย ตะกร้าไม้ไผ่ ฝาชีดาวล้อมเดือน กระจุง กระจาด ลายไทยหุ้มเซรามิก (แจกกัน) กระเป๋าตางค์ลายไทยรมควัน และตะกร้าไก่

4.7 คุณมะลิ จำรัส

จากการสัมภาษณ์คุณมะลิ จำรัส ได้กล่าวว่า ประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานแบ่งได้ดังนี้ กระจุง กระจาด ถาดผลไม้ พัด ผาชี กระเป๋าลือสตรี โคมไฟ ไซ สุ่ม

จากบทสัมภาษณ์สรุปได้ว่า การแบ่งประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน แบ่งตามประโยชน์การใช้งานของผลิตภัณฑ์นั้นๆ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. เครื่องใช้ในบ้าน

1.1 กระจุง สานเอาไว้ใส่ของ เช่น ข้าว ผลไม้ ฯลฯ ทรงลึกใส่ของได้มาก ส่วนก้นเป็นสี่เหลี่ยม ส่วนปากกลม ใช้ทั้งดอกเส้นแบนและดอกเส้นกลม สามารถวางใส่สาแทรกแล้วหาบด้วยไม้คานได้

ภาพที่ 4-86 กระจุงตวงข้าว (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.2 กระจาดหาบ และกระจาด สานด้วยดอกชนิดเดียวกับกระจุง ปากบานก้นแคบ เอาไว้ใส่ของแทนกระจุงได้ เฉพาะอย่างยิ่งนิยมเอาไว้ใส่ของในบ้าน สามารถหาบด้วยสาแทรกได้ง่ายกว่ากระจุง

ภาพที่ 4-87 กระจาดหอบ (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

ภาพที่ 4-88 กระจาด (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.3 กระด้ง สานด้วยดอกแบนและดอกกลมเพียงเล็กน้อย ทรงแบนราบกับพื้น เอาไว้ตากของกลางแจ้งและผัดข้าวแยกเมล็ดหนักรออกจากเมล็ดเบา

ภาพที่ 4-89 กระด้ง (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.4 กะโล่ สานด้วยตอกชนิดเดียวกันกับกระด้งแต่ขนาดเล็กกว่า เอาไว้แทนกระด้งได้
บางโอกาส

ภาพที่ 4-90 กะโล่ (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.5 ตะกร้า สานคล้ายกระบุงเล็กแต่ต้องมีหูหิ้วเป็นมือจับหิ้วได้ มีไว้หิ้วไปจ่ายตลาดได้
อย่างสะดวก ปัจจุบันมีหลายรูปทรง

ภาพที่ 4-91 ตะกร้า 1 (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.6 ตะแกรง อย่างแบนสานด้วยตอกเส้นเล็กตาละเอียดสามารถร่อนรำออกจาก
ข้าวสารได้ ตาหยาบแยกปลายข้าวออกจากข้าวสารได้ ส่วนอย่างกันลึกลงมาไว้ช้อนปลาในน้ำ

ภาพที่ 4-92 ตะแกรงล้างปลาผัก (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

ภาพที่ 4-93 ตะแกรง (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

ภาพที่ 4-94 ตะแกรงร้อนข้าว (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.7 ชะลอม เป็นภาชนะตา 6 เหลี่ยมสานด้วยตอกแบน ส่วนก้นจึงเป็น 6 เหลี่ยมด้วย เหลือจอกส่วนปากให้ยาวเอาไว้ผูกเป็นหูหิ้ว หลังจากใส่ของในชะลอมแล้ว ไม่ต้องมีขอบไม้

ภาพที่ 4-95 ชะลอม (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.8 ฟาชี สานเป็นตาชะลอมด้วยตอกแบนละเอียดเป็นรูปกรวยแหลม มีการยอนให้ตาที่เบาไว้ครอบจานอาหารกันแมลงได้ ถ้าใช้ตอกสีจะสวยงามยิ่งกว่า

ภาพที่ 4-96 ฟาชีกรวย (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

ภาพที่ 4-97 ฝาชีตะแกรง (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.9 ฝาชีดาว คือตะแกรงซ้อนปลานำมาสานส่วนกัน ภายนอกให้เป็นรูปดาวหลายแฉก สวยงาม ตรงกลางมีที่จับยกได้ ยังเป็นตอกข้อมือที่สวยงามมาก เอาไว้ครอบ โตะอาหารกันแมลงวัน

ภาพที่ 4-98 ฝาชีกรวยดอกพิกลดาว (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.10 กระชอน คือการเอาตะแกรงตาละเอียดมาใส่ขอบกลมหรือสี่เหลี่ยมก็ได้ ให้ก้นลึกไปเป็นครึ่งวงกลม เอาไว้กรองน้ำกะทิออกจากกากมะพร้าว

ภาพที่ 4-99 กระชอนคั้นมะพร้าว (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

11. กระชอนกรองน้ำปลาร้า

ภาพที่ 4-100 กระชอนกรองน้ำปลาร้า (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.12 พัด สานด้วยตอกแบนเป็นรูปห้าเหลี่ยมย่อมสี่ให้สวยงามยิ่งขึ้น เดิมด้านใกล้ที่จับเป็นลายละเอียด ปลายพัดเป็นลายหยาบ ปัจจุบันเป็นพัดใบตำลึง ใบโพธิ์และพัดลายดอกเป็นตัวหนังสือชื่อคนก็ได้ ลายละเอียดเสมอกันทั้งอัน

ภาพที่ 4-101 พัดใบโพธิ์ (บ้านคุณปราชญ์ มูลศลา)

1.13 หวด สานด้วยตอกแบนส่วนก้นแหลมสามารถไต่ลงไปปากหม้อดินได้ เอาไว้นั่งข้าวเหนียวหรือห่อหมกได้

ภาพที่ 4-102 หวดนึ่งข้าวเหนียว (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.14 เพลนอน นิยมสานจากหัวไผ่ เพื่อความคงทน และถักปากเปลด้วยหวาย ตามชนบท นิยมใช้เปลนี้อยู่

ภาพที่ 4-103 เพลนอน (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.15 กระจับปี่ไต้ข้าว นิยมใช้ไต้ข้าวเหนียว

ภาพที่ 4-104 กระจับปี่ไต้ข้าว (บ้านคุณปราณี มุลผลา)

1.16 ปิ่นโตใส่ข้าว นิยมใช้สำหรับใส่ของไปวัด

ภาพที่ 4-105 ปิ่นโตใส่ข้าว (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.17 หมวกจีน (ก๊วยเล้ง)

ภาพที่ 4-106 หมวกจีน (ก๊วยเล้ง) (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.18 งอบ

ภาพที่ 4-107 งอบ (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.19 หมวก

ภาพที่ 4-108 หมวก (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

1.20 หมวกใบลาน

ภาพที่ 1-109 หมวกใบลาน (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

2. เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ และประกอบอาชีพกสิกรรม

เป็นเครื่องจักสานที่ทำขึ้นเพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยให้แก่ชาวนา ชาวสวนในการประกอบอาชีพในชีวิตประจำวัน เช่น ในเรื่องของการทำนา การทำสวน หรือการทำเครื่องมือสำหรับจับสัตว์น้ำต่างๆ เป็นต้น

2.1 เครื่องมือใช้ในการจับสัตว์น้ำ

ตามท้องถิ่นในชนบทที่มีประชาชนอาศัยอยู่ทั่วภูมิภาคของประเทศไทยนั้นยังความอุดมสมบูรณ์โดยทั่วไป ยิ่งในบริเวณลุ่มน้ำ หนอง คลอง บึง และแม่น้ำ มักจะมีสัตว์น้ำที่เป็นอาหารอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะปลานานาพันธุ์ ชาวชนบทจึงจับสัตว์น้ำเพื่อเป็นอาหารภายในครัวเรือนบางคนจับสัตว์น้ำเพื่อนำไปค้าขายซึ่งก็เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่แปลสภาพของสินค้ามาเป็นตัวเงินซึ่งสามารถที่จะไปใช้ประโยชน์ใช้สอยอย่างอื่นได้อีก เครื่องมือจับสัตว์น้ำส่วนใหญ่ชาวชนบทส่วนใหญ่มักทำขึ้นเองและเครื่องมือเหล่านี้ก็มักจะทำมาจากเครื่องจักสานทั้งสิ้น ประกอบด้วย

1. ไช่ สานด้วยดอกลิ้นกลมแล้วใช้หวายเป็นดอกลานจับตาให้ถี่ห่างตามต้องการเป็นรูปทรงกลมยาวไปตามน้ำ เอาไว้ดักปลาตามร่องน้ำไหล เพราะมีเงาขวางเป็นทางเข้าทั้งตามน้ำและทวนน้ำ

ภาพที่ 4-110 ไช (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

2. ช้อง สานด้วยตอกแบนในส่วนก้น ตอกกลมแบนในส่วนก้น ตอกกลมในส่วนปาก มีไว้ใส่ปลา มีฝาปิดที่ปลาจะออกมาไม่ได้ มีหลายแบบ

ภาพที่ 4-111 ช้องคอกกลม (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

3. ตุ่ม สานด้วยผิวไม้ไผ่เป็นรูปสี่เหลี่ยมทรงสูงจนส่วนปากพื้นน้ำ ใหญ่ขนาดกระบุง มีงาแขงอยู่ล่างสุดเพียงด้านเดียว เอาไว้ดักปลาในน้ำนิ่งโดยใช้เหยื่อล่อวางไว้ข้างใน

4. อีจู้ เป็นตุ่มขนาดเล็กเอาไว้ดักปลา มีงาแขงที่สามารถกักปลาไหลไว้ได้ โดยใช้เหยื่อล่อเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 4-112 ออีจู้ (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

5. ตะแกรง สานด้วยตอกแบนตาละเอียดตามประโยชน์ที่วางไว้ เช่น ตะแกรงช้อนกุ้ง
สานละเอียดกว่าตะแกรงช้อนปลา

ภาพที่ 4-113 ตะแกรง (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

6. สุ่มปลา สานด้วยตอกแบนผิวไม้ไผ่อย่างแข็งแรง สูงแค่ว่าและไม้ใหญ่ปัก เอาไว้สุ่ม
หรือครอบปลาในน้ำตื้น มีช่องกลมด้านบนเอาไว้จับถือหรือส้วงลงไปจับปลาได้สะดวก

ภาพที่ 4-114 สุ่มปลา (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

7. ลอบ สำหรับดักปลา

ภาพที่ 4-115 ลอบ (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

2.2 เครื่องมือในการประกอบอาชีพกสิกรรม

เครื่องจักสานที่ชาวชนบทประดิษฐ์ขึ้นเป็นเครื่องมือกสิกรรมนั้นก็เพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยให้แก่ชาวนาชาวสวนในชีวิตประจำวัน เหมาะสมแก่งานแต่ละชนิดแต่ละประเภท จำแนกได้ดังนี้ คือ

1. สุ่มไก่ คล้ายสุมจับปลาสานด้วยตอกแบนผิวไม้ไผ่ยิ่งดี สูงแค่เอวหรือค่อนข้างกว้าง เอาไว้ขังไก่ตัวโต เป็นต้น

ภาพที่ 4-116 สุ่มไก่ (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

2. เข่งใส่ไก่

ภาพที่ 4-117 เข่งใส่ไก่ (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

3. ตะกร้าใส่ไก่ชน

ภาพที่ 4-118 ตะกร้าใส่ไก่ชน (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

4. หลัว

ภาพที่ 4-119 หลัว (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

5. พ้อม

ภาพที่ 4-120 พ้อม (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

6. ที่สีข้าว อุปกรณ์ใช้สำหรับสีข้าวเปลือกให้เป็นข้าวกล้อง

ภาพที่ 4-121 ที่สีข้าว (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

3. สิ่งของเบ็ดเตล็ด

1. ตะกร้าแบบใหม่ ทั้งรูปกลม และรูปแบน สานด้วยลายละเอียดแบบต่างๆ ต่างรูป ต่างสี มีหูหิ้วแบบต่างๆ มีทั้งแบบโค้งๆ และแบบนุก้ามะหยี่มีเชือกผูก

ภาพที่ 4-122 ตะกร้าแบบที่ 1 (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

ภาพที่ 4-123 ตะกร้าแบบที่ 2 ตะกร้าหกเหลี่ยมลายพิศมัย (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

ภาพที่ 4-124 ตะกร้า ฟักทอง แบบที่ 3 (บ้านคุณปราณี มุลผลา)

ภาพที่ 4-125 ตะกร้าไวน์ (บ้านคุณปราณี มุลผลา)

2. กระเป๋าถือ เป็นแบบไทยๆ ในระยะแรกๆ ต่อมามีแบบที่ผู้สั่งแนะนำมาให้อีกต่างหาก จึงมีหลงเหลืออยู่ให้เห็นวางจำหน่ายในบ้านเราด้วย ทั้งสีสันและความแข็งแรงด้วยการบุกำมะหยี่ และเคลือบสีกันสนิม

ภาพที่ 4-126 กระเป๋าถือ (บ้านคุณปราณี มุลผลา)

ภาพที่ 4-127 กระเป๋าลายไพลบุผ้า แบบที่ 1 (บ้านคุณปราณี มุลผลา)

ภาพที่ 4-128 กระเป๋าลายขัดหูเดียว แบบที่ 2 (บ้านคุณปราณี มุลผลา)

3. สานหุ้มเซรามิก ต้องใช้ดอกละเอียดมีหลายสี ยิ่งเล็กยิ่งละเอียด ขนาดเล็กใส่ไม้จิ้มฟันได้ หรือขนาดใหญ่กว่าแจกันก็มี เป็นที่น่าสนใจของชาวไทยและต่างชาติมาก

ภาพที่ 4-129 สานหุ้มเซรามิก (บ้านคุณปราณี มุลผลา)

4. ย่อส่วนเป็นภาชนะขนาดจิ๋ว นอกจากจะเป็นของชำร่วยในงานมงคลสมรสแล้วยังมี
ชื่อไปเก็บไว้เป็นที่ระลึกและประดับบ้านได้ด้วย เช่น เต่า กระจาดจิ๋ว ตะกร้าจิ๋ว เป็นต้น

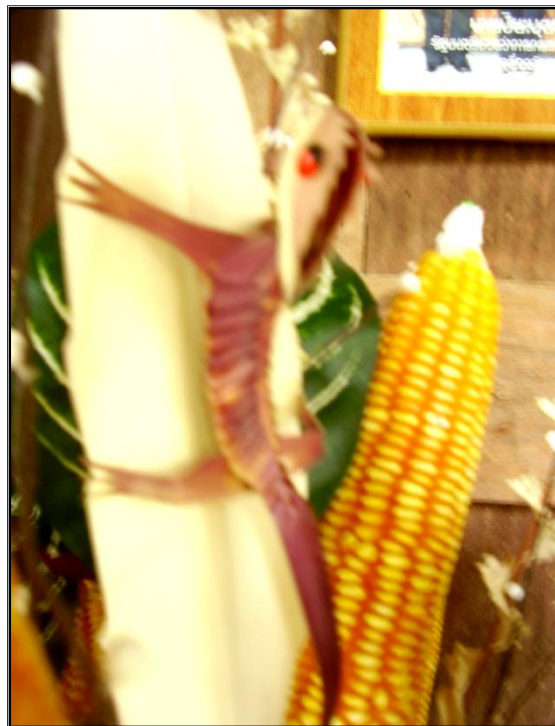
ภาพที่ 4-130 เต่า (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

ภาพที่ 4-131 รองเท้า (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

ภาพที่ 4-132 ปลาทะเพียน (ของเล่น) (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

ภาพที่ 4-133 กิ่งก่า (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

5. กุ้งใหญ่ใช้ประดับบ้าน ใช้ตอกสีสานเป็นรูปกุ้งใหญ่ ขนาดตั้งแต่ 1 คืบ ไปถึง 1 เมตร ใช้ประดับตกแต่งห้องหรือฝาผนังบ้าน

ภาพที่ 4-134 กุ้ง (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

6. ตะกร้าไก่ เป็นรูปตะกร้าวงรีแล้วหัวท้ายยังเป็นหัวไก่และหางไก่ด้วย เป็นรูปแบบที่สามารถนำไปใช้ได้หลายโอกาส ไม่ว่าจะเป็นตะกร้าใส่ของประจำบ้าน หรือตะกร้าใส่ของขวัญทั้งฝาปิดและไม่มีฝาปิด เป็นต้น

ภาพที่ 4-135 ตะกร้าไก่ (บ้านคุณปราณี มูลผลา)

ฐานข้อมูลประกอบรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม

1. บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับความคิดเห็นในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม

1.1 อาจารย์สมดุลย์ ทำเนา

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมดุลย์ ทำเนา ได้กล่าวว่า (1) เป็นการอนุรักษ์ที่ยาวนานดีมาก (2) เป็นการเผยแพร่ไปยังชุมชนหลายท้องถิ่นมากขึ้น (3) เป็นตัวлекให้ชาวบ้านยึดเป็นอาชีพต่อไป

1.2 อาจารย์วันเพ็ญ ปูผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์วันเพ็ญ ปูผ้า ได้กล่าวว่า มีความเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เพราะงานจักสานถ้ามิได้มีการอนุรักษ์พัฒนาหรือส่งเสริมในไม่ช้าจะต้องสูญหายไปแน่นอน การจัดตั้งที่ดีที่สุด มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ โดยให้บุคคลในท้องถิ่นเป็นผู้ดูแล และส่งเสริมให้ลูกหลานได้สืบทอดต่อ นอกจากจะมีงานจักสานคงอยู่แล้ว ยังสร้างอาชีพ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย

1.3 อาจารย์จรัญ ปูผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จรัญ ปูผ้า ได้กล่าวว่า ควรมีการรวมกลุ่มแม่บ้าน และเชิญผู้ที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นวิทยากร และส่งเสริมเยาวชนให้รัก และให้มีความรู้เกี่ยวกับเครื่องจักสานให้มากขึ้น ให้มีการแข่งขันในการทำเครื่องจักสานตามรูปแบบต่างๆ โดยไม่ซ้ำกัน พร้อมทั้งมีการให้รางวัลกับผู้ชนะตามที่เห็นสมควร

1.4 อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ ได้กล่าวว่า การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นเกี่ยวกับจักสาน มีประโยชน์อย่างยิ่งกับทุกคนที่ต้องการทราบประวัติที่ไปที่มา และเพื่ออนุรักษ์งานศิลปหัตถกรรมอันมีคุณค่าไม่ให้สูญหายไปให้กับเมืองพนัสนิคม และลูกหลานสืบต่อไป

1.5 คุณวิไล สุภศิริลักษณ์

จากการสัมภาษณ์คุณวิไล สุภศิริลักษณ์ ได้กล่าวว่า ควรมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นเพื่อให้นักเรียนในอำเภอพนัสนิคมมีความรู้จริงเรื่องงานจักสาน จะได้มีพื้นฐานในงานจักสานเบื้องต้น และเป็นศูนย์การเรียนรู้ให้นักเรียน นักศึกษาจากที่อื่นมาเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมด้านงานจักสานของเมืองพนัสนิคม

1.6 คุณปราณี มูลผลา

จากการสัมภาษณ์คุณปราณี มูลผลา ได้กล่าวว่า เป็นสิ่งที่ดี เยาวชนรุ่นใหม่จะได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเครื่องจักสานภูมิปัญญาของท้องถิ่น

1.7 คุณมะลิ จำรัส

จากการสัมภาษณ์คุณมะลิ จำรัส ได้กล่าวว่า ดีมากเพื่อให้ นักศึกษาหรือเยาวชนรุ่นหลัง เรียนรู้ต่อไป

2. บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบ และขนาดของศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม

2.1 อาจารย์สมคุณย์ ทำเนา

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคุณย์ ทำเนา ได้กล่าวว่า (1) สร้างความเชื่อมั่นแก่ชาวบ้านด้วยการเริ่มต้นระดับอำเภอ (2) ระดับตำบลหรือชุมชนมั่นใจในการสืบทอดยิ่งขึ้น

2.2 อาจารย์วันเพ็ญ ปู่ผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์วันเพ็ญ ปู่ผ้า ได้กล่าวว่า ใช้อำนาจการบริหารส่วนตำบล โรงเรียน หรืออำเภอเป็นศูนย์กลางก็ได้ ไม่ต้องใหญ่โตมากนัก ขนาดบรรจุได้ไม่เกิน 100 คน มีมุมจัดตกแต่ง และแสดงผลงานพร้อมจัดจำหน่าย สถานที่จะสะดวกต่อการเดินทาง มีที่จอดรถ ไม่จำเป็นจะต้องอยู่ในตัวเมือง ควรมีการดูแลอย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบ

2.3 อาจารย์จรรย์ ปู่ผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จรรย์ ปู่ผ้า ได้กล่าวว่า ควรจัดสถานที่ให้พอเหมาะไม่ใหญ่ ไม่เล็กจนเกินไป สะดวกในการเดินทาง และประหยัดค่าใช้จ่าย ส่วนรูปแบบควรทำให้เรียบง่าย มีประโยชน์ในการใช้งานสูง มีความคงทน ประหยัด เหมาะกับผู้ใช้ และสามารถทำเป็นผลิตภัณฑ์ ออกสู่ท้องตลาด และทำให้เป็นสากล ปราศจากมลพิษ

2.4 อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ ได้กล่าวว่า รูปแบบควรเป็นลักษณะแบบมีเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ประกอบด้วยวัสดุที่มีทั้งสมัยเก่า และใหม่มาประกอบ เช่น ไม้ ไม้ไผ่ อิฐ ปูน มาออกแบบให้คงทน และสวยงาม ขนาดของศูนย์การเรียนรู้ ขึ้นอยู่กับบริเวณที่มี

2.5 คุณวิไล สุภศิริลักษณ์

จากการสัมภาษณ์คุณวิไล สุภศิริลักษณ์ ได้กล่าวว่า ศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นควรจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ย่อย มีการจัดบ้านวิถีชีวิตที่มีการใช้เครื่องจักสานประกอบในบ้าน มีการจัดพิพิธภัณฑ์ จักสานดั้งเดิมเพื่อให้เด็ก ได้รู้จักรูปแบบ รู้จักชื่อของเครื่องจักสานท้องถิ่นและละชนิด และมีบ้าน จักสานให้เด็กมาเรียนรู้งานจักสานง่ายๆ ในระยะสั้น

2.6 คุณปราวณี มุลผลา

จากการสัมภาษณ์คุณปราวณี มุลผลา ได้กล่าวว่า ไม่ควรมีขนาดใหญ่โตมาก ให้มีขนาดพอดีเพื่อสะดวกในการดูแล รักษาศูนย์การเรียนรู้ ควรเป็นที่สาธิตกระบวนการผลิตเครื่องจักสาน ถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยใช้คนในท้องถิ่นเป็นการถ่ายทอดความรู้

2.7 คุณมะลิ จำรัส

จากการสัมภาษณ์คุณมะลิ จำรัส ได้กล่าวว่า มีความสะดวกพอสมควร ที่จะเอาไว้ต้อนรับ

3. บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับผู้บริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น คือ

3.1 อาจารย์สมคุณย์ ทำเนาวิ

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคุณย์ ทำเนาวิ ได้กล่าวว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ละระดับ

3.2 อาจารย์วันเพ็ญ ปูผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์วันเพ็ญ ปูผ้า ได้กล่าวว่า ผู้นำท้องถิ่นหรือผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ในด้านงานจักสานซึ่งสามารถติดต่อประสานงานกับผู้ที่มาชม มาเรียนจะได้ถ่ายทอดความรู้ได้ ถ้าเป็นไปได้ควรมีบุคคลตั้งแต่เด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ

3.3 อาจารย์จรรย์ ปูผ้า

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จรรย์ ปูผ้า ได้กล่าวว่า ผู้ดูแลเห็นควรให้นายก องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ดูแล เพราะจะเป็นผู้ตั้งงบประมาณ และหางบประมาณมาบริหารศูนย์ได้

3.4 อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ ได้กล่าวว่า ผู้บริหารสูงสุดของเทศบาล เป็นผู้มอบหมายสั่งการดูแล และติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ

3.5 คุณวิไล ศุภศิริลักษณ์

จากการสัมภาษณ์คุณวิไล ศุภศิริลักษณ์ ได้กล่าวว่า ผู้บริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นควรเป็นผู้มีความรู้ด้านการจักสานเป็นอย่างดีควรเป็นบุคคลในท้องถิ่น แต่ควรใช้ครูซึ่งมีความรู้ในการถ่ายทอด การสอนมาช่วยดูแลเรื่องประวัติงานจักสาน และการพัฒนางานจักสาน ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในศูนย์ด้วย

3.6 คุณปราวณี มุลผลา

จากการสัมภาษณ์คุณปราวณี มุลผลา ได้กล่าวว่า คนในท้องถิ่น หรือชาวบ้านที่ทำงาน เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.7 คุณมะลิ จำรัส

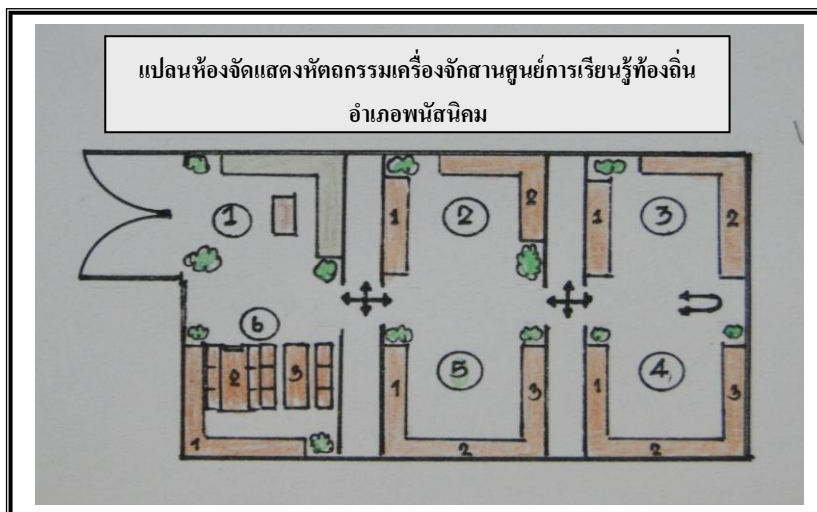
จากการสัมภาษณ์คุณมะลิ จำรัส ได้กล่าวว่า ผู้มีความรู้ด้านงานจักสาน และ มีศักยภาพทางบริหารจัดการ ทางการผลิต การตลาด

จากบทสัมภาษณ์สรุปได้ว่า ทุกท่าน ต่างมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน ควรมีการจัดตั้ง ศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นขึ้น เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้ให้แก่นักเรียน เยาวชน และผู้ที่สนใจ ปลุกจิตสำนึกให้เยาวชนรุ่นหลังรักษ์ และอนุรักษ์หัตถกรรมเครื่องจักสานอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชาวอำเภอพนัสนิคมสืบต่อไป

รูปแบบ และขนาดของศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น ควรขึ้นอยู่กับบริเวณเนื้อที่ ที่มีอยู่ มีขนาด ไม่เล็ก หรือใหญ่จนเกินไป มีบริเวณสำหรับจอดรถ อยู่ในเมือง สะดวกแก่การเดินทาง มีความเป็น สาธารณะแต่คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นไทย มีการจัดตกแต่งศูนย์การเรียนรู้ให้มีมุมสำหรับให้ ความรู้เกี่ยวกับข้อมูลต่างๆ แสดงผลงาน สาธิตกระบวนการการผลิต และจำหน่ายสินค้าหัตถกรรม เครื่องจักสาน หรือจัดเป็นแบบบ้านวิถีไทยที่มีการใช้หัตถกรรมเครื่องจักสานประกอบในบ้าน มีการจัดแสดงหัตถกรรมเครื่องจักสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้เด็ก และเยาวชนได้เข้ามา ศึกษาเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องจักสานอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และจัดให้มีบ้านจักสานให้เด็กได้เข้า มาเรียนรู้งานจักสานง่ายๆ ในระยะสั้นๆ มีศักยภาพพอที่จะต้อนรับผู้ที่เข้ามาศึกษาหาความรู้ หรือ เข้าร่วมได้

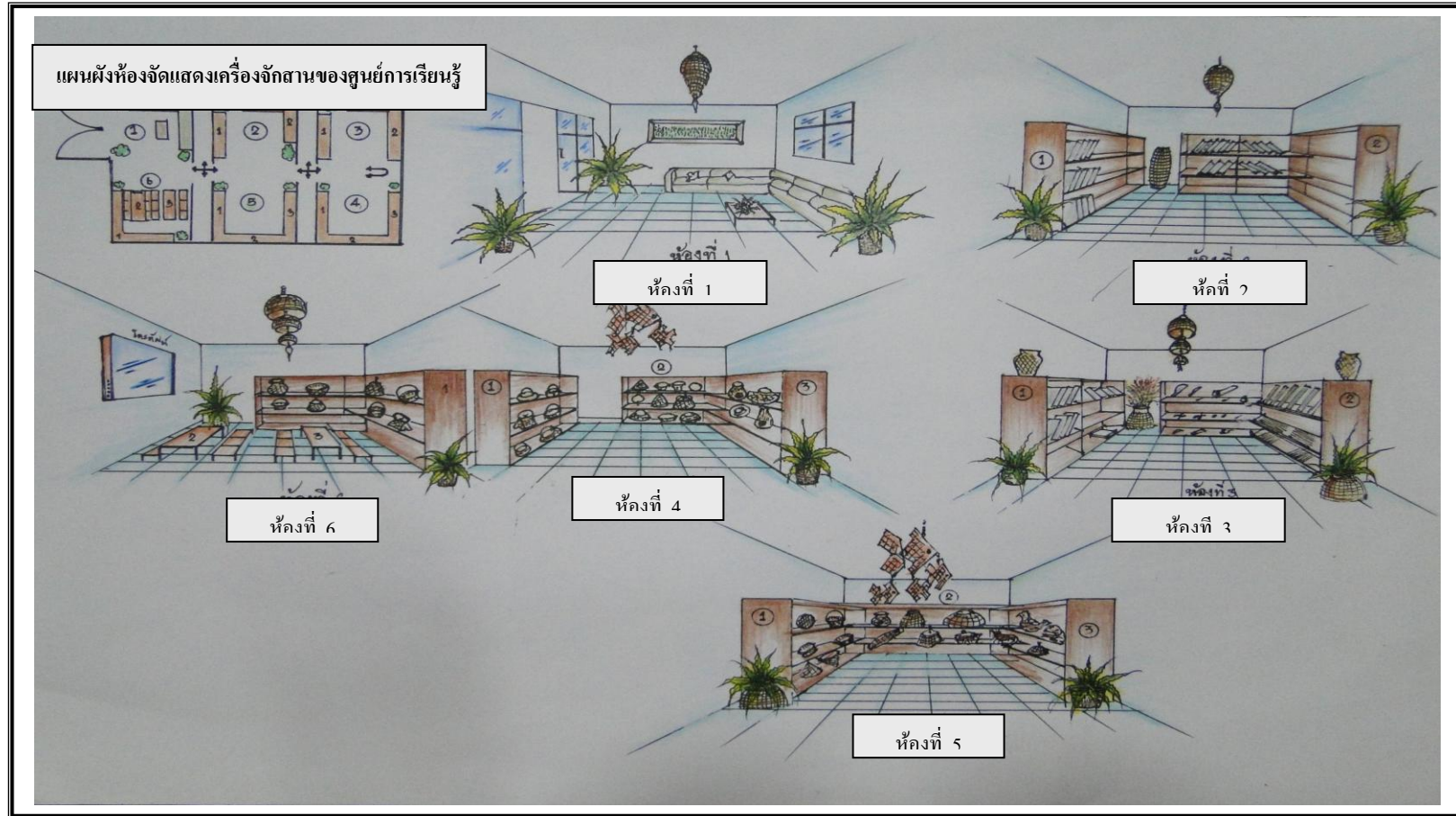
ผู้บริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น ควรเป็นผู้นำชุมชน เพื่อสะดวกในการตั้ง งบประมาณ เพื่อนำมาบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น หรือผู้น้องการบริการส่วนตำบล หรือผู้บริหารสูงสุดของเทศบาล เป็นผู้มอบหมายสั่งการ ดูแล และติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ เป็นผู้ที่ มีความสามารถในการติดต่อประสานงาน ถ่ายทอดความรู้ได้ ควรเป็นบุคคลในท้องถิ่น หรือ ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน มีความรู้ ความสามารถทางการบริหาร จัดการ การผลิต และการตลาด ควรมีทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ

ตัวอย่างแผนห้องจัดแสดงหัตถกรรมเครื่องจักสานของศูนย์การเรียนรู้
ท้องถิ่นอำเภอพนัสนิคม

ภาพที่ 4-136 แผนห้องจัดแสดงหัตถกรรมเครื่องจักสานศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น อำเภอพนัสนิคม

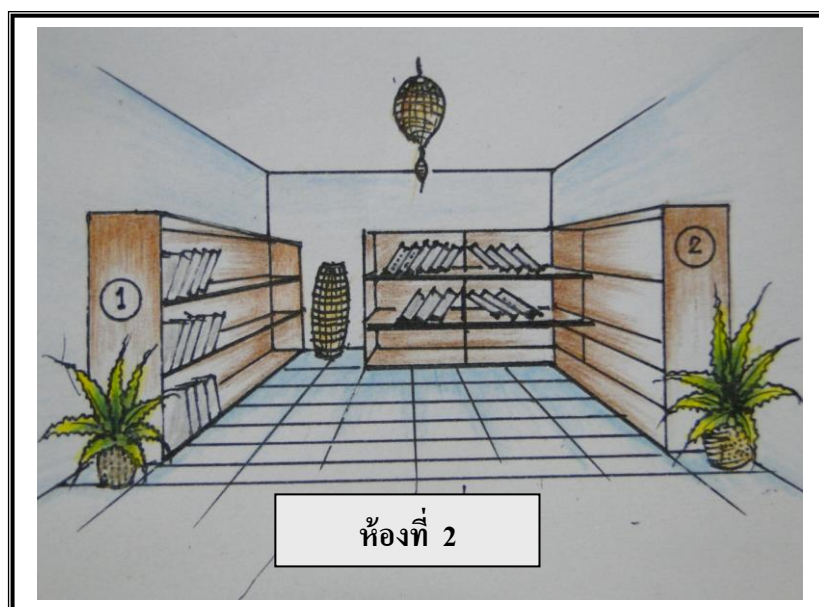
- ห้องที่ 1 ห้องรับรอง
- ห้องที่ 2 จัดแสดงเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานกับวิถีชีวิตชุมชนอำเภอพนัสนิคม
- ห้องที่ 3 จัดแสดงเกี่ยวกับแหล่งที่มาของวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน
- ห้องที่ 4 จัดแสดงเกี่ยวกับลายสาน และรูปแบบของผลิตภัณฑ์
- ห้องที่ 5 จัดแสดงเกี่ยวกับประเภทของผลิตภัณฑ์ เช่น เครื่องใช้ในบ้าน เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ และประกอบอาชีพกสิกรรม และสิ่งของเบ็ดเตล็ด
- ห้องที่ 6 ห้องส้วม

ภาพที่ 4-137 ตัวอย่างห้องจัดแสดงเครื่องจักสานฯ ทั้งหมด

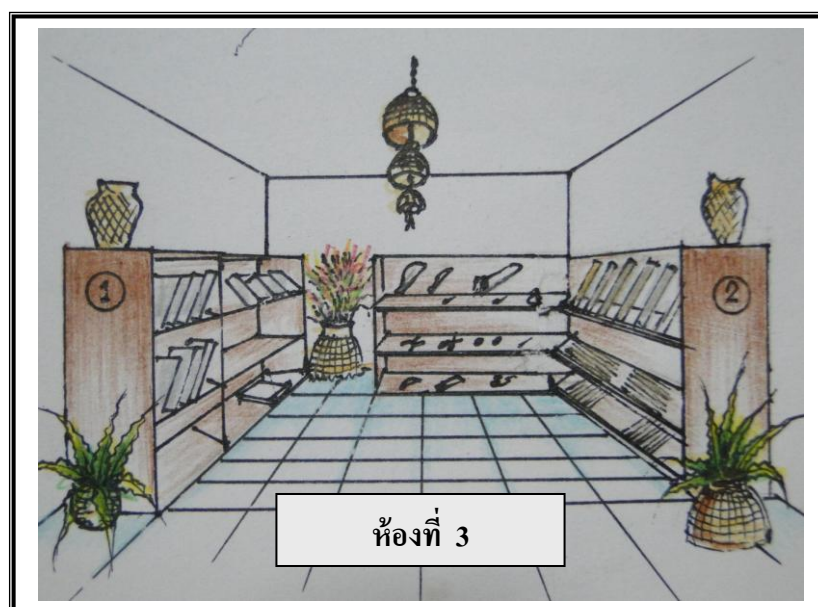

ภาพที่ 4-138 ห้องรับรอง

ภาพที่ 4-139 ห้องจัดแสดงเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานกับวิถีชีวิตชุมชนอำเภอพนัสนิคม

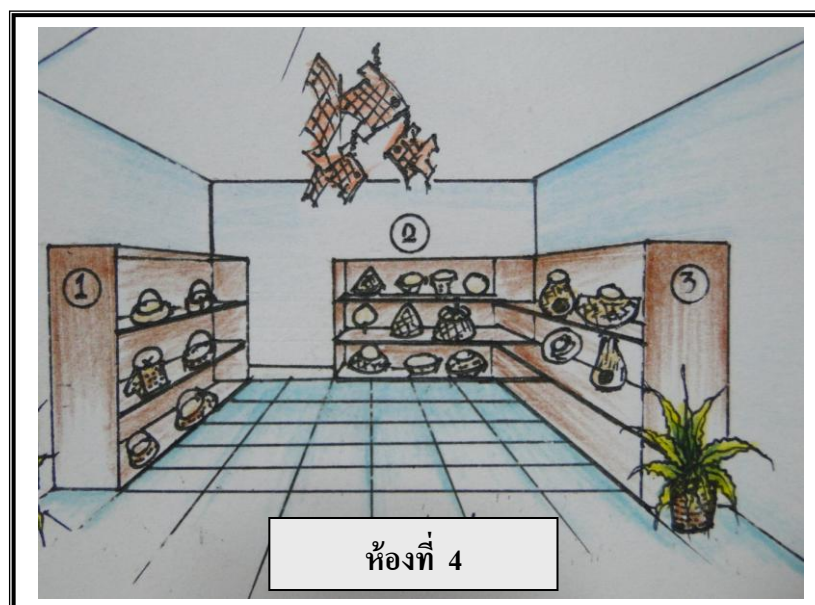
- (หมายเลข 1) จัดแสดงเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประวัติหัตถกรรม
- (หมายเลข 2) จัดแสดงเกี่ยวกับเครื่องจักสานกับวิถีชีวิตชุมชนอำเภอพนัสนิคม

ภาพที่ 4-140 จัดแสดงเกี่ยวกับแหล่งที่มาของวัสดุในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน และอุปกรณ์
เครื่องมือในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน

(หมายเลข 1) จัดแสดงเกี่ยวกับแหล่งที่มาของวัสดุในการทำหัตถกรรม
เครื่องจักสาน

(หมายเลข 2) จัดแสดงเกี่ยวกับอุปกรณ์ เครื่องมือในการทำหัตถกรรม
เครื่องจักสาน

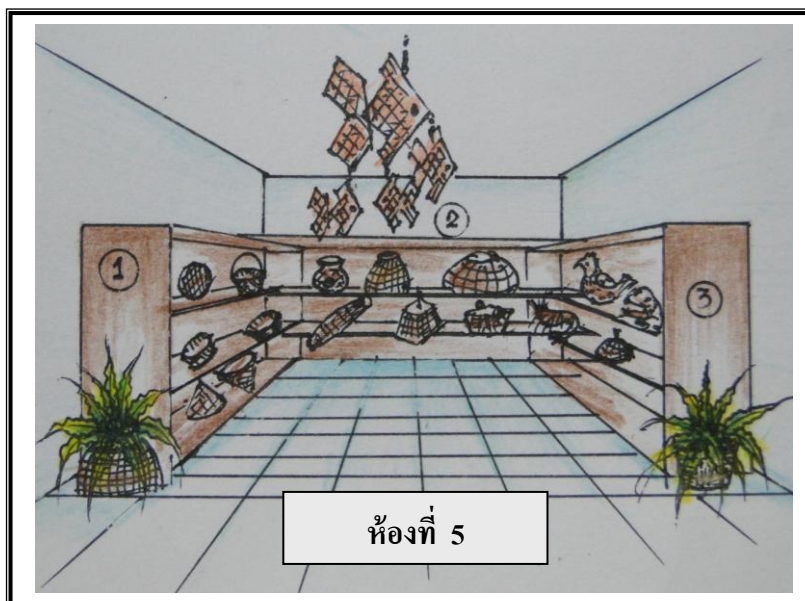

ภาพที่ 4-141 ห้องจัดแสดงเกี่ยวกับตัวอย่างลายสาน และรูปแบบของผลิตภัณฑ์

(หมายเลข 1) จัดแสดงเกี่ยวกับตัวอย่างลายสาน

(หมายเลข 2) จัดแสดงเกี่ยวกับรูปแบบของผลิตภัณฑ์

(หมายเลข 3) จัดแสดงเกี่ยวกับรูปแบบของผลิตภัณฑ์

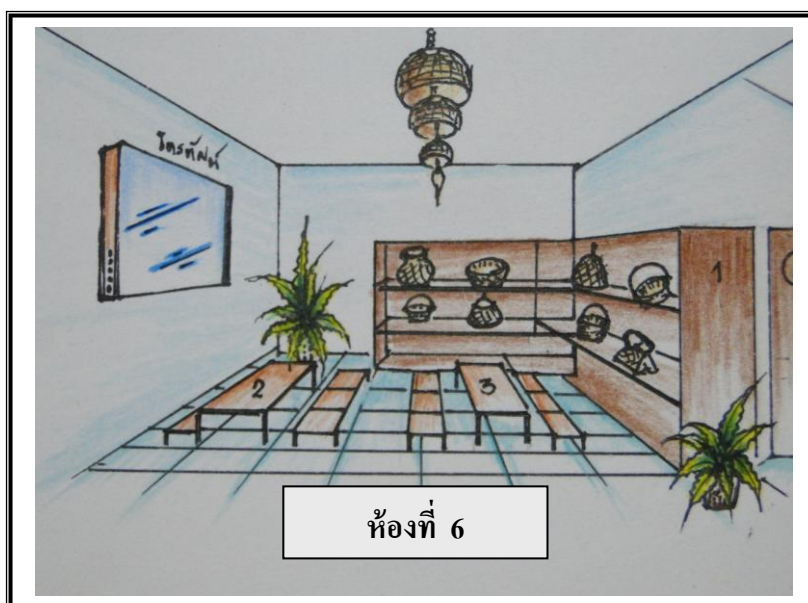

ภาพที่ 4-142 ห้องจัดแสดงเกี่ยวกับประเภทของผลิตภัณฑ์ เช่น เครื่องใช้ในบ้าน เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ และประกอบอาชีพกสิกรรม และสิ่งของเบ็ดเตล็ด

(หมายเลข 1) จัดแสดงเกี่ยวกับเครื่องใช้ในบ้าน

(หมายเลข 2) จัดแสดงเกี่ยวกับเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ และประกอบอาชีพกสิกรรม

(หมายเลข 3) จัดแสดงเกี่ยวกับสิ่งของเบ็ดเตล็ด

ภาพที่ 4-143 ห้องสาธิตงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน

- (หมายเลข 1) ชั้นเก็บอุปกรณ์ในการสาธิต และฝึกปฏิบัติ
 (หมายเลข 2) โต๊ะเก้าอี้สำหรับนั่งฝึกปฏิบัติ
 (หมายเลข 3) โต๊ะเก้าอี้สำหรับนั่งฝึกปฏิบัติ

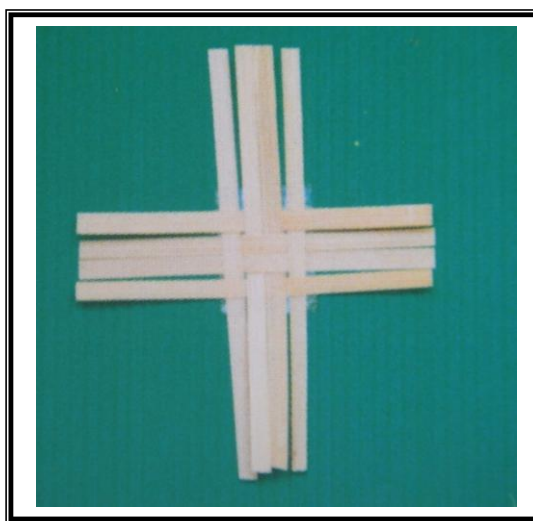
ตัวอย่างกิจกรรมสาธิตหัตถกรรมเครื่องจักสาน

การสานพัดตำลึงจากไม้ไผ่

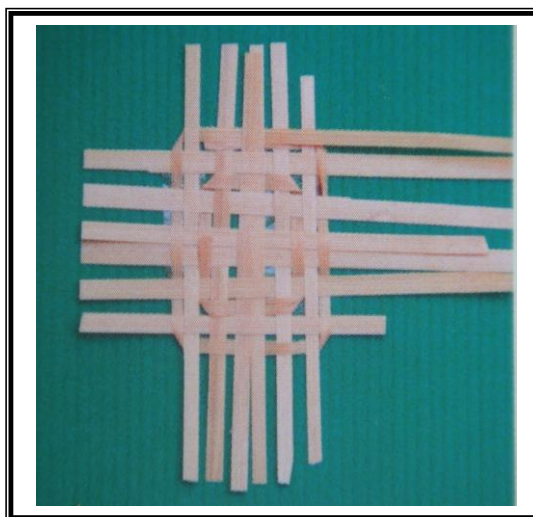
ระยะเวลาดำเนินการ 1-1.30 ชั่วโมง

รายละเอียด / ขั้นตอนการปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 1 นำเส้นตอกที่เตรียมไว้มาวางเรียงในแนวตั้ง มีจำนวนตามภาพประกอบ

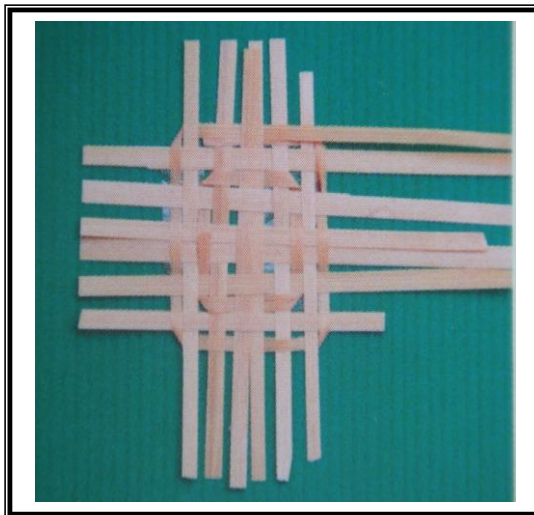

ขั้นตอนที่ 2 นำเส้นตอกชั้นที่ 1 มาสอดผ่านเส้นตอกในแนวตั้ง โดยวิธีสอดผ่าน และกำหนดการสอดผ่านตามแบบดังภาพประกอบ

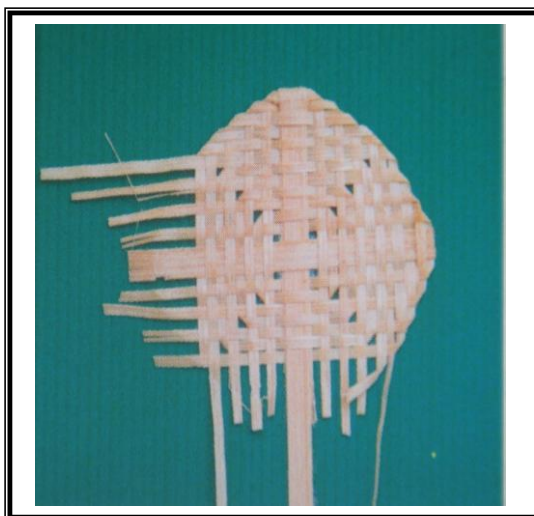

ขั้นตอนที่ 3 นำเส้นตอกอื่นๆ มาสอดผ่านในแนวตั้งโดยสอดผ่าน กำหนดการสอดผ่านตามแบบ

ตั้งภาพประกอบ และเพิ่มจำนวนจนผลจากการสอดตอกในแนวนอนเพิ่มมากขึ้น

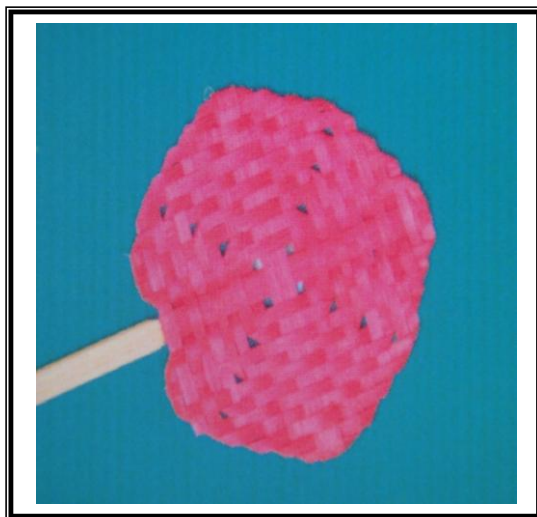

ขั้นตอนที่ 4 พับปลายเส้นตอกที่ได้ตามกำหนด และให้มีลักษณะเหมือนภาพประกอบ

ขั้นตอนที่ 5 ใช้กรรไกรตัดปลายเส้นตอกที่ไม่ต้องการออก และนำไม้ที่เตรียมไว้มาประกอบเป็นด้าม

ขั้นตอนที่ 6 พัดทำเสร็จแล้ว

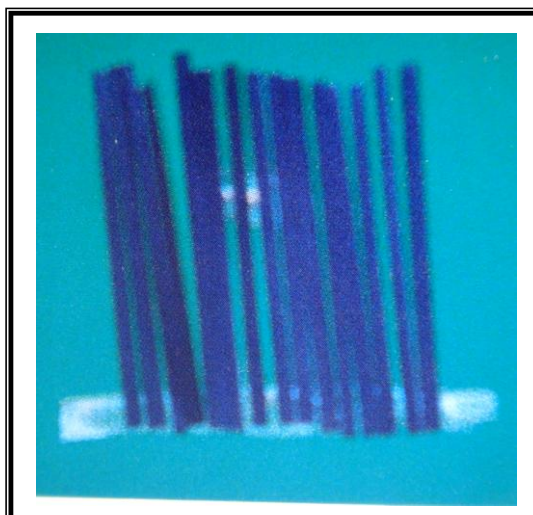

การสานที่รองแก้วจากไม้ไผ่

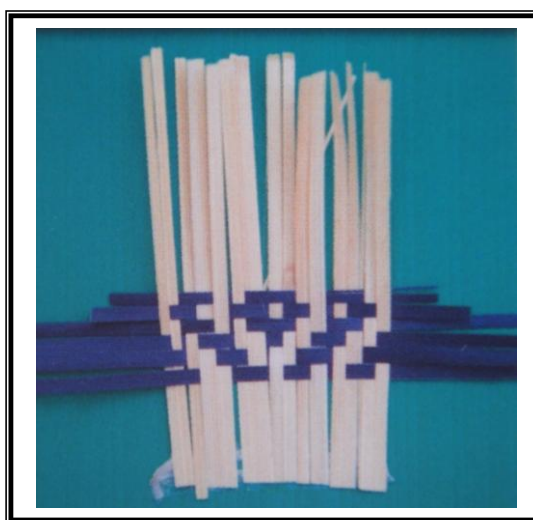
ระยะเวลาดำเนินการ 1-1.30 ชั่วโมง

รายละเอียด / ขั้นตอนการปฏิบัติ

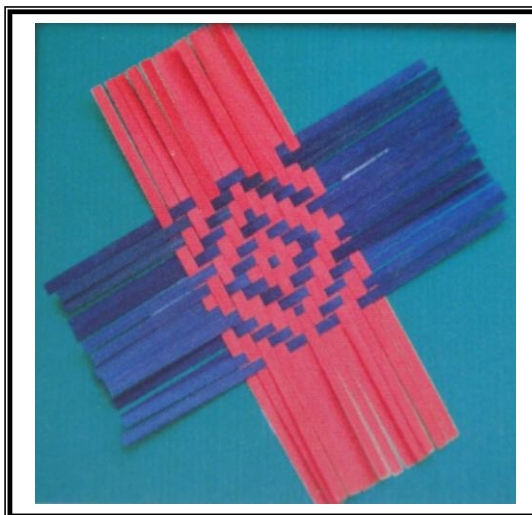
ขั้นตอนที่ 1 นำเส้นตอกที่เตรียมไว้มาวางเรียงในแนวตั้ง ดังภาพประกอบ

ขั้นตอนที่ 2 นำเส้นตอกชั้นที่ 1 มาสอดผ่านเส้นตอกในแนวตั้ง โดยวิธีสอดผ่าน
เพิ่มปริมาณจำนวนเส้นตอกที่สอดในแนวนอนจนได้ชิ้นงาน ดังภาพประกอบ

ขั้นตอนที่ 3 นำชิ้นงานที่สานได้ มาตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสตามขนาดที่ต้องการ

ขั้นตอนที่ 4 นำดอกที่มีขนาดหนากว่าดอกชุดเดิมมาประกอบเพื่อเป็นกรอบด้านข้างของที่รองแก้ว และใช้กรรไกรตัดตกแต่งปลายดอกที่เกินออกมา จะได้ชิ้นงานดังภาพประกอบ

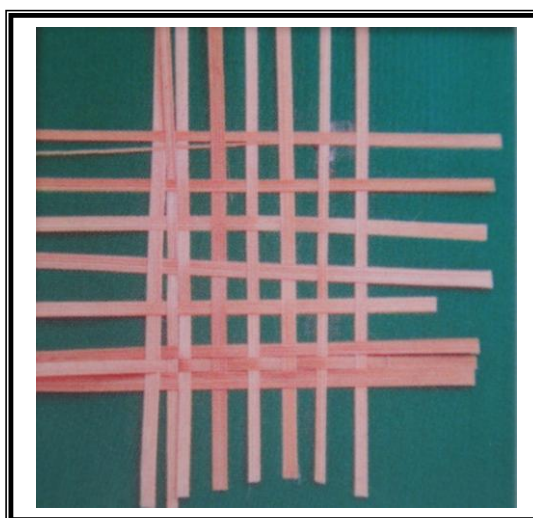

การสานที่ใส่ของจดหมายจากไม้ไผ่

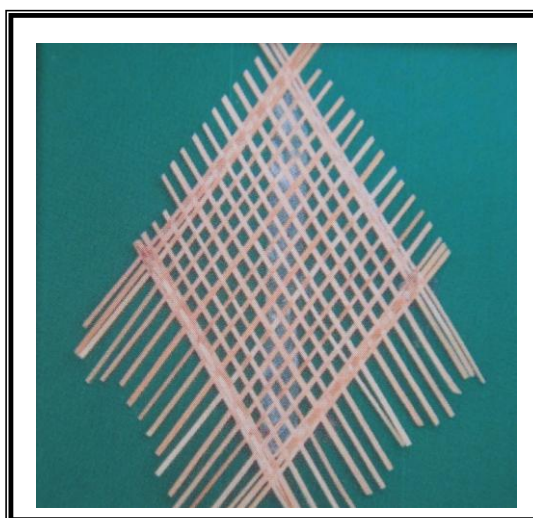
ระยะเวลาดำเนินการ 1-1.30 ชั่วโมง

รายละเอียด / ขั้นตอนการปฏิบัติ

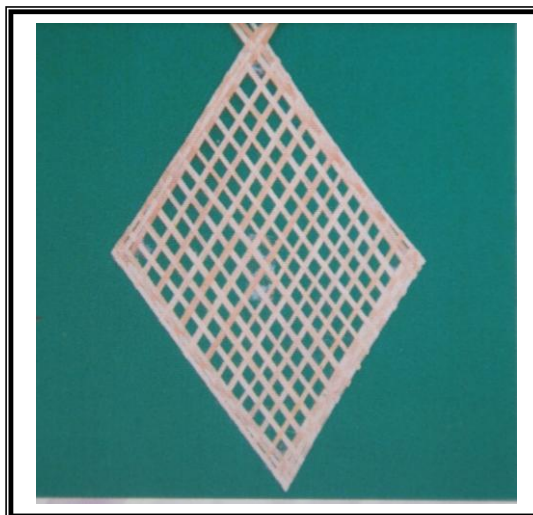
ขั้นตอนที่ 1 นำเส้นตอกที่เตรียมไว้มาวางเรียงในแนวตั้ง แล้วใช้เส้นตอกอีกเส้นหนึ่งสอดผ่าน โดยใช้การยกเส้นตอกในแนวตั้ง และข้ามเส้นตอกในแนวตั้ง ดังภาพประกอบ

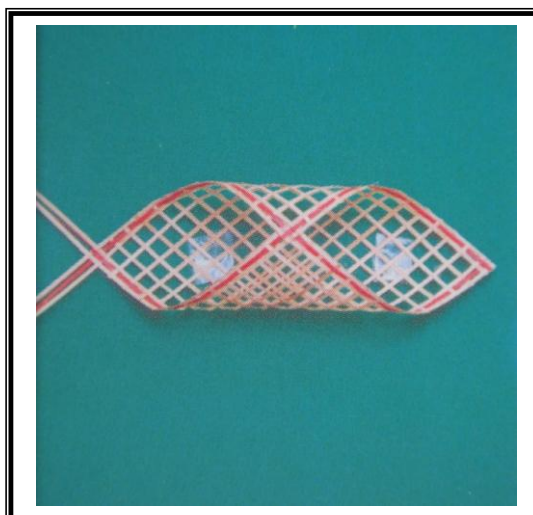
ขั้นตอนที่ 2 เพิ่มปริมาณจำนวนเส้นตอกที่สอดในแนวนอนเพิ่มขึ้นจนได้เป็นแผ่นชิ้นงานลักษณะสี่เหลี่ยม ดังภาพประกอบ

ขั้นตอนที่ 3 นำชิ้นงานที่สานได้ มาตัดตกแต่งเป็นรูปสี่เหลี่ยม ดังภาพประกอบ

ขั้นตอนที่ 4 นำมูมสองมูมที่เป็นมุมตรงกันข้าม โคงีงประกบเข้าหากัน แล้วใช้เส้นดอก พันให้แน่น ดังภาพประกอบ

ขั้นตอนที่ 5 นำมุมที่เหลืออีก 1 มุม โคนึงประกอบเข้าหาตรงกลาง และใช้เส้นตอก
พันให้แน่น จะได้ชิ้นงานที่สำเร็จดังภาพประกอบ

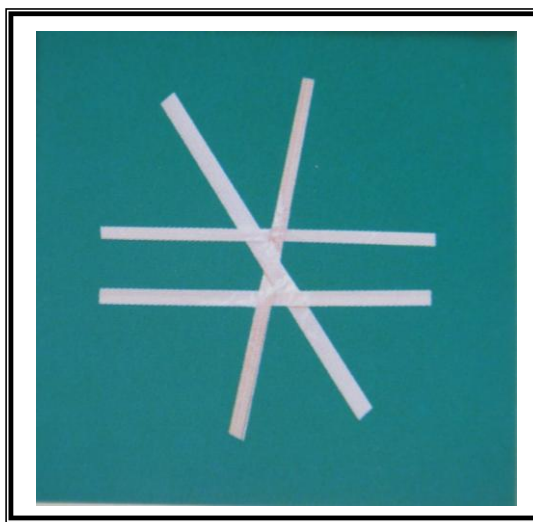

การสานชะลอมจากไม้ไผ่

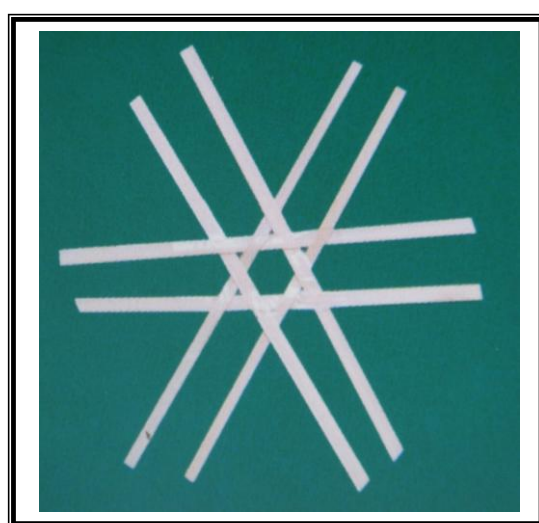
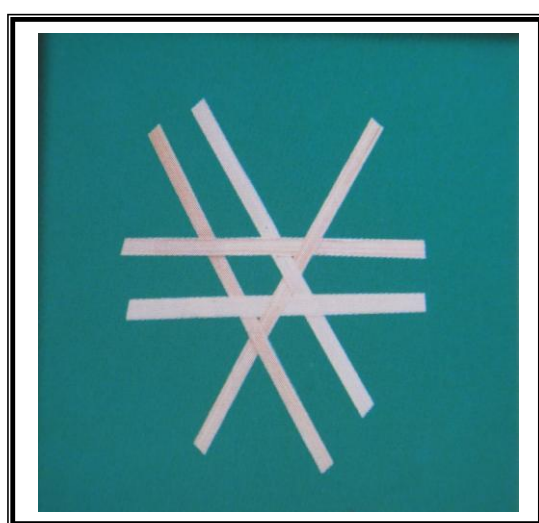
ระยะเวลาดำเนินการ 0.45-1 ชั่วโมง

รายละเอียด / ขั้นตอนการปฏิบัติ

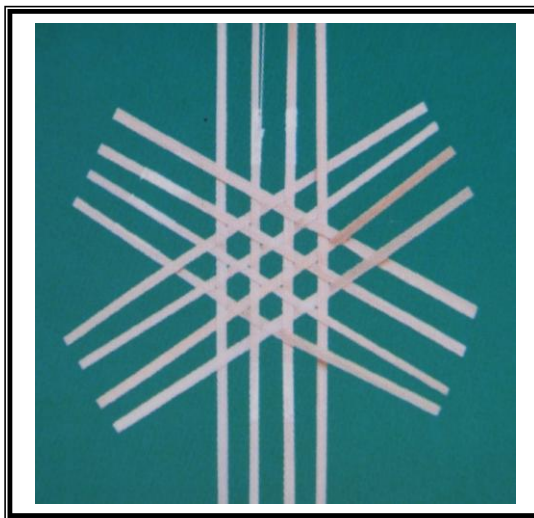
ขั้นตอนที่ 1 นำเส้นตอกมาวางเรียงกันในลักษณะตามภาพประกอบ

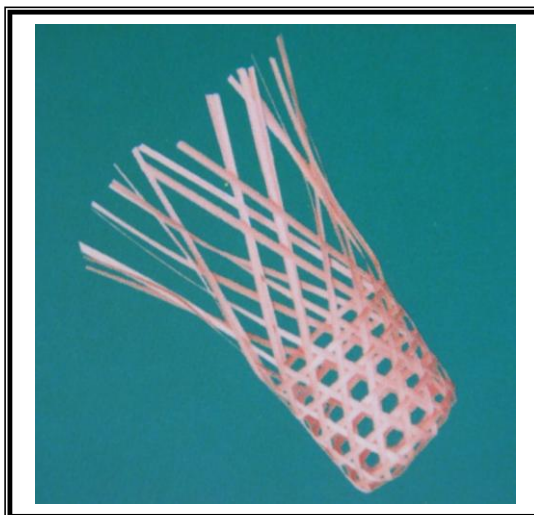
ขั้นตอนที่ 2 นำเส้นตอกอีกสองเส้นมาสอดเพิ่มในแนวถัดไป ด้านซ้ายจะได้ตาชะลอม 1 ตา ดังภาพประกอบ

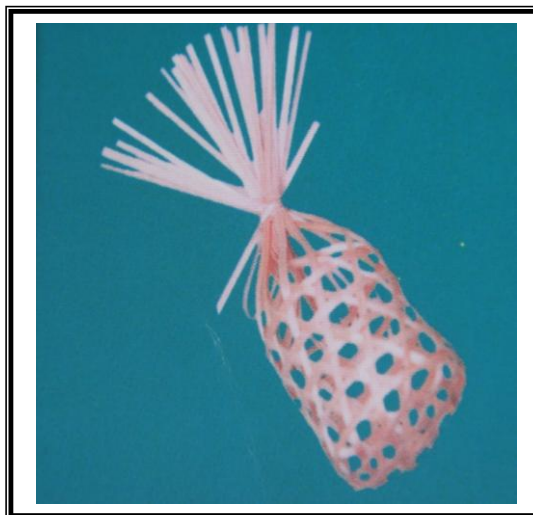
ขั้นตอนที่ 3 นำเส้นตอกมาสอดในแนวด้านข้างให้ครบทั้ง 6 ด้าน จะได้ตาชะลอม 7 ตา
ดังภาพประกอบ

ขั้นตอนที่ 4 นำพื้มาวางลงบนตัวชะลอม โดยทับตาชะลอมแล้วใช้เส้นตอกอีกเส้น
สอดผ่าน เส้นตอกที่ถูกจับตั้งขึ้นทั้งหมดตามแบบ พื้มีโดยสอดให้รอบๆ ดังภาพประกอบ

ขั้นตอนที่ 5 เพิ่มการสอดเส้นตอกโดยสอดรอบๆ พิมพ์ประมาณ 5 เส้น จะได้ชะลอมสูงประมาณ 2 นิ้ว นำพิมพ์ออกส่วนปลายของเส้นตอกให้ผูก รวมกัน ดังภาพประกอบ

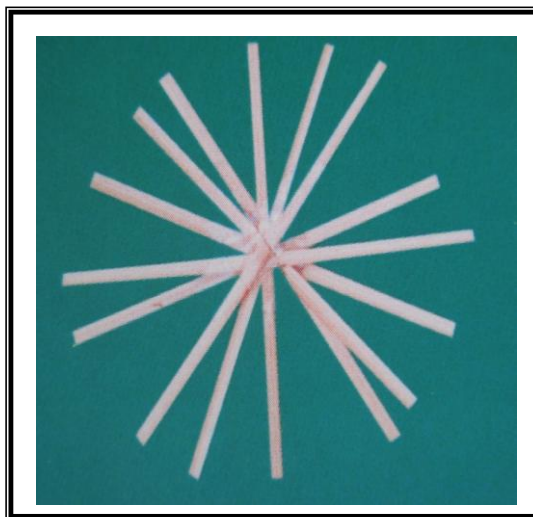

การสานชั้นเตี้ยจากไม้ไผ่

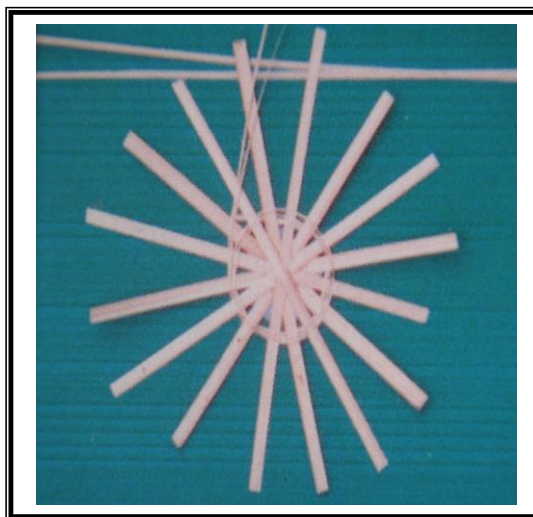
ระยะเวลาดำเนินการ 1-1.30 ชั่วโมง

รายละเอียด / ขั้นตอนการปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 1 นำเส้นตอกมาวางเรียงในลักษณะ ดังภาพประกอบ

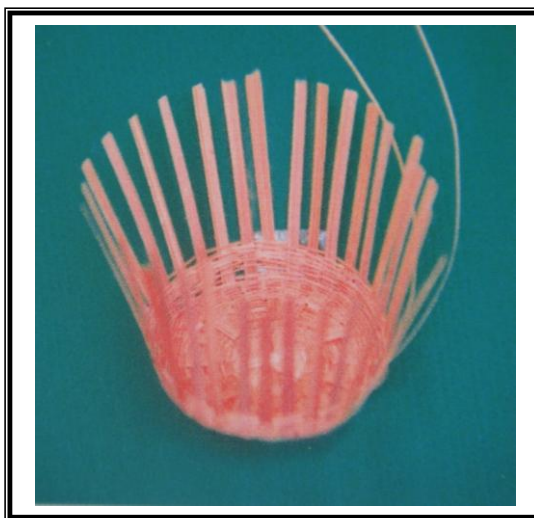

ขั้นตอนที่ 2 นำเส้นตอกที่มีขนาดเล็กกว่ามาสอดไปรอบๆ เส้นในขั้นที่ 1
ดังภาพประกอบ

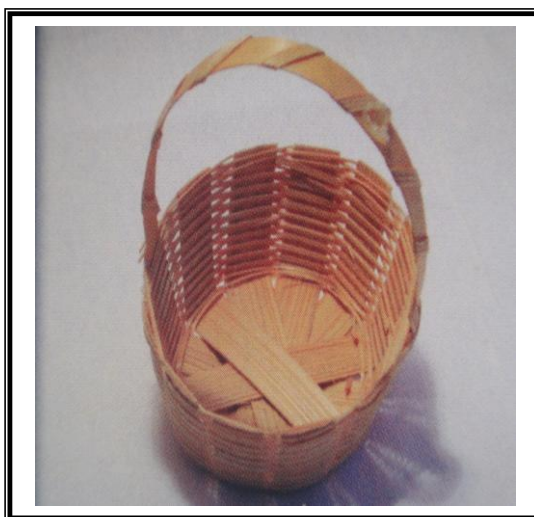

ขั้นตอนที่ 3 เพิ่มจำนวนเส้นตอก และสอดไปรอบๆ ตามขั้นที่ 2 จนได้ขนาด
ดังภาพประกอบ

ขั้นตอนที่ 4 จับปลายเส้นตอกให้เปลี่ยนทิศทาง และใช้เส้นตอกสอดไปรอบๆ
ดังภาพประกอบ

ขั้นตอนที่ 5 เพิ่มจำนวนเส้นตอกให้มากขึ้น หลังจากนั้น ให้พับเส้นตอกเพื่อทำส่วน
ขอบของขันเตี้ย ดังภาพประกอบ

บทที่ 5

อภิปรายผล สรุปผล และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้จะกล่าวถึงการสรุปผล และข้อเสนอแนะในการวิจัย เรื่องฐานข้อมูล และรูปแบบการแสดงผลประวัติเหตุการณ์เครื่องจักรกลของศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประวัติเหตุการณ์ เครื่องจักรกลกับวิถีชีวิตชุมชนอำเภอพนัสนิคม
2. เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวัสดุอุปกรณ์
3. เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลายสาน รูปแบบ และประเภทของผลิตภัณฑ์
4. เพื่อนำฐานข้อมูลประกอบรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม โดยการวิจัยมีขอบเขตเฉพาะเรื่องประวัติความเป็นมา ประวัติเหตุการณ์เครื่องจักรกลกับวิถีชีวิตชุมชนอำเภอพนัสนิคม แหล่งวัสดุอุปกรณ์ ลายสาน รูปแบบ ประเภทของผลิตภัณฑ์ และข้อมูลประกอบรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม

อภิปรายผล

พนัสนิคม เป็นพื้นที่ภูมิศาสตร์ธรรมชาติ ประกอบไปด้วยต้นไม้ ไม้ป่านานาชนิด เช่น ต้นหวาย ผักตบ ต้นคล้า ล้วนแต่นำมาแปรรูปเป็นเครื่องจักรกลได้ ผสมผสานกับชาวพนัสนิคมเดิม ล้วนมาจากลาว ซึ่งมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับจักสานจึงสอดคล้องสนองความต้องการในที่มีป่าไม้ แหล่งน้ำ พื้นที่ทำนา ในการดำรงชีวิตที่อยู่กันอย่างลงตัว ทำงานจักสานตั้งแต่สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน งานกิจกรรม งานเกษตร เครื่องมือตัดสัตว์ เครื่องมือจับสัตว์บักสัตว์น้ำ ประยุกต์มาเป็นเครื่องประดับตกแต่ง ของสวยงามประดับตามอาคารบ้านเรือน กิจการร้านค้า และแฝงในเรื่องความเชื่อ

ได้พัฒนารูปแบบลายสานจากลายแม่บทไปสู่ลายพัฒนา และลายประยุกต์ ตามความต้องการของลูกค้า คำนึงตามสมัย พัฒนางานจักสานให้มีความละเอียดประณีตในเรื่องของเส้นตอก การย้อมสี การสอดสี ออกแบบลายสาน รูปทรงของประเภทจักสาน เช่น กระเป๋าถือสตรี พัฒนาระบวนการกรรมวิธีการรักษาเนื้อของไม้ไฟให้มีความคงทนอยู่ได้นาน และแข็งแรง สามารถซ่อมแซมได้ มีการเคลือบน้ำยาให้ทนต่อสภาพการใช้งาน งานจักสานของอำเภอพนัสนิคม จึงเป็นที่ยอมรับของผู้ที่นำไปใช้งานได้ทุกระดับอาชีพ งานจักสานได้รับการสนับสนุนจาก

หน่วยงานระดับท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่มีการสนับสนุนจัดงานประเพณีงานบุญ กลางบ้าน และมหัศจรรย์ไม้ไผ่ ซึ่งได้มีการจัดต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบันเป็นครั้งที่ 17 ซึ่งมักจะจัดขึ้นในสัปดาห์แรกของเดือนพฤษภาคมของทุกปี แสดงให้เห็นว่า ทุกส่วนของหน่วยงานราชการ และเอกชน รวมทั้งชุมชนให้การสนับสนุน เห็นความสำคัญถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสาน ตลอดจนการอนุรักษ์ และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนถึงปัจจุบัน

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากวิธีการสำรวจภาคสนาม ประกอบด้วยการสัมภาษณ์ผู้รู้ และตรวจสอบกับข้อมูลจากเอกสารตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้อง สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ ครั้งนี้เป็นการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานกับวิถีชีวิตชุมชนอำเภอพนัสนิคม แหล่งวัสดุอุปกรณ์ ปลายทางรูปแบบ ประเภทของผลิตภัณฑ์ และฐานข้อมูลประกอบรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม ดังต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมา

ระยะแรก อยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 ปีพุทธศักราช 2352 ท้าวทุม หรือพระอินทอาษา ต้นตระกูล ทุมมานนท์ เป็นผู้สำเร็จราชการเมือง เรียกว่า เมืองพนัสนิคม

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ท้าวทุม (พระอินทอาษา) ซึ่งเป็นผู้นำชาวลาวได้เข้ามาสวามิภักดิ์ และได้รับพระราชทานให้ตั้งเมืองพนัสนิคมขึ้น จึงทำให้เกิดเครื่องจักสานพื้นบ้านที่มีมานานกว่าร้อยปี โดยชาวลาวที่อพยพเข้ามานั้นมีฝีมือทางด้านงานจักสาน จึงนำไม้ไผ่ที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ในเมืองพนัสนิคมมาสร้างสรรค์เป็นงานจักสานนานาชนิดและได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา จนกลายเป็นวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่นของพนัสนิคมขึ้น ชาวลาวเหล่านี้ซึ่งมีพื้นฐานเดิมของการดำรงชีวิตและมีศิลปหัตถกรรมติดตัวมาอยู่บ้างแล้ว เมื่อได้เข้ามาอยู่ในแหล่งที่มีทรัพยากรพันธุ์ไม้นานาชนิด โดยเฉพาะไม้ไผ่ และหาวยที่มีอย่างอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ของพนัสนิคม จึงทำให้ชาวลาวเหล่านี้ได้นำไม้ไผ่และหาวยที่มีอยู่มา จักสานเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในครัวเรือน จากการดำเนินวิถีชีวิตของชาวลาวเช่นนี้จึงทำให้ชาวไทยที่มาจากอยุธยา และคนจีนแผ่นดินใหญ่ที่ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่พนัสนิคมสามารถสานผลิตภัณฑ์จักสาน ไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน ชุมชนทั้ง 3 เชื้อชาติ ได้แก่ ชาวลาว ชาวไทย และชาวจีนได้ร่วมกันสืบทอดงานจักสาน จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของเมืองพนัสนิคม

ระยะที่ 2 อยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ปีพุทธศักราช 2447 (ยุบเมืองพนัสนิคมเป็นอำเภออยู่ในความปกครองของจังหวัดชลบุรี) เรียกว่า อำเภอพนัสนิคม

ระยะที่ 3 อยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6-ปัจจุบัน ปีพุทธศักราช 2456-ปัจจุบัน และสรุปได้ว่าชาวลาวเมื่อจะอพยพไปตั้งถิ่นฐานที่ใดก็จะพิจารณาถึงปัจจัยหลัก 3 ปัจจัย คือ (1) แหล่งน้ำ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง บ่อน้ำต่าง ๆ (2) ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น กอไม้ หวาย และอื่นๆ ที่สามารถนำมาจักสานได้ และ (3) พื้นที่สำหรับทำการเกษตร เช่นพื้นที่สำหรับทำนา ทำสวน และอื่นๆ รวมถึงชาวจีน และชาวไทย

พนัสนิคมมีเครื่องจักสานหลายประเภทที่มีลักษณะสวยงาม แสดงถึงภูมิปัญญาของแหล่งผลิต เช่นกระเป่าถือ เครื่องแต่งบ้าน และเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับอาหาร เช่น ผาชี ตะกร้าต่างๆ ผลิตภัณฑ์เหล่านี้เป็นเครื่องใช้ถึงจิตใจ และความฉลาดหลักแหลมของบุคคลตลอดจนแสดงถึงวิถีการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นได้เป็นอย่างดี

พนัสนิคมจึงมีรากเหง้าภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบฉบับชาวบ้าน และมีกลุ่มชาติพันธุ์ มาอยู่รวมกัน ทำให้เกิดศิลปะ และวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดกันมา ได้ปรับเปลี่ยนพัฒนาเพื่อให้อยู่ได้ตามวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของสังคมสมัยใหม่ และเพื่อให้สะดวกแก่การศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นอำเภอพนัสนิคม เพื่อนำไปสู่การจัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม ในการจัดแสดงเครื่องจักสานตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน เป็นแหล่งข้อมูลที่เหมาะสม และสะดวกแก่ผู้สนใจ เกิดความภาคภูมิใจอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชาวอำเภอพนัสนิคมต่อไป

ประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานกับวิถีชีวิตชุมชนอำเภอพนัสนิคม ซึ่งแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

1. ประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานก่อนได้รับการส่งเสริม

“พนัสนิคม” เป็นอำเภอเล็กๆ แห่งหนึ่งของจังหวัดชลบุรี มีพื้นที่เป็นป่าใหญ่ มีประชากรถึง 3 เชื้อสาย ได้แก่ ชาวไทย ชาวลาว และชาวจีน มาตั้งถิ่นฐานอยู่ และแต่ละเชื้อชาติต่างก็มีฝีมือทางด้านงานจักสาน เมื่อสิ้นฤดูการทำนา ชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นชาวไทย ชาวลาว หรือชาวจีน ต่างก็นำไม้ไผ่ที่มีอยู่มาทำประโยชน์ เช่น นำไม้ไผ่มาสาน จัดเป็นที่อยู่อาศัย สานเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ หรือภาชนะใส่ของใช้ภายในครัวเรือน เช่น ตะแกรง พัด ที่ใส่ของจดหมาย กระจาด กระเป่า ตะกร้า กระจาด กระจาด สุ่ม ลอบ ไซ อีจู้ ข้อง และอื่นๆ เป็นต้น ซึ่งมีรูปแบบที่เรียบง่าย ใช้ลวดลายที่มีความละเอียดค่อนข้างน้อย ซึ่งส่วนใหญ่ทำขึ้นเพื่อการดำรงชีวิต ส่วนผู้ที่มีฝีมือดี ก็จะนำมาขายหรือแลกอาหารในละแวกใกล้เคียง เมื่อมีการซื้อขายกันมากขึ้นจึงทำให้มีการพัฒนารูปแบบ และลวดลายให้มีความประณีต และงดงามมากขึ้น ซึ่งต่อมานานหัตถกรรมเครื่องจักสานได้กลายมาสินค้าที่ขึ้นหน้าขึ้นตาเป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไปในเรื่องความประณีตสวยงาม เป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

2. ประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานหลังได้รับการส่งเสริม

ในปี พ.ศ. 2521 สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของเครื่องจักสานไม้ไผ่เมืองพวนสนนิคม จึงได้มีพระราชประสงค์ให้มีการพัฒนาฝีมือของงานจักสานไม้ไผ่ให้มีความละเอียดอ่อนและประณีตสวยงามมากยิ่งขึ้น จึงได้มอบหมายให้ นายวิญญู อังคนารักษ์ อธิบดีกรมการปกครองในสมัยนั้น เริ่มสืบค้นหาผู้ที่มีฝีมือด้านจักสาน ขณะนั้น นายจรวบ บริบูรณ์ นายกเทศมนตรีพวนสนนิคม และคุณปรานี บริบูรณ์ ภรรยา เป็นผู้รับดำเนินงานตามโครงการ ตามวัตถุประสงค์หลักของโครงการที่ต้องการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรม พื้นบ้าน ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยได้พบ นางกิมย้ง คำแพง เป็นชาวตำบลทุ่งขวาง อำเภอพวนสนนิคม จังหวัดชลบุรี มีความสามารถในการทำกระเป่าลายดอกพิกุลซึ่งมีความละเอียดและประณีตมาก จึงได้มีการจัดฝึกอบรมให้กับชาวบ้านที่สนใจ โดยให้นางกิมย้ง คำแพง เป็นผู้สอน และใช้บ้านพักเป็นสถานที่ฝึกอบรม และต่อมาก็ได้คุณประดับ สุกใส และคุณวาสนา ประพันธ์ ซึ่งช่วยดูแลในการออกแบบลวดลายสานต่างๆ และในปัจจุบันคุณคมกฤษ บริบูรณ์ บุตรชายผู้สืบทอดมรดกทางภูมิปัญญา ผู้ซึ่งเติบโตมาพร้อมกับช่างฝีมือจักสานของคุณปรานี บริบูรณ์ที่รวมกลุ่มทำงานในบริเวณบ้านพักมาโดยตลอด จนกระทั่งจบการศึกษาระดับปริญญาโทด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์ จากประเทศสหรัฐอเมริกา จึงเข้ามาทำงานส่งเสริม และพัฒนางานจักสานไม้ไผ่อย่างเต็มตัวกับช่างชาวบ้าน 150 คน เพื่อมุ่งมั่นอนุรักษ์ฝีมือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และช่างฝีมือจักสานไม้ไผ่ชั้นครูให้คงอยู่

พวนสนนิคมมีเครื่องจักสานหลายประเภทที่มีลักษณะสวยงาม แสดงถึงภูมิรัฐภูมิปัญญาของแหล่งผลิต เช่นกระเป่าถือ เครื่องแต่งบ้านและเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับอาหาร เช่น ฟาซี ที่กรองน้ำ ผลิตภัณฑ์เหล่านี้เป็นเครื่องใช้ที่จิตใจและความฉลาดหลักแหลมของบุคคลตลอดจนแสดงถึงวิถีการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ได้เป็นอย่างดี

พวนสนนิคมจึงมีรากเหง้าภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบฉบับชาวบ้านและมีกลุ่มชาติพันธุ์ มาอยู่รวมกัน ทำให้เกิดศิลปะและวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดกันมา ได้มีการปรับเปลี่ยนพัฒนารูปแบบใหม่ๆ เพื่อให้อยู่ได้ตามวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของสังคมสมัยใหม่ และด้วยความเจริญต่างๆ ที่เข้ามาในสังคมปัจจุบัน ทำให้เกิดเครื่องใช้ไม้สอยแบบสมัยใหม่ เด็กรุ่นใหม่จึงนิยมใช้ของสมัยใหม่กันมากขึ้น ทำให้งานหัตถกรรมเครื่องจักสานเริ่มลดความสำคัญลงไป หากไม่มีการจัดเก็บข้อมูลที่เป็นระบบในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เพื่อให้สะดวกแก่การศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นอำเภอพวนสนนิคม และเพื่อนำข้อมูลต่างๆ ที่มีการจัดระบบเรียบร้อยแล้ว ไปจัดแสดงหัตถกรรมเครื่องจักสานตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน และเพื่อให้ชาวอำเภอพวนสนนิคมเกิดความภาคภูมิใจในงานหัตถกรรมเครื่องจักสานอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. แหล่งวัสดุอุปกรณ์

ไม้ไผ่ที่นิยมใช้ในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน ส่วนใหญ่จะใช้ไม้ไผ่สีสุก ไม้ไผ่หนว ไม้ไผ่ไร่ สำหรับไม้ไผ่ซึ่งแต่เดิมสามารถหาได้ในพื้นที่อำเภอพนัสนิคมเอง ต่อมาไม่มีการปลูกทดแทน และประกอบกับโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามามีบทบาทมากขึ้นทำให้ป่าไผ่หมดไป จึงต้องสั่งไม้ไผ่จากจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดระยอง จันทบุรี ตราด ปราจีนบุรี นครนายก และกาญจนบุรี สำหรับอุปกรณ์ที่ใช้ในการจักสานเป็นอุปกรณ์ง่ายๆ เช่น มีด โต้ มีดจักตอก เหล็กแหลม คีม และได้มีการดัดแปลงอุปกรณ์ที่มีอยู่เพื่อให้สะดวก และมีความเหมาะสมต่อการใช้งานนั้นๆ

3. ลายสาน และรูปแบบ

ลายสานที่ใช้ในระยะแรกจะเริ่มจากลายขัด หรือลาย 1 ลาย 2 และลาย 3 ลายดอก ลายตาชะลอม ลายพิกุล ลายเฉลวเกล็ดเต่า เป็นต้น ต่อมาได้มีการพัฒนาลายเพื่อให้ประณีต และสวยงามมากขึ้น เช่น ลายพิกุลร่วง ลายพิกุลดอกแหวน พิกุลไทย พิกุลดาวล้อมเดือน จากลายชะลอมก็พัฒนาเป็นลายดาว ลายเฉลวตากลม ลายสองเวียน ลายดีหล่มคว่ำ ดีหล่มหงาย ลายตะแกรง ลายประดิษฐ์ ลายจิดขอ เป็นต้น

ขั้นตอนการพัฒนาลายสาน แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. ลายแม่บท

ลายแม่บท เป็นลายที่มีลักษณะประจำตัวเด่นชัด มีกฎเกณฑ์การสานแน่นอน เช่น ลายขัดยกหนึ่งข่มหนึ่ง หรือลายสอง ยกสองข่มสอง ฯลฯ เป็นต้น

ลายแม่บทต่างๆ เหล่านี้ เป็นต้นกำเนิดทำให้มนุษย์รู้จักนำวัสดุในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ ไบลาน กระจูด คล้า ผักตบ ฯลฯ มาสานเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

2. ลายพัฒนา

เป็นลายที่พัฒนามาจากลายแม่ กฎเกณฑ์การสานแน่นอนอยู่แต่มีรายละเอียดเพิ่มขึ้น ลักษณะเด่นของลายแม่ยังปรากฏชัด ส่วนลายจะเปลี่ยนแปลงเป็นรูปร่างต่างๆ ขึ้น ลายดังกล่าวแสดงให้เห็นความเฉลียวฉลาดของช่างสาน ที่รู้จักดัดแปลงและพัฒนาลายสานต่างๆ เหล่านี้ ให้มีรูปแบบที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมและสวยงาม เช่น ลายดอกพิกุล ลายดีหล่ม ลายลบน้ํา ลายดาวล้อมเดือน

3. ลายประดิษฐ์

เป็นลายสานที่ช่างสานประดิษฐ์ขึ้นให้เป็นลวดลายต่างๆ ตามความรู้ ประสบการณ์ การคิดดัดแปลงต่อยอดของช่างสาน โดยอาศัยลายแม่บทและลายพัฒนาเป็นหลักในการสาน กฎเกณฑ์ของลายแม่บทลายพัฒนายังคงอยู่บ้าง แต่ไม่แน่นอน คงที่เสมอไปการใช้ดอกสีขนาด

ต่างๆ สานและประดิษฐ์ให้เป็นดอก ดวง และลาวลาย เป็นความสามารถของช่างสานที่จะแสดงออกถึง ศิลปะและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ตลอดจนอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดไว้ในลายสานได้อย่างงดงาม เช่นลายขัดดาแมว ขัดดอกจัน ขิดขอ สายพัด ลายเสือ

ฐานข้อมูลประกอบรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เทศบาลเมืองพนัสนิคม

ผลจากการสัมภาษณ์ท่านผู้เกี่ยวข้องทั้ง 7 ท่าน ต่างมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน ควรมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นขึ้น เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้ให้แก่นักเรียน เยาวชน และผู้ที่สนใจ ปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนรุ่นหลังรักษ์ และอนุรักษ์หัตถกรรมเครื่องจักสานอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอำเภอพนัสนิคมสืบต่อไป

รูปแบบ และขนาดของศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น ควรขึ้นอยู่กับบริเวณเนื้อที่ ที่มีอยู่ มีขนาดไม่เล็ก หรือใหญ่จนเกินไป มีบริเวณสำหรับจอดรถ อยู่ในเมือง สะดวกแก่การเดินทางมีความเป็นสากลแต่คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นไทย มีการจัดตกแต่งศูนย์การเรียนรู้ให้มีมุมสำหรับให้ความรู้เกี่ยวกับข้อมูลต่างๆ แสดงผลงาน สาธิตกระบวนการการผลิต และจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสาน หรือจัดเป็นแบบบ้านวิถีไทยที่มีการใช้หัตถกรรมเครื่องจักสานประกอบในบ้าน มีการจัดแสดงหัตถกรรมเครื่องจักสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้เด็ก และเยาวชนได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องจักสานอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และจัดให้มีบ้านจักสานให้เด็กได้เข้ามาเรียนรู้งานจักสานง่ายๆ ในระยะสั้นๆ มีศักยภาพพอที่จะต้อนรับผู้ที่เข้ามาศึกษาหาความรู้ หรือเที่ยวชมได้

ผู้บริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น ควรเป็นผู้นำชุมชน เพื่อสะดวกในการตั้งงบประมาณ เพื่อนำมาบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น หรือผู้อำนวยการบริหารส่วนตำบล หรือผู้บริหารสูงสุดของเทศบาล เป็นผู้มอบหมายสั่งการ ดูแล และติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการติดต่อประสานงาน ถ่ายทอดความรู้ได้ ควรเป็นบุคคลในท้องถิ่น หรือชาวบ้านผู้มีความเชี่ยวชาญในงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน มีความรู้ ความสามารถทางการบริหารจัดการ การผลิต และการตลาด ควรมีทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษานี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประวัติเหตุการณ์ เครื่องจักรสานกับวิถีชีวิตชุมชนอำเภอนนทบุรี
2. ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวัสดุอุปกรณ์ ให้มีการปลูกไม้ไผ่ที่มีคุณภาพ สามารถนำมาใช้ได้ดี สิ้นค้ามีคุณภาพ เพื่อไม่ให้ประสบกับปัญหาขาดแคลนไม้ไผ่ในการจักสาน มีการจัดทำอุปกรณ์ที่ใช้ในการจักสานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีคุณภาพดี
3. หน่วยงานต่างๆ ควรเข้ามามีส่วนร่วมให้การสนับสนุนในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ลวดลายสาน ให้มีความประณีต สวยงาม มีคุณค่า เป็นที่ยอมรับของคนทุกยุคทุกสมัย
4. ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อนำฐานข้อมูลประกอบรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ ท้องถิ่น เทศบาลเมืองนนทบุรี

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (ม.ป.ป.). *พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ. (2545). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกถัมภ์และภูมิปัญญา จังหวัดชลบุรี*. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.
- คณิศ อธิธิพลากร. (2548). *ของดีที่พนัส*. ใน แฉงการณ์เทศบาลเมืองพนัสนิคม (มกราคม 2498). ม.ป.ท.
- เจริญ ช.ดำรง. (ม.ป.ป.). *แขก ไทย ลาว จีน เมืองพนัสนิคม*. ม.ท.ป.
- ช. ลินธวงษ์. (2498). *อินทปัต โบราณนคร*. ใน แฉงการณ์เทศบาลเมืองพนัสนิคม (มกราคม 2498). ม.ป.ท.
- _____. (2545). *อำเภอพนัสนิคมไม่ใช่เมืองพระรถในประวัติศาสตร์ (นครอินทปัตที่ถูกลืมชลบุรี: งามช่าง*.
- เชียรชัย เอี่ยมวรเมธ. (2552). *พจนานุกรมฉบับใหม่*.
- นิกร นุชเจริญ. (2525). *ลายसान*. กรุงเทพฯ.
- พระอธิการพรหมมาศ ชีรภทโท. (2531). *ประวัติเมืองพนัสนิคม*. กรุงเทพฯ: นีลนารการพิมพ์.
- พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน. (มกราคม 2531). ม.ป.ท.
- มูลนิธิช่างหัตถศิลป์ไทย. (2538). *รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย (ครั้งที่ 2)*. กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม.
- มูลนิธิประไพ วิริยะพันธ์. (2539). *เอกสารรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น 7-9 พฤศจิกายน 2539*. ม.ป.ท.
- _____. (2543). *พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว 7 กันยายน 2543*. ม.ป.ท.
- รุจาทา. (เมษายน 2548). *พิพิธภัณฑ์ไทยภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้*. ม.ป.ท.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2532). *เครื่องจักสานในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2539). *เอกสารการสัมมนาทางวิชาการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย 23-24 พฤศจิกายน 2539*. ม.ป.ท.
- _____. (ม.ป.ป.). *พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่*. ม.ป.ท.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2528). *เมืองโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. ใน รายงานการสัมมนาวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน 13-15 สิงหาคม 2528. ชลบุรี: กมลศิลป์การพิมพ์.

สมคุณย์ ทำเนาวิ. (2533). *พจนานุกรมเมืองพระรถ*. ชลบุรี: กรมศิลปากรพิมพ์.

_____. (2546). *ตำนานเมืองพระรถ*. ม.ป.ท.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2522). *ศิลปะในประเทศไทย (ตามทะเบียนหอสมุดแห่งชาติ, 709.593 ว 853 ศ, 1411 จ.3)*. ม.ป.ท.

สุจิตรา มาถาวร. (ม.ป.ป.). *พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในประเทศไทย*. ม.ป.ท.

สุริยา สมุทคุปต์, พัฒนา กิติอาษา และ นันทิยา พุทธร. (2536). บทความประกอบการอบรมสัมมนา เรื่อง พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน: ค้นคว้าวิถีไทย. จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการร่วมกับจังหวัดพิษณุโลก ระหว่างวันที่ 24-26 มิถุนายน 2536 ณ ห้องบุษราคัม อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก.

หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพกรณีพิเศษนางปราณี บริบูรณ์ ณ เมรุวัดนอก 8 กันยายน พ.ศ. 2544.

อเนก นาวิบูลย์. (2544). *เที่ยวบ้านพิพิธภัณฑ์*. ม.ป.ท.

อัญชลี ชนะเค้า และสรารุช อิศรานูวัฒน์. (2547). โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี. มหาวิทยาลัยบูรพา.

เอกสารการสอนชุดวิชาศิลปกับสังคมไทย. (2533). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

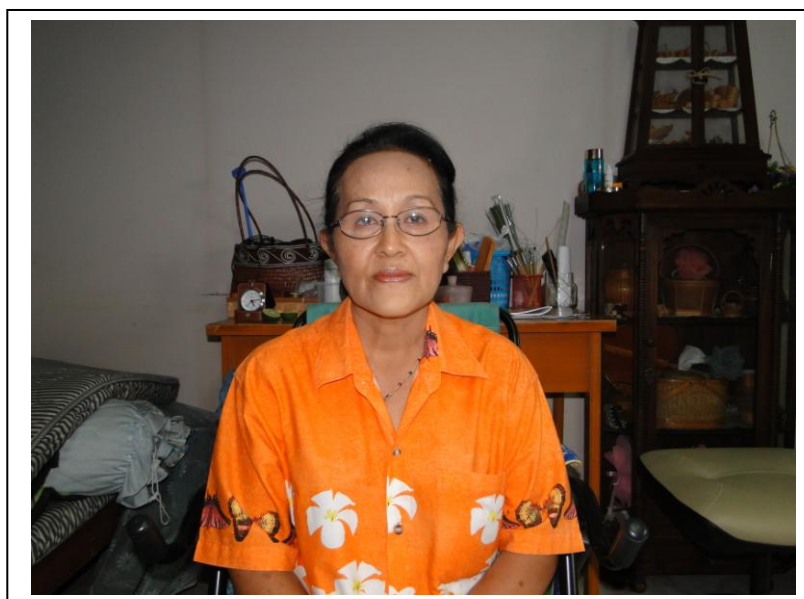
NECTE'S Lexition Dictionary. (2551).

ภาคผนวก

1. อาจารย์จรูญ ปู่ผ้า วิทยากรประจำศูนย์จักสาน

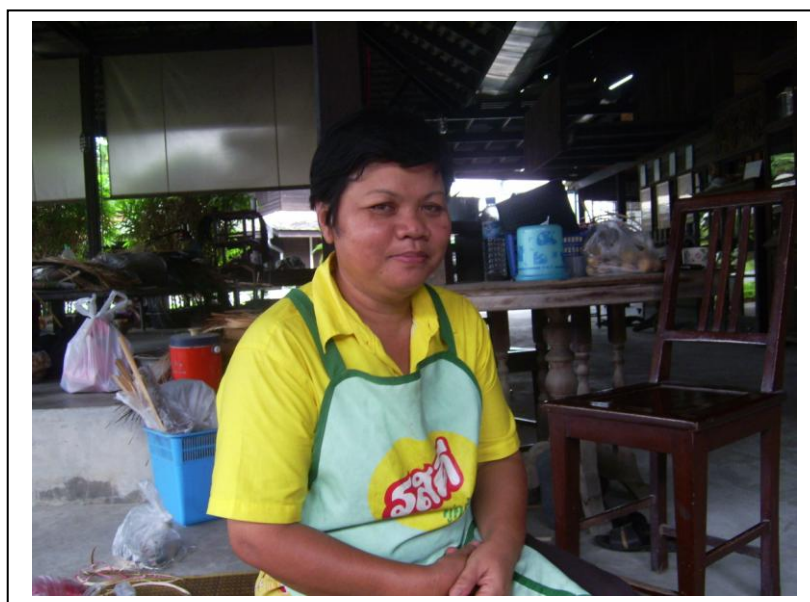
2. อาจารย์จินตนา ทองธรรมชาติ ข้าราชการบำนาญ

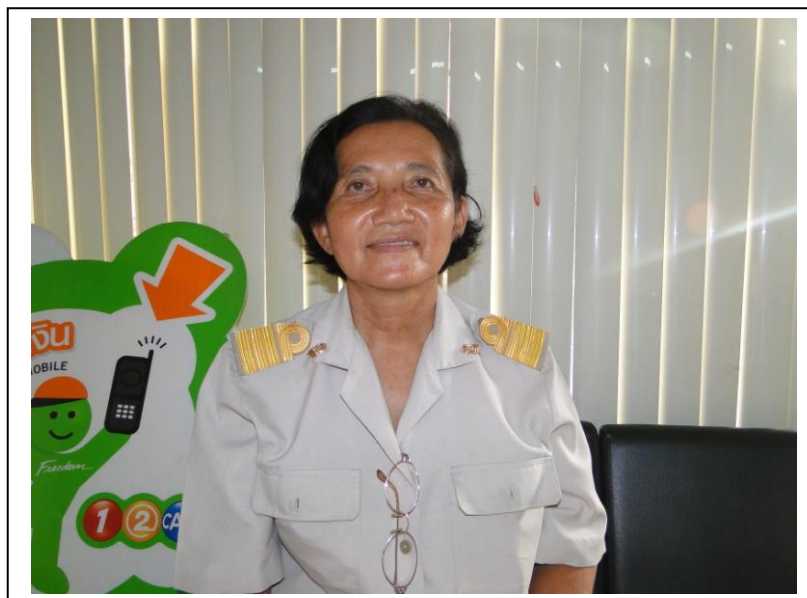
3. คุณปราณี มุลผลา

4. คุณมะลิ จำรัส

5. อาจารย์วันเพ็ญ ปู่ผ้า

6. คุณวิไล ศุภศิริลักษณ์ เจ้าของร้านวิไลภัณฑ์

7. นายสุภฤกษ์ มุลผลา รองนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองพนัสนิคม

อยู่บ้านเลขที่ 2/1 ถนนศรีจารุสัมพันธ์ ตำบลพนัสนิคม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

8. อาจารย์สมดุสย์ ทำเนาวิ๋ ข้าราชการบำนาญ

ภาคผนวก ข

ตัวอย่างแบบสอบถาม ผู้เชี่ยวชาญด้านงานหัตถกรรมเครื่องจักสานในพื้นที่อำเภอพนัสนิคม

แบบสอบถามกลุ่มหัตถกรรมเครื่องจักสาน

วิทยานิพนธ์ ฐานข้อมูล และรูปแบบการแสดงผลประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานของศูนย์
การเรียนรู้ท้องถิ่นอำเภอพนัสนิคม

(The database and the display of the history of wickerworks handicraf at the local learning
centre in Phanat Nikhom)

คำชี้แจง

ตอนที่ 1 แบบสอบถามชุดนี้มีจุดประสงค์เพื่อทำการเก็บข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นเพื่อเป็น
ข้อมูลในการจัดทำฐานข้อมูล และรูปแบบการแสดงผลประวัติหัตถกรรมเครื่องจักสานของ ศูนย์การ
เรียนรู้ท้องถิ่นอำเภอพนัสนิคม เพื่อคุณประโยชน์ในการพัฒนา ให้ความรู้ และอนุรักษ์เครื่องจักสาน

ตอนที่ 2 โปรดกรอกข้อมูลต่างๆ ลงในแบบสอบถามตามความเป็นจริงหรือตามทัศนคติที่
ใกล้เคียงที่สุดของท่าน

ขอขอบคุณที่สละเวลาอันมีค่าในการตอบแบบสอบถามชุดนี้

ตอนที่ 1

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในแบบสอบถาม

1. ประวัติและข้อมูลส่วนตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

เพศ	☐	ชาย	☐	หญิง
อายุ	☐	20-30 ปี	☐	31-38 ปี
	☐	36-40 ปี	☐	41 ปีขึ้นไป
ระดับการศึกษา	☐	ประถมศึกษา	☐	มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า
	☐	ปริญญาตรี	☐	สูงกว่าปริญญาตรี

ปัจจุบันประกอบอาชีพ.....

ตอนที่ 2

1. พนัสนิคม มีความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

2. เหตุกรรมงานจักสาน มีประวัติความเป็นมาอย่างไร และมีความสำคัญอย่างไรกับคนพืสนนิคม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

.....

.....

.....

.....

.....

3. เมื่อครั้งในอดีต ชาวพืสนนิคมใช้วัสดุ อุปกรณ์อะไรบ้างในการทำเครื่องจักสาน และในปัจจุบันยังคงมีอีกหรือไม่

.....

.....

.....

.....

.....

4. วัสดุ – อุปกรณ์ ในการทำงานจักสานไม้ไผ่ ท่านได้มาจากที่ใดบ้าง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

.....

.....

.....

.....

.....

5. ลายสาน ที่ใช้ทำเครื่องจักสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีลักษณะเป็นแบบใดบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

6. รูปแบบ ของเครื่องจักสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....
.....

7. ประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานของชาวพม่ามีอะไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

8. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรบ้าง กับการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น (เกี่ยวกับเครื่องจักสาน)

.....
.....
.....
.....
.....

9. รูปแบบ และขนาดของศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นควรเป็นลักษณะอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

10. ผู้บริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น ควรให้ใครเป็นผู้ดูแล

.....
.....
.....
.....
.....

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ศัพท์ช่างสถานที่ควารู้

1. ผ่า หมายถึง การใช้มีดที่มีความแข็งแรงกดลงไปบนหน้าตัดของกระบอกไม้ไผ่
2. กระบอก หมายถึง ลำไม้ไผ่ถูกตัดมาเป็นท่อนเล็ก ๆ
3. ซี่ หมายถึง ไม้ไผ่ที่ถูกผ่าเป็นท่อนเล็ก ๆ
4. จัก หมายถึง การใช้คมมีดแบ่งส่วนไม้ไผ่ออกเป็นแผ่นบาง ๆ
5. ตอก หมายถึง ไม้ไผ่แผ่นบาง ๆ ที่ถูกจักออกแล้ว หรือหมายถึงวัสดุธรรมชาติ เช่น

กระจุค คล้า และอื่นๆ ที่ใช้สาน

6. เรียด หมายถึง การใช้ของมีคมขูดตอกให้ได้ขนาด
7. ตอกปี่น หมายถึง ตอกที่ถูกจักทางเบนขนานไปกับหลังผิวไม้ไผ่
8. ตอกตะแคง หมายถึง ตอกที่ถูกจักทางเบนทำมุมฉากกับหลังผิวไม้ไผ่
9. เหลา หมายถึง การใช้คมมีดตกแต่งซี่ไม้ไผ่ให้เรียบร้อย
10. ตอกซ้ง หมายถึง เส้นตอกที่ยื่นอยู่ในทางตั้ง
11. ตอกสาน หมายถึง เส้นตอกที่นำมาสานขัด สอด หรือร้อยกับเส้นตอกซ้ง
12. จ้งม้ง หมายถึง ซี่ไม้ไผ่เป็นรูปตัวยูเทียบคาดไว้ที่ก้นกระบุงทั้ง 4 ด้าน
13. ดี หมายถึง ศูนย์กลางของแผ่นสาน ศูนย์กลางของลายสาน หรือศูนย์กลางของดอก
14. ข่ม หมายถึง การใช้ตอกสานทับลงบนเส้นตอกซ้ง
15. ขัดดีเข้าใน หมายถึง ลายดีหล่มกว่า ดีกา
16. ขัดดีออกนอก หมายถึง ลายดีหล่มหงาย
17. ยก หมายถึง การยกเส้นตอกแล้วสอดขัดเพื่อให้เกิดเป็นลายสาน
18. ข้าม หมายถึง การนำเส้นตอกข้ามลงถัดไปเพื่อให้เกิดเป็นลายสาน
19. ขัด หมายถึง การนำเองเส้นตอกมาสอดขัดสานกันเพื่อให้แน่นแข็งแรง